

Regnskapsrapportering når konkurs truer

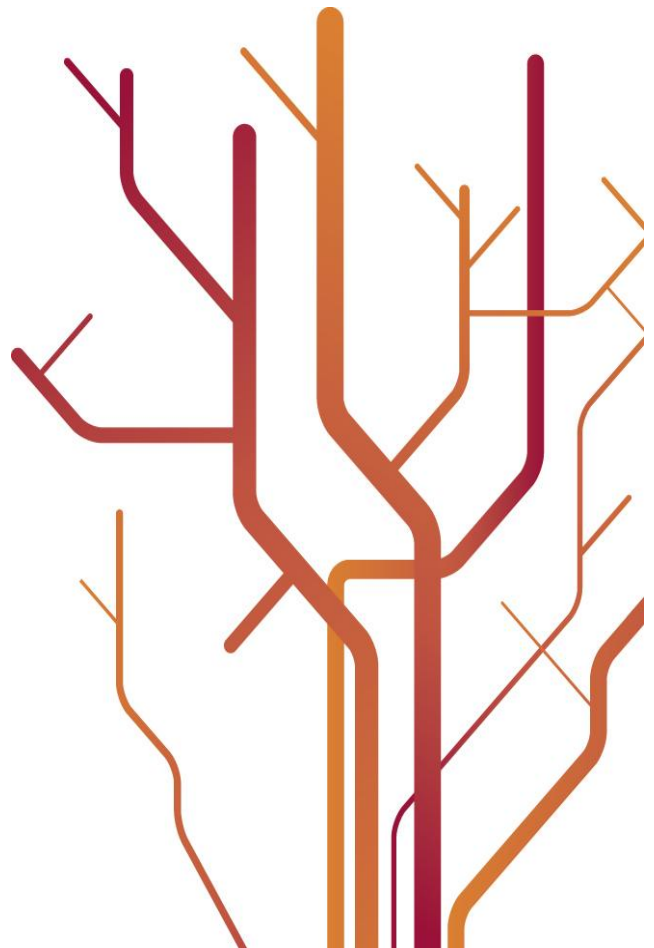
Praktisering av forutsetning om fortsatt drift

Merethe Drivdal

Masteroppgave i økonomi og administrasjon
- studieretning regnskap (30 stp)

Juni 2012

Forord

Denne masteroppgaven utgjør avsluttende del av mastergradstudiet i økonomi og administrasjon ved Handelshøgskolen i Tromsø, Universitetet i Tromsø.

Studietiden ved Universitetet i Tromsø har vært fylt med nye opplevelser og spennende utfordringer, både faglig og sosialt. Masteroppgaven har vært den mest krevende utfordringen i studieløpet, men også den mest spennende og givende utfordringen.

Jeg vil rette en stor takk til mine veiledere Henning Sollid og Bjørn Sælen for gode råd, konstruktive tilbakemeldinger og tilgjengelighet gjennom denne prosessen.

Takk også til familie, venner og kjære for oppmuntring og støtte underveis i skrivingen av denne oppgaven.

Til slutt vil jeg takke mine medstudenter for støtte, humor og latter: masteroppgavetiden hadde ikke vært den samme uten dere!

Tromsø, 01.01.2012

Merethe Drivdal

Sammendrag

I denne studien har jeg undersøkt praktisering av forutsetning om fortsatt drift for konkurstruede selskap.

Et selskaps rapportering om evne til videre drift er grunnleggende for hvordan investorer, kreditorer og andre interessenter forholder seg til selskapet. For selskap med økonomiske problemer vil det kunne være utfordrende å bedømme sannsynligheten for å komme seg helskinnet gjennom en vanskelig tid. Det kan da være utfordrende for selskapets styre og daglige leder å vurdere hvordan de skal rapportere om evnen til fortsatt drift. For selskapet kan innrømmelse av tvil føre til en negativ spiral. Innrømmelse av tvil kan føre til at en vanskelig situasjon forverres betraktelig grunnet at kapitaltilførselen blir kraftig redusert eller kuttet grunnet investorers og kreditorers frykt for å tape kapitalen i sin helhet. I sin rapportering om forutsetning om fortsatt drift kan selskapets styre og daglige ledelse havne i et vanskelig dilemma. Satt på spissen kan styret måtte balansere plikten til å verne om selskapets interesser, med plikten til å verne om kreditorene.

Regnskapsbrukeren er avhengig av relevant og pålitelig informasjon om selskapets evne til fortsatt drift for å kunne vurdere hvorvidt hun vil være tilknyttet selskapet. Informasjonen påvirker i hvilken grad, og på hvilke betingelser, investorer og kreditorer ønsker å være tilknyttet selskapet. For å sikre at årsregnskapet og årsberetningen ikke inneholder vesentlige feil og mangler, skal revisor vurdere selskapets bruk av forutsetning om fortsatt drift. Revisor skal konkludere i revisjonsberetningen om selskapets informasjon om evne til videre drift er i samsvar med lov og forskrift.

For å undersøke praktisering av forutsetning om fortsatt drift har jeg foretatt en retrospektiv studie av 74 aksjeselskap som åpnet konkurs i 2010. Selskapenes årsrapporter er uthentet fra Konkursregisteret i Brønnøysundregisterne. For disse selskapene har jeg analysert siste avlagte årsregnskap og årsberetning før konkursåpning med hensyn på rapportering om evne til videre drift. Jeg har analysert selskapene ut fra regnskapslovens måleregul § 4-5 og regnskapslovens informasjonsregel § 3-3a (7). Analysene er utført med hjelp av utvalgte

finansielle indikatorer. Revisjonsberetningens konklusjoner angående selskapenes evne til fortsatt drift er sammenlignet med selskapets rapportering og funnene fra analysen.

Undersøkelsen viser at regnskapsrapportering tilknyttet selskapenes evne til fortsatt drift i stor grad er mangelfull for konkurstruede selskap. Dette med hensyn på både styrets og daglig leders regnskapsrapportering, og revisors konklusjoner. Det ble avdekket mangelfull og misvisende informasjon både i tilknytning til regnskapsloven § 4-5 og regnskapsloven § 3-3a (7). Også revisjonsberetningens konklusjoner, der selskapene informasjon ble vurdert, er i stor grad mangelfull og misvisende. Dette antas å forringe rapporteringens bruksverdi for regnskapsbrukerne. Konsekvensen av dette kan bli at regnskapsbrukerne mister tilliten til årsrapporten som informasjonskilde og beslutningsgrunnlag.

Nøkkelord:, forutsetning om fortsatt drift, informasjonsplikt, revisjonsberetning, styrets erstatningsansvar, årsberetning

Innholdsfortegnelse

Forord	ii
Sammendrag	iii
Figurliste	viii
Begreper og forkortelser	x
1 Innledning	1
1.1 Problemstilling.....	2
1.2 Avgrensning.....	4
2 Teori	5
2.1 Årsregnskapets og årsberetningens formål og grunnlag.....	5
2.1.1 Årsregnskapet: Rettvisende bilde.....	7
2.1.2 Årsberetning: Rettvisende oversikt	8
2.1.3 God regnskapsskikk	8
2.2 Styrets, ledelsens og revisors rolle og plikter	9
2.2.1 Styrets og daglig leders rolle og plikter	9
2.2.2 Styrets erstatningsansvar	11
2.2.3 Revisors rolle og plikter	13
2.2.4 Konsekvenser av rapportering om usikker fortsatt drift for regnskapsbruker og regnskapsprodusent	18
2.3 Forutsetning om fortsatt drift.....	19
2.3.1 Regnskapsloven måleregul: § 4-5	20
2.3.2 Regnskapslovens informasjonsregel: § 3-3a (7)	26
2.3.3 NRS 16 og NRS 8	28
2.3.4 Tolkning av regnskapsloven § 3-3a (7).....	31
2.3.5 Finansielle indikatorer	32

2.3.6	Utvalgte finansielle indikatorer	34
3	Forskningsdesign og metode	39
3.1	Forskningsdesign	39
3.2	Økonomisk forskning	40
3.3	Metode	41
3.4	Mixed methods research	43
3.5	Datautvalg.....	43
3.6	Datainndeling.....	44
3.7	Validitet og Reliabilitet	46
4	Resultat.....	48
4.1	Er årsregnskapene avlagt i samsvar med regnskapsloven § 4-5 om forutsetning om fortsatt drift?.....	48
4.2	Er styrets og daglig leders informasjon om selskapets evne til videre drift i årsberetningen i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7)?.....	50
4.2.1	Indikatoranalyse	51
4.3	Hvordan er styrets og daglig leder informasjon om forutsetning om fortsatt drift vurdert i revisjonsberetningen?	57
5	Analyse	59
5.1	Er årsregnskapene avlagt i samsvar med regnskapsloven § 4-5 om forutsetning om fortsatt drift?.....	59
5.2	Er styrets og daglig leders informasjon om selskapets evne til videre drift i årsberetningen i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7)?.....	62
5.3	Hvordan er styrets og daglig leder informasjon om forutsetning om fortsatt drift vurdert i revisjonsberetningen?	65
5.4	Oppsummering	67
6	Konklusjon.....	68
6.1	Forslag til videre arbeid	70

Referanseliste	i
Vedlegg nr 1	vii
Vedlegg 2	ix

Figurliste

Figur 1 Revisjonsberetningens konklusjonen angående evne til fortsatt drift	17
Figur 2 Sannsynlighetsnivåer jf NRS 13	21
Figur 3 Forutsetning om fortsatt drift jf regnskapsloven § 4-5	24
Figur 4 Informasjonsplikt i årsberetningen jf regnskapsloven § 3-3a (7) jf god regnskapsskikk	32
Figur 5 Likviditet	35
Figur 6 Soliditet.....	36
Figur 7 Finansielle indikatorer	38
Figur 8 Økonomisk forskning	41
Figur 9 Metodetype: kvantitativ og kvalitativ metode	42
Figur 11 Regnskapsloven § 4-5, 1.setning	48
Figur 12 Regnskapsloven § 3-3aa (7) jf NRS 16 / NRS 8	50
Figur 13 Indikatoranalyse knyttet til regnskapsloven § 3-3a (7) 1.ledd og utvilsom fortsatt drift	52
Figur 14 Indikatoranalyse knyttet til regnskapsloven § 3-3a (7) 2. og 3. ledd og usikker fortsatt drift.....	53
Figur 16 Grunnlag for bedømming av årsberetningens informasjonskvalitet.....	54
Figur 17 Informasjonskvalitet jf regnskapsloven § 3-3a (7) 2.ledd (tvil)	54
Figur 18 Informasjonskvalitet jf regnskapsloven § 3-3a (7) 3.ledd (handleplikt).....	55
Figur 15 Indikatoranalyse tilknyttet regnskapsloven § 3-3a (7) 4.ledd (avvikling).....	56
Figur 19 Virkelig verdi av eiendeler og gjeld jf regnskapsloven § 3-3a (7) 4.ledd	56
Figur 20 Revisjonsberetningenes konklusjoner jf RS 570 Fortsatt drift.....	58
Figur 21 Er årsregnskapene avlagt i samsvar med regnskapsloven § 4-5 om forutsetning om fortsatt drift?	59
Figur 22 Vurdering av rapportering jf § 4-5	61

Figur 23 Er styrets og daglig leder informasjon om selskapets evne til videre drift i årsberetningen i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7)?.....	62
Figur 24 Hvordan er styrets og daglig leders informasjon om forutsetning om fortsatt drift vurdert av revisor i revisjonsberetningen?	65

Begreper og forkortelser

IFRS – International Accounting Reporting Standards.

NGAAP – norsk god regnskapsskikk (Norwegian Generally Accepted Accounting Principles)

NOU – Norges offentlige utredninger. Rapporter utarbeidet av utvalg som er nedsatt av et departement eller ved kongelig resolusjon. Formålet er å greie ut ulike forhold i samfunnet.

NRS – Norsk regnskapsstandard. Konkretiserer god regnskapsskikk.

Otp.prp – Odelstingsproposisjon. Tidligere betegnelse på forslag fra Norges regjering til odelstinget vedrørende lovvedtak. Disse ble brukt når regjeringen foreslo nye lover eller opphevelse av eksisterende lover.

Regnskapsbruker – selskapets interessenter, for eksempel långivere, potensielle investorer, eiere etc.

1 Innledning

”Valget mellom fortsatt drift- og avviklingsforutsetning baserer seg på antakelser, som det vil være knyttet større eller mindre usikkerhet til. For selskaper i økonomisk uføre kan usikkerheten ofte være stor, og styret og revisor risikerer erstatningskrav fra kreditorer og aksjonærer som følge av både feilaktig aksept og feilaktig forkastelse av fortsatt drift”
(Lien, 2012)

Et selskaps rapportering om evne til videre drift er grunnleggende for hvordan investorer, kreditorer og andre interessenter forholder seg til selskapet. For selskaper med økonomiske problemer vil det kunne være utfordrende å bedømme sannsynligheten for å komme seg helskinnet gjennom en vanskelig tid. Dette er en aktuell problemstilling for mange bedrifter.

Avleggelse av årsregnskap og årsberetning er selskapets årlige lovfestede kommunikasjon med omverdenen. Det er gjennom disse dokumentene at selskapets interessenter får informasjon om foretakets økonomiske situasjon. Relevant og pålitelig informasjon om selskapets reelle økonomiske situasjon er grunnleggende for rapporteringskvaliteten. Kvaliteten på regnskapsrapporteringen er igjen grunnleggende for at regnskapsbrukerne skal kunne bruke informasjonen som beslutningsgrunnlag. Regnskapsbrukernes informasjonsbehov kan kun tilfredsstilles dersom regelverket som skal sikre informasjonskvaliteten både forstås og etterlevs av regnskapsprodusentene, samtidig som regnskapsbrukerne har tillit til rapporteringens kvalitet. Utarbeidelse av årsregnskapet og årsberetningen ligger under selskapets styre og daglige ledelse. Styret har et overordnet forvaltningsansvar. Det er styrets ansvar å sørge for at informasjonen som gis er i samsvar med gjeldende lover og regler. Revisors rolle er å kontrollere at informasjon som gis i årsregnskapet og årsberetningen ikke inneholder vesentlige feil. Revisors uavhengige posisjon skal sikre regnskapsbrukernes tillit til det avlagte årsoppgjøret.

Rapportering om selskapets evne til videre drift har stor betydning for både regnskapsbruker og regnskapsprodusent. For *regnskapsbrukeren* sier forutsetning om fortsatt drift mye om selskapets forventede utvikling, og forutsetningen kan anses som en av grunnpilarene i brukerens beslutningsgrunnlag. Informasjon om selskapets fremtidsutsikter er viktig for at

brukerne kan bedømme hvorvidt de ser det hensiktsmessig å være tilknyttet det aktuelle foretak. Informasjonen påvirker i hvilken grad, og på hvilke betingelser, investorer og kreditorer ønsker å være tilknyttet selskapet.

Også for *regnskapsprodusent* står evne til videre drift sentralt. I utgangspunktet skal årsregnskapet avlegges enten under forutsetning av videre drift, eller under forutsetning av avvikling. Selskapet er forpliktet til å informere om eventuell tvil av betydning om evne til fortsatt drift i årsberetningen. Samtidig kan innrømmelsen av tvil rundt evne til fortsatt drift i verste fall føre til en selvoppfyllende profeti. Selskapets innrømmelse kan føre til en negativ spiral der kapitaltilførselen blir redusert eller kuttet grunnet investors eller kreditorens redsel for å tape kapitalen i sin helhet. Dette kan føre til at en vanskelig situasjon forverres betraktelig. Styret har et ansvar for å forvalte selskapet på best mulig måte for å verne om selskapets interesser. Styret har samtidig en lovfestet informasjonsplikt til omverdenen om selskapets reelle økonomiske situasjonen. Styret plikter å begrense kreditors tap når avvikling ikke kan unngås. Styret kan dermed havne i et vanskelig dilemma når evnen til videre drift utfordres av ulike årsaker. Satt på spissen kan styret måtte balansere plikten til å verne om selskapets interesser, med plikten til å verne om kreditorenes interesser. Feilaktig informasjon om selskapets evne til fortsatt drift i årsregnskap og årsberetning kan føre til at styret og daglig leder kan holdes erstatningsansvarlige dersom kreditor er påført tap som følge av den feilaktige informasjonen. Revisor innehar rollen som *regnskapskontrollør*, og skal påse at informasjon som gis i årsrapporten er riktig. Også revisor omfattes av et potensielt erstatningsansvar knyttet til kreditorvernet gjennom sin kontrollfunksjon.

1.1 Problemstilling

Jeg skal gjennom denne undersøkelsen utforske i hvilken grad konkurstruede selskap rapporterer om usikkerhet og tvil om evne til videre drift. Jeg skal se på 74 konkursrammede aksjeselskaper i Troms fylke, som alle åpnet konkurs i 2010. Min antagelse er at de fleste av disse selskapene var konkurstruede til en viss grad ved siste regnskapsavleggelse. Det vil derfor være interessant å finne ut hvordan selskapene har forholdt seg til forutsetning om fortsatt drift i årsregnskapet, og hvordan de har informert om eventuell tvil av betydning rundt evne til videre drift i årsberetningen. Revisors uttalelser om selskapenes evne til videre drift

formidles gjennom revisjonsberetningen. Revisjonsberetningene skal sammenlignes med selskapenes rapportering om evne til videre drift i årsregnskapet og årsberetningen.

Selskapenes rapportering om forutsetning fortsatt drift er sterkt knyttet til sannsynlighetsavveininger rundt selskapet fremtid. Selskapene må estimere virkningen av forhold som kan skape usikkerhet og tvil om selskapets evne til fortsatt drift. Jeg skal se nærmere på begrepene usikkerhet og tvil, samt undersøke hvor og i hvilken grad begrepene er operasjonalisert i lovverket. Jeg skal se nærmere på rammeverket rundt forutsetning om fortsatt drift, og koble dette opp mot usikkerhet og tvil i de konkursrammede selskapenes siste avlagte årsrapport før konkursåpning.

For å bedre kunne undersøke praktisering av forutsetning om fortsatt drift vil jeg benytte meg av et utvalg finansielle indikatorer, i tillegg til selskapenes årsregnskaps og årsberetning. Indikatorene baseres på årsregnskapets tallmateriale. Indikatorenes formål er å si noe om forhold ved selskapenes evne til videre drift som kan være vanskelige å observere direkte fra årsregnskapets tall. Indikatoranalysen skal måles opp mot selskapenes informasjon om evne til videre drift i årsberetningen, samt revisjonsberetningens konklusjoner.

Regnskapsprodusentene defineres i denne oppgaven som selskapets styre og daglige leder. Fokus legges på styrets rolle i de aksjeselskap som undersøkes, da disse har en særskilt plikt til handling ved blant annet tap av egenkapital (jf aksjeloven § 3-5). Resultatene av undersøkelsene om forutsetning om fortsatt drift i årsberetningen skal sammenlignes med revisors anførsler rundt selskapets evne til videre drift i revisjonsberetningen. Det vil bli vurdert om selskapene og revisor har gitt brukerne tilstrekkelig relevant og pålitelig informasjon i årsberetning og revisjonsberetningen om selskapets evne til fortsatt drift.

Gjennom undersøkelsen av styrets, ledelsens og revisors praktisering av forutsetning om fortsatt drift for 74 konkursrammede selskaper søker jeg svar på hvordan regnskapsrapportering gjennomføres når konkurs truer. For de 74 selskapene søker jeg svar på følgende spørsmål:

- 1) Er årsregnskapene avlagt i samsvar med regnskapsloven § 4-5 om forutsetning om fortsatt drift?
- 2) Er styrets og daglig leders informasjon om selskapets evne til videre drift i årsberetningen i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7)?
- 3) Hvordan er styrets og daglig leders informasjon om forutsetning om fortsatt drift vurdert i revisjonsberetningen?

Da de 74 aksjeselskapene som undersøkes gikk konkurs i etterkant av siste årsrapport, antar jeg at de fleste av disse opplevde visse utfordringer og usikkerhetsmomenter angående fremtiden ved utarbeidelse av årsrapport og årsberetning. Spørsmålet er om usikkerheten kommer godt nok frem gjennom selskapenes regnskapsrapportering i årsregnskap, årsberetning og revisjonsberetning.

1.2 Avgrensning

Grunnet tidsbegrensning på oppgaven er det ikke mulig å se på alle konkursrammede bedrifter i Norge i 2010. Selskapsutvalget er derfor snevret inn til Troms fylke. Avgrensningen er gjort på bakgrunn av at jeg ønsket en populasjonsinnsnevring uten å snevre inn på bransje. Dette for å kunne se på rapportering om evne til videre drift for selskap i usikre situasjoner på tvers av bransjer. Valg av fylke falt naturlig da studien foregår ved Universitet i Tromsø. Utvalget i undersøkelsen er på 74 selskaper, og er dermed relativt stort med tanke på tidsbegrensningen. Det er derfor nødvendig å legge inn visse avgrensninger i behandlingen av de ulike selskapene. Jeg skal se på selskapenes behandling av forutsetning om fortsatt drift, og bruke årsregnskapets tallmateriale som bakgrunn. Jeg kommer til å foreta analyser av hensiktsmessige indikatorer som utledes av årsregnskapet. Jeg skal undersøke selskapenes årsberetning og revisjonsberetning med hensyn på forutsetning om fortsatt drift, men skal ikke se på momenter i beretningene som ikke har tilknytning til denne forutsetningen.

2 Teori

Undersøkelsen bygger på norske lovverk, forskrifter til lovverk og regnskapsstandarder tilknyttet regnskapsrapportering om forutsetning om fortsatt drift. I tillegg til aktuell lovgivning vil også faglitteratur og artikler som omhandler emnet bli benyttet som supplerende litteratur. Da norsk regnskapslovgivning i stadig større grad nærmer seg internasjonal lovgivning, vil også noe internasjonal regnskapslovgivning inngå i oppgavens teoretiske referanseramme. Fokus vil være på hvordan forutsetning om fortsatt drift skal behandles i henholdsvis årsregnskapet, årsberetningen og revisjonsberetningen, samt sammenhengen mellom disse. Styret og daglig leder har ansvar for utarbeidelse av foretakets årsregnskap og årsberetning. Årsregnskap og årsberetning skal revideres av en uavhengig revisor. Jeg skal derfor se på både styrets, daglig leders og revisors rolle og plikter. Også teori som omhandler finansielle indikatorer i forbindelse med evne til videre drift og predikasjon av eventuell konkurs vil bli gjennomgått.

2.1 Årsregnskapets og årsberetningens formål og grunnlag

Alle regnskapspliktige skal i henhold til regnskapsloven § 3-1 utarbeide årsregnskap og årsberetning hvert år. *Årsregnskapets* formål er å gi selskapets interessenter relevant og pålitelig informasjon om selskapets økonomiske resultat, finansielle stilling og utvikling (Huneide, Pedersen, Schwencke og Haugen, 2010). *Årsberetningens* siktemål er å gi overordnet informasjon om årsregnskapet ut over det som går fram av årsregnskapet med noter, for eksempel vurderinger av fremtidsutsiktene til foretaket (Huneide et al, 2010). Forarbeidene til regnskapsloven angir i utgangspunktet at årsberetningen ikke er en del av årsregnskapet, men en integrert del av selskapets lovpålagte informasjonsplikt til omverdenen (NOU 1995:30) Den gis normalt i en samlet årsrapport sammen med årsregnskap med noter, revisjonsberetning og eventuell annen informasjon (NRS 16 punkt 2.1, 2010). Begrepet *årsrapport* brukes om den samlede publikasjonen som inneholder årsberetning, årsregnskap, revisjonsberetning og annen informasjon som selskapet ønsker å gi (Huneide et al, 2010). Denne definisjonen legges til grunn ved bruk av begrepet årsrapport i denne oppgaven.

Målsettingen for utforming av rammeverket rundt årsregnskapet og årsberetningen er at rapporteringen skal gi regnskapsbrukerne et troverdig verktøy for deres økonomiske beslutninger. Begrepet ”regnskapsbruker” er et vidt begrep som omfatter mange. I forarbeidene til regnskapsloven defineres ikke brukerne spesifikt, men omtales ”i vid forstand” (NOU 1995:30, s 163). Da det i praksis ikke er mulig å tilfredsstille alle interessegruppers informasjonsbehov fullt ut, er regelverket for avleggelse av årsregnskapet utformet med sikte på at de primære brukerne: eiere, ansatte og kreditorer, skal få dekket sitt primære behov (Huneide et al, 2010). Brukerne baserer seg på den gitte informasjonen når de skal ta sine beslutninger. For at regnskapsbrukerne skal kunne bruke regnskapsinformasjonen som beslutningsverktøy, er det viktig at de har tillit til at informasjonen er fremstilt på mest mulig sannferdig måte. Dette behovet må ivaretas gjennom et regelverk og en praksis som sikrer at gitt informasjon faktisk gjenspeiler selskapets økonomiske realiteter. Dette for å redusere informasjonsasymmetrien mellom regnskapsprodusent og regnskapsbruker.

For å sikre regnskapets kvalitet skal foretakenes årlige rapportering skje i samsvar med visse kvalitetskrav; forståelighet, relevans, pålitelighet og sammenlignbarhet. Kravene til relevans og pålitelighet kan anses som de viktigste i informasjonen om selskapets evne til fortsatt drift.

- **Relevans:** Relevant regnskapsinformasjon er all informasjon som kan bidra til at brukerne foretar en korrekt vurdering av bedriftens inntjening, økonomiske stilling og fremtid. Informasjon skal ikke holdes tilbake dersom den er relevant for brukerne. Kravet til relevans forutsetter blant annet at viktige poster som ikke vises i regnskapet, skal tas med i noter eller årsberetningen, slik at brukerens beslutningsgrunnlag sikres.
- **Pålitelighet:** Pålitelig regnskapsinformasjon er fullstendig og nøytral informasjon som ikke inneholder vesentlige feil. Brukeren skal kunne stole på at informasjonen i regnskapet er korrekt fremstilt. Dette forutsetter objektivitet i regnskapet. Det forutsetter også at det ikke finnes vesentlige poster som inneholder stor grad av usikkerhet. Pålitelighet i regnskapet forutsetter at postene skal kunne dokumenteres og etterkontrolleres.

Kravet om at regnskapsinformasjonen skal være både relevant og pålitelig kan i visse tilfeller være et motstridende krav. For eksempel kan markedsverdien på en bygning kan være mer relevant enn den bokførte verdien til anskaffelseskost fratrukket årlige avskrivninger. Relevansen kan øke betraktelig med oppdatert markedsverdi, mens påliteligheten kan reduseres ved bruk av potensielt volatile markedsverdier som krever bruk av skjønn i fastsettelsen av verdien. Det kan være problematisk å følge både krav om relevant og pålitelig informasjon, men det skal etterstrebtes å følge begge. Dette innebærer at foretakene oppgir informasjon utover den grunnleggende regnskapsinformasjonen der hvor dette er viktig for brukernes helhetsoppfatning av selskapets evne til fortsatt drift. I rapportering om selskapets evne til videre drift, bør begge kvalitetskravene forsøkes etterlevd. Dette innebærer for eksempel å redegjøre for estimert virkelig verdi av selskapets eiendeler dersom denne avviker betydelig fra bokført verdi, dersom verdien har betydning for selskapets evne til fortsatt drift. Informasjon om forutsetning om fortsatt drift kan anses som grunnmuren for regnskapsbrukernes beslutninger om fremtiden i forbindelse med det aktuelle selskap. Det er derfor viktig at både relevans og pålitelighet vektlegges i informasjonen om selskapets fremtid.

2.1.1 Årsregnskapet: Rettvisende bilde

Regnskapsloven med forarbeider er hovedkilden til regelverket rundt årsregnskapet. Årsregnskapet inkluderer resultatregnskapet, balanse, kontantstrømoppstilling og noteopplysninger jf regnskapsloven § 3-2. Regnskapslovens § 3-2a angir at årsregnskapet skal utformes for å gi brukerne et *rettvisende bilde*. I følge forarbeidene anses dette som et overordnet krav for å tydeliggjøre den regnskapspliktiges ansvar for å gi korrekt og dekkende informasjon i årsregnskapet (Ot.prp. nr. 89 (2003-2004) punkt 5.6). Årsregnskapet skal avlegges i henhold til gjeldende lovverk som angitt i regnskapsloven. Der hvor årsregnskapet ikke gir en dekkende fremstilling skal det gis noteopplysninger i henhold til regnskapsloven kapittel 7. I tilfeller hvor utforming av årsregnskapet med tilhørende spesifiserte noteopplysninger i henhold til lovverket ikke gir brukerne tilstrekkelig informasjon, skal det i følge regnskapsloven § 7-1 (4) gis tilleggsopplysninger slik at årsregnskapet som helhet gir brukerne et rettvisende bilde i samsvar med § 3-2a. Regnskapslovens § 3-2a krav om rettvisende bilde innebærer at det må gis tilleggsopplysninger dersom det ellers ikke gis

tilstrekkelig relevant og pålitelig informasjon om selskapets eiendeler og gjeld, finansielle stilling og resultat.

2.1.2 Årsberetning: Rettvisende oversikt

I henhold til regnskapslovens § 3-3a (§3-3 for små foretak) skal årsberetningen gi en *rettvisende oversikt* over utviklingen og resultatet av den regnskapspliktiges virksomhet og av dens stilling. Rettvisende oversikt er en annen ordlyd enn regnskapslovens krav til årsregnskapets rettvisende bilde. Rettvisende oversikt er et mer vidstrakt begrep. Forarbeidene legger vekt på at årsberetningen bør være et dokument der ledelsen og styret presenterer sentrale forretningsmessige forhold og utviklingstrekk ved virksomheten og sine overordnede planer for hvordan virksomheten skal drives videre (Ot.prp. nr. 89 (2003-2004) punkt 8.5.1). Forarbeidenes ordlyd kan tolkes dit hen at *rettvisende bilde* er knyttet til årsregnskapets utsnittsbilde av virksomhetens stilling på balansedagen, mens *rettvisende oversikt* er nærmere knyttet til årsberetningen supplerende informasjonsfunksjon angående virksomhetens generelle stilling og fremtidsutsikter.

Både årsregnskapets rettvisende bilde og årsberetningens rettvisende oversikt er knyttet til regnskapsrapporteringen kvalitetskrav om at årsrapporten skal inneholde både relevant og pålitelig informasjon. Årsberetningen og årsregnskapet er selvstendige dokumenter, og utgjør egne informasjonskilder. Det skal likevel alltid være konsistens i behandling av samme forhold i årsberetning og årsregnskap jf NRS 16. I note 125 til regnskapsloven påpekes det at konsekvensen av at årsregnskapet og årsberetningen skal utgjøre separate deler innebærer at kravet til årsberetningens innhold ikke kan oppfylles ved i stedet å gi disse opplysningene i årsregnskapet eller i noter [1].

2.1.3 God regnskapsskikk

For å sikre at selskapets interessenter gis relevant og pålitelig informasjon om selskapets stilling og utvikling, inneholder regnskapsloven også krav til at informasjonen skal utformes i henhold til den overordnede rettslige standarden *god regnskapsskikk* jf regnskapsloven § 4-6. God regnskapsskikk er et fleksibelt og dynamisk begrep, som tar sikte på å tillate utvikling av

praksis ettersom økonomiske forhold endrer seg (NOU 1995:30 s 26). God regnskapsskikk konkretiseres løpende gjennom uttalelser fra faglige organer og gjennom norske regnskapsstandarder. God regnskapsskikk betyr derfor i samsvar med rammelovgivning og grunnleggende regnskapsprinsipper, samt allmenn aksept i praksis (NOU 1995:30, punkt 2.2).

Både årsregnskapets og årsberetningens formål om å gi selskapsinteressentene relevant og pålitelig informasjon underbygges av regnskapsloven spesifikke og generelle krav. Der hvor det spesifikke regelverket ikke fanger opp behovet for utfyllende informasjon, vil kravene til rettvise bilde, rettvise oversikt og god regnskapsskikk gjøre seg gjeldende.

2.2 Styrets, ledelsens og revisors rolle og plikter

Ved avleggelse av årsregnskapet og årsberetningen er det styret, sammen med daglig leder, som skal avlegge og underskrive dokumentene jf aksjeloven § 6-19 og regnskapsloven § 3-5. Hvis styremedlemmer eller daglig leder har innvendinger mot årsberetningen skal vedkommende underskrive med påtegnet forbehold og gi nærmere redegjørelse i årsberetningen jf regnskapsloven § 3-5. Denne regelen binder styret og daglig leder til et rettslig ansvar for at informasjonen som gis ikke er misvisende. Regelen er sentral i denne oppgaven i forbindelse med styrets ansvar for korrekt informasjon om selskapets evne til videre drift. Informasjonen som gis skal kvalitetssikres av revisor som en uavhengig part. Revisor skal avgi revisjonsberetning i henhold til revisorloven § 5-6, hvor årsregnskapet og årsberetningen skal revideres i henhold til gjeldende lover og regler. Både styret, daglig leder og revisor har ansvar for å sikre pålitelig og relevant informasjon med tanke på selskapets interessenter. Alle overnevnte parter er knyttet opp til et potensielt rettslig ansvar dersom de ikke utfører sine oppgaver og plikter på en tilfredsstillende måte.

2.2.1 Styrets og daglig leders rolle og plikter

Et selskaps styre har en overordnet rolle i selskapets utvikling over tid, og tar del i forretningsutvikling, strategiarbeid, tilsyn og forvaltning. Deres rolle og plikter reguleres i hovedsak av aksjeloven kapittel 6. Aksjelovens § 6-12 slår fast at et aksjeselskaps styre har det øverste ansvar for forvaltningen av selskapet. Styret skal i følge nevnte paragraf sørge for en forsvarlig organisering av virksomheten. Det er forpliktet til å holde seg orientert om

selskapets økonomiske stilling, samt påse at regnskapet og formuesforvaltningen er gjenstand for betryggende kontroll. Styret har et lovpålagt ansvar for å iverksette de undersøkelser det finner nødvendig for å kunne utføre sine oppgaver jf aksjeloven § 6-12 (4). Aksjeloven § 6-13 regulerer styrets tilsynsansvar. Styret skal føre tilsyn med den daglige ledelse og selskapets virksomhet for øvrig. Daglig leder står for den daglige ledelse av selskapets virksomhet og skal følge de retningslinjer og pålegg styret har gitt jf aksjeloven § 6-14. Nevnte paragraf påpeker også at daglig leder skal sørge for at selskapets regnskap er i samsvar med lov og forskrifter, og at formuesforvaltningen er ordnet på betryggende måte. Daglig leder skal minst hver fjerde måned gi styret underretning om selskapets virksomhet, stilling og resultatutvikling jf aksjeloven § 6-15. Gjennom aksjeloven kapittel 6 er både styret og daglig leder tilknyttet ansvar for at selskapets regnskap er riktig.

Styrets rolle i den økonomiske forvaltningen er regulert av aksjeloven kapittel tre som omhandler krav til selskapets egenkapital og *styrets handleplikt* ved for lav egenkapital. I henhold til aksjeloven § 3-1 skal et aksjeselskaps aksjekapital være på minst kr 100 000. Aksjeloven § 3-4 krever at selskapet skal ha en egenkapital som er forsvarlig ut fra risikoen ved og omfanget av virksomheten i selskapet. Dette innebærer at risiko må ses i forhold til virksomhetens art. En risikoeksponert virksomhet vil ha høyere krav til egenkapital enn en virksomhet med lav risiko. I henhold til forarbeidene er det selskapets reelle egenkapital og ikke den regnskapsmessige egenkapital som skal legges til grunn (Ot.prp. nr. 55 (2005-2006) punkt 3.4.2). Dette innebærer at styret skal ta hensyn til selskapets forpliktelser, og selskapets merverdier i eiendeler, som ikke fremgår av balansen. Styret er rettslig pålagt en handleplikt gjennom aksjeloven § 3-5 dersom egenkapitalen må antas å være lavere enn forsvarlig, eller hvis det må antas at selskapets egenkapital er blitt mindre enn halvparten av aksjekapitalen. Handleplikten fordrer at styret innkaller til generalforsamling, og foreslår tiltak for å rette på egenkapitalsituasjonen og den negative utviklingen som har ført til en uforsvarlig egenkapital. Dette for at styret og generalforsamlingen skal kunne iverksette tiltak mens det fortsatt er mulig å redde selskapet eller redusere selskapskreditorenes tap (Bråthen, 2008). Dersom styret ikke finner grunnlag for å foreslå tiltak for å forbedre situasjonen, eller dersom foreslåtte tiltak ikke lar seg gjennomføre, skal selskapets foreslås oppløst jf aksjeloven § 3-5. Styrets handlingsplikt anses som en løpende plikt for styret på selvstendig grunnlag. Plikten kan likevel ses i sammenheng med aksjelovens § 6-15 krav om at daglig leder jevnlig skal

underrette styret om selskapets virksomhet, stilling og resultatutvikling (Bråthen, 2008). Gjennom Bømmeløydommen ble det også slått fast at dersom styret får informasjon fra daglig leder som det ikke klarer å sette seg inn i, plikter styret selv å sørge for at det får informasjon i en form som er forståelig: *”(...) om styremedlemmene i en så kritisk fase ikke fikk rapporter i en form de opplevde som forståelig, kan de ikke høres med at de forgjeves tok dette opp med ham. I den grad de selv ikke var i stand til å ta ut de nødvendige tall fra regnskapssystemet, måtte dette søkes gjort på en annen måte, jf. kravene i aksjeloven § 6-12 tredje ledd”* (RG 2007 1625, 2007). Styrets rolle og plikter er altså sterkt knyttet til at styret er forpliktet til å holde seg underrettet om selskapets økonomiske stilling, ta handling ved uønsket utvikling, samt sørge for at informasjonen som gis i årsregnskapet og årsberetningen er korrekt.

Styrets har et stort ansvar i forhold til å kommunisere korrekt informasjon til selskapets interessenter. Evnen til videre drift vil være spesielt interessant for selskapets kreditorer og investorer. Det er som oftest disse som blir mest skadelidende av ufullstendig eller misvisende informasjon om selskapets fremtid. Styrets handlingsregel i forbindelse med tap av egenkapital kan ses på som et kreditorvern. Det samme kan sies om Regnskapsloven § 3-3a som konstaterer at styret skal opplyse om forholdet i årsberetningen dersom styrets handleplikt har inntrådt, eller det på annet grunnlag er vurdert å treffe tiltak for å sikre fortsatt drift. Styret er rettslig pålagt å opplyse om betydelig negativ utvikling i premissene for fortsatt drift. Brudd på informasjonsplikten og/eller handleplikten kan føre til erstatningsansvar i henhold til aksjeloven § 17-1.

2.2.2 Styrets erstatningsansvar

Rettslig ansvar er en sanksjon som skal få aktører til å overholde regelverket. Styrets og daglig leders erstatningsansvar i forbindelse med informasjons- og handleplikt relatert til evne til videre drift er sterkt knyttet til vern av selskapets kreditorer. Dersom styrets og ledelsens informasjon til omverdenen er mangelfull eller misvisende kan de bli holdt ansvarlige for den feilaktige informasjonen. Erstatningsansvaret har hjemmel i Aksjeloven § 17-1 som sier at:

- 1) *Selskapet, aksjeeier eller andre kan kreve at daglig leder, styremedlem, medlem av bedriftsforsamling, gransker eller aksjeeier erstatter skade som de i den nevnte egenskap forsettelig eller uaktsomt har voldt vedkommende*
- 2) *Selskapet, aksjeeier eller andre kan også kreve erstatning av den som forsettelig eller uaktsomt har medvirket til skadevolding som nevnt i første ledd.*

Erstatningsansvaret kan aktualiseres av forsettelig eller uaktsom skade forvoldt av styret. I konkurs truer. Årsregnskapet skal avlegges etter enten forutsetning om fortsatt drift eller forutsetning om avvikling jf regnskapsloven § 4-5. Dersom det er tvil om selskapets evne til videre drift skal det redegjøres for usikkerheten i årsberetningen jf regnskapsloven § 3-3a (7) andre ledd. Dersom styrets handleplikt etter aksjeloven § 3-5 er inntrådt, skal det opplyses om tiltak for å sikre selskapets videre drift jf regnskapsloven § 3-3a (7) tredje ledd. Utfallet av tvilen rundt selskapets evne til fortsatt drift beror på hvilke virkemidler selskapet har til rådighet for å sikre fortsatt drift, og hvorvidt disse virkemidlene er tilstrekkelige nok til å kunne gi et begrunnet håp om overlevelse. I note 282 til aksjeloven påpekes det at styrets handleplikt etter aksjeloven § 3-5 kun er en forslagsplikt [2.] Styrets plikt til å foreslå tiltak utdypes videre i note 282 til aksjeloven med at dersom de tiltak som blir foreslått ikke blir fulgt opp av generalforsamlingen, så må det antas at styremedlemmene må frasi seg sine verv eller begjære oppbud, dersom de skal komme klar av erstatningsansvar.

Ved utarbeidelse og undertegnelse av årsregnskap og årsberetningen må styret stille seg følgende spørsmål: Har selskapet evne til videre drift? Er selskapets kapitalbehov vurdert? Har styrets handleplikt inntrådt? Er det gitt tilstrekkelig relevant og pålitelig informasjon om selskapet evne til fortsatt drift i årsberetningen? Styret og daglig leder kan stilles til ansvar for informasjonen som gis, og for informasjon som holdes tilbake for allmennheten. Det må tas stilling til om styret og daglig leder hadde, eller burde ha tilegnet seg, kunnskap om de utfordringer som selskapet sto ovenfor. Tilbakeholdt eller mangelfull informasjon om usikker evne til videre drift kan føre til at kreditorer og investorer tilfører selskapet kapital som selskapet ellers ikke ville fått tilgang til. Styret kan da holdes erstatningsansvarlige for kreditors tap. Motsatt kan overholdelse av informasjonsplikten virke ansvarsbefriende for styret. Dette påpekes av Rødssæteren og Gøbel (2009):

”Dersom det er gitt tilstrekkelig og god informasjon i årsberetningen om usikkerheten, blir det vanskeligere for en kreditor, investor eller andre regnskapsbrukere som tok økonomiske beslutninger basert på regnskapet, å hevde at de ikke var informert om usikkerheten. Tilsvarende vil utilstrekkelig informasjon kunne bidra til at kreditorer, investorer eller andre brukere kan vinne frem med at de ikke visste pga. manglende informasjon”

Spørsmål rundt et potensielt erstatningsansvar jf aksjeloven § 17-1 kan bli målt opp mot overholdelse av handleplikt og informasjonsplikt. Det er derfor viktig at styret og daglig leder tar inn over seg det ansvar det medfører å undertegne årsregnskapet og årsberetningen. De står ansvarlig for at informasjonen som gis er riktig, relevant, pålitelig og i samsvar med god regnskapsskikk. Styret og daglig leder kan, i tillegg til erstatningsansvar, bli knyttet til straffeansvar med bøter og fengsel inntil ett år gjennom aksjeloven § 19-1, og straffeansvar gjennom regnskapsloven § 8-5, med strafferamme inntil seks år under særlig skjærpede omstendigheter.

2.2.3 Revisors rolle og plikter

Alle selskapene i denne undersøkelsen var regnskapspliktige etter regnskapsloven § 1-2 første ledd var også revisjonspliktige etter revisorloven § 2-1 ved avleggelse av siste årsrapport. Det ble i 2011 vedtatt revisjonspliktunntak for små foretak. For denne oppgavens selskaper (konkursåpning i 2010) var det fremdeles revisjonsplikt for alle regnskapspliktige ved avleggelse av siste årsrapport.

For at informasjonen som gis i årsregnskapet og årsberetningen skal kunne brukes som beslutningsgrunnlag, er det viktig at regnskapsbrukerne har tillit til at informasjonen er riktig. Revisjonen skal forebygge og avdekke eventuelle feil. Revisors rolle er blant annet å bidra til å redusere informasjonsasymmetrien mellom regnskapsbrukeren og regnskapsprodusenten. Revisjonens formål er formalisert gjennom revisjonsstandarden RS 200 punkt 2. som sier at: *”Formålet med revisjon av et regnskap er å gjøre revisor i stand til å uttale seg om hvorvidt*

regnskapet i alt det vesentligste er utarbeidet i overensstemmelse med det gjeldende rammeverket for økonomisk rapportering". Revisors uavhengige attestasjon skal dermed gi betryggende sikkerhet for at den avgitte informasjonen ikke inneholder vesentlige feil (NRRS, NSRS, Revisjonsmetodikk, 1992).

Revisor må planlegge og gjennomføre revisjonen med en profesjonelt skeptisk holdning. Dette innebærer at revisor foretar en kritisk vurdering og stiller spørsmål ved gyldigheten av fremskaffet revisjonsbevis og er oppmerksom på revisjonsbevis som motsier eller gir grunn til å stille spørsmål ved påliteligheten av dokumenter, svar på forespørsler og annen informasjon innhentet fra ledelsen og fra dem som har ansvar for styring og kontroll (RS 200, punkt 15, 2007). Regnskapsbrukeren skal ha tillit til at revisor i alle sammenhenger handler ut fra faglige motiver, og ikke lar seg påvirke av egne eller andres særinteresser. Dette presiseres i revisorloven kapittel 4 og gjennom forarbeidene som sier at: *"revisors uavhengighet, objektivitet og faglige integritet betraktes som grunnpilarene i vårt revisjonsinstitutt"* (NOU 1997: 9, punkt 8.1). Revisjon utført i samsvar med regelverket og god revisjonsskikk skal sikre brukernes tillit til årsrapporten.

Utgangspunktet for revisors rolle og oppgaver er presentert i revisorloven (1997). For revisjoner utført for selskapsutvalget i denne oppgaven var det 2006-versjonen av revisorloven som lå til grunn. Revisjonens innhold med hensyn på forutsetning om fortsatt drift er regulert av revisorloven § 5-1 og § 5-6 (4) som blant annet sier at:

Revisor skal vurdere om opplysninger i årsberetningen om årsregnskapet, forutsetning om fortsatt drift, og forslag til anvendelse av overskudd eller dekning av tap, er i samsvar med lov og forskrifter, samt om opplysningene er konsistent med årsregnskapet.

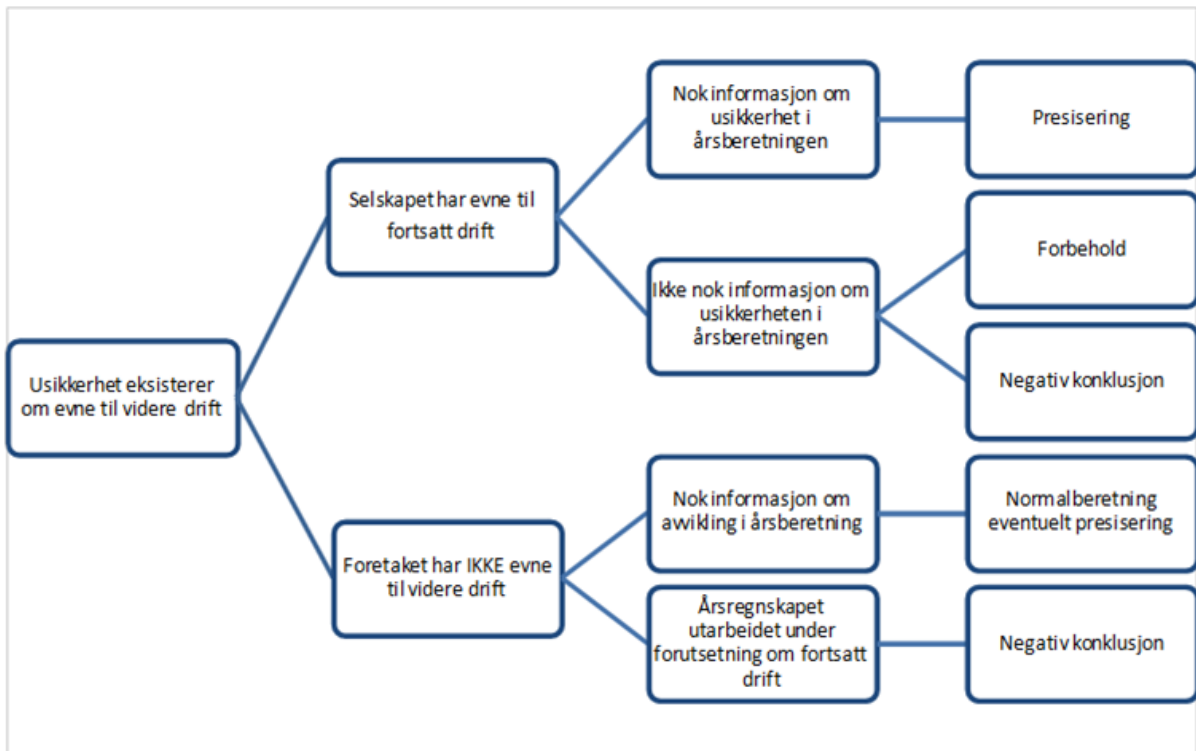
Revisorloven angir ikke spesifikt revisors oppgaver og plikter i forbindelse med revisjon av forutsetning om fortsatt drift. Revisor bindes derimot av revisorloven § 5-2 som sier at revisjonen skal utføres etter beste skjønn og i samsvar med god revisjonsskikk. *God*

revisjonsskikk er et dynamisk, rettslig begrep. God revisjonsskikk avgjøres av revisors beste skjønn i samsvar med reglene fra revisorloven, og i samsvar med standardene som utarbeides av Den norske Revisorforening. Revisjonsstandardene skal konkretisere innholdet i den rettslige standarden god revisjonsskikk. Revisjonsstandard for revisjon av forutsetning om fortsatt drift var RS 570 Fortsatt drift for årsregnskap avlagt i 2008 og 2009. Revisor skal i følge RS 570 vurdere holdbarheten av ledelsens bruk av forutsetning om fortsatt drift ved utarbeidelse av årsregnskapet jf punkt 9, og ta standpunkt til hvorvidt det eksisterer vesentlig usikkerhet som kan gi grunn til tvil av betydning om foretakets evne til fortsatt drift jf punkt 30. Kjelløkken (2012) påpeker at begrepet «vesentlig usikkerhet som kan gi grunn til tvil av betydning» er forskjellig fra begrepet «konkrete forhold som kan sette foretakets videre drift i fare», som brukes som målestokk for hvorvidt usikkerhet om fortsatt drift skal medtas i årsberetningen jf NRS 16. Han hevder at det har mye for seg å anta at tersklene for informasjon om usikkerhet i årsberetningen og revisjonsberetningen er ment å være like høye, slik til at plikten til å ta inn en presisering i revisjonsberetningen utløses samtidig som plikten til å informere om usikkerheten i årsberetningen. Ifølge RS 570 punkt 26 skal revisor, dersom det identifiseres hendelser eller forhold som kan gi grunnlag for tvil av betydning om foretakets evne til fortsatt drift a) gjennomgå ledelsens planer for fremtidige handlinger basert på dens vurdering av fortsatt drift, b) innhente revisjonsbevis til å bekrefte eller avkrefte hvorvidt det foreligger en vesentlig usikkerhet; og c) be om skriftlige uttalelser fra ledelsen vedrørende dens planer om fremtidige tiltak. RS 570 punkt 9N påpeker at dersom ledelsen ikke overholder handleplikten ved tap av egenkapital jf aksjeloven § 3-5, vil revisor skriftlig gjøre ledelsen kjent med de forhold som kan føre til økonomisk og strafferettslig ansvar.

Basert på innhentede revisjonsbevis må revisor ta standpunkt til hvorvidt det foreligger vesentlig usikkerhet som kan gi grunn til tvil av betydning om foretakets evne til fortsatt drift jf RS 570 punkt 30. Revisorloven § 5-6 påpeker at dersom det foreligger forhold som kan føre til ansvar for blant andre styret og daglig leder, skal det gjøres merknad om dette i revisjonsberetningen. Dette inkluderer styrets handleplikt jf aksjeloven § 3-5. Revisors konklusjoner rapporteres i revisjonsberetningen, som avgis som enn ren normalberetning eller en beretning med avvik; herunder presisering, forbehold eller negativ konklusjon jf RS 570 punkt 32-35:

- 1) Fortsatt drift forutsetningen er riktig.
 - En ren beretning med positiv konklusjon
- 2) Fortsatt drift forutsetningen er riktig, men det foreligger vesentlig usikkerhet. Det er gitt tilstrekkelig opplysninger i årsregnskapet og årsberetningen om usikkerheten.
 - En beretning med positiv konklusjon med et tilføyd presiseringsavsnitt som understreker at det eksisterer vesentlig usikkerhet som kan gi tvil av betydning om foretakets evne til fortsatt drift.
- 3) Fortsatt drift forutsetningen er riktig, men det foreligger vesentlig usikkerhet. Det er ikke gitt tilstrekkelige opplysninger i årsregnskapet eller årsberetningen.
 - Beretning med forbehold med en klar henvisning til det faktum at det foreligger vesentlig usikkerhet som kan gi tvil av betydning om foretakets evne til fortsatt drift, og at det ved et eventuelt opphør foreligger risiko for vesentlige tap ved realisasjon av selskapets eiendeler. Revisjonsberetningen skal vise til at fortsatt drift ikke er i samsvar med lov og forskrifter.
 - Beretning med negativ konklusjon med en klar henvisning til det faktum at det foreligger vesentlig usikkerhet som kan gi tvil av betydning om foretakets evne til fortsatt drift, og at årsberetningen og årsregnskapet ikke opplyser om at det er mulig at selskapet ikke blir i stand å realisere sine eiendeler og å oppfylle sine forpliktelser gjennom ordinær drift. Revisjonsberetningen skal vise til at fortsatt drift ikke er i samsvar med lov og forskrifter. Revisor skal uttrykke at årsregnskapet, slik det foreligger, ikke bør fastsettes som selskapets årsregnskap.
- 4) Foretaket har ikke evne til fortsatt drift.
 - Beretning med negativ konklusjon dersom årsregnskapet er utarbeidet på grunnlag av fortsatt drift. Revisor må også vurdere å ta forbehold om at opplysningene i årsberetningen ikke er i samsvar med lov og forskrift.
 - Dersom årsregnskapet er utarbeidet under forutsetning av avvikling, kan revisor gi en beretning uten forbehold, men kan finne det nødvendig å gi en presisering for å gjøre brukeren oppmerksom på at selskapet skal avvikles.

Revisjonsberetningens konklusjoner viser i figuren under.

Figur 1 Revisjonsberetningens konklusjonen angående evne til fortsatt drift

Revisor kan, i likhet med et selskaps styre og daglige ledelse, bli holdt ansvarlig for mangelfull eller misvisende informasjon om selskaps situasjon i avgitt revisjonsberetning. Erstatningsansvarer formalisert gjennom revisorloven § 8-1 som sier at:

Revisor plikter å erstatte skade som denne forsettelig eller uaktsomt har voldt under utførelsen av sitt oppdrag. Et revisjonsselskap er solidarisk ansvarlig med en revisor som har utført oppdraget på dets vegne.

Det settes ingen øvre grense for revisors erstatningsplikt, f.eks. i form av konkret beløp eller multiplikator for honoraret (NOU 1997:9 punkt 11.3.4). Ansvarsspørsmålet er knyttet til hvorvidt revisor har utført sine oppgaver på en aktsom måte i samsvar med lov, forskrifter og god revisjonsskikk. Styreleder i Revisorforeningen påpeker at det er når revisor ikke får ting til å henge i hop at varselklokkene må ringe. ”I slike tilfeller må vi bruke nettopp denne skeptiske holdningen og gjøre det som standardene krever, nemlig å undersøke eventuelle

uoverensstemmelser nærmere” (Abrahamsen, 2012). Revisor kan i tillegg bli pålagt sanksjoner gjennom tilbakekalling av godkjenning, samt knyttes til strafferettslig ansvar med bøter eller fengsel inntil ett år ved overtredelser i sin revisjon (jf revisorloven § 9-1 og § 9-3). I denne oppgaven vil jeg ikke fokusere på spørsmål rundt revisors ansvar, men jeg viser til overnevnte paragrafer for å sette revisors ansvar, plikter og aktsomhetsnivå i perspektiv.

2.2.4 Konsekvenser av rapportering om usikker fortsatt drift for regnskapsbruker og regnskapsprodusent

Styret og daglig leder skal rapportere om selskapets evne til videre drift. Revisor skal revidere denne informasjonen slik at regnskapsbrukerne tillit til at informasjonen er rettvise ivaretas. Styret, daglig leder og revisor kan holdes rettslig ansvarlig dersom informasjonen er ufullstendig eller villedende.

Regnskapsbruker har stor interesse av å vite hvor nært selskapet befinner seg grensen for avvikling, samt selskapets realistiske muligheter for å håndtere en eventuell vanskelig situasjon. Opplysninger om usikker fortsatt drift kan bety at regnskapsbrukeren vil vurdere å distansere seg fra foretaket for å unngå eller begrense egne tap. Dette kan gjelde nåværende og fremtidige investorer, samt ulike kreditorer. For selskapet kan dette bety tap av mulige investorer, mens det på kreditorsiden kan innebære at potensielle kreditorer ikke vil stille kapital til rådighet, eventuelt at nåværende kreditorer vil vurdere å innkassere utestående fordringer for å sikre at deres fordringer blir betalt. Det kan også innebære at selskapets kassekreditt blir innskrenket, eventuelt at tilgangen på kassekreditt blir stoppet i sin helhet, da bankene anser det som tvilsomt at de får tilbakebetalt beløpet.

For regnskapsprodusent kan en årsberetning som inneholder redegjørelser om tvilsom fortsatt drift bety startet på en selvoppfyllende profeti. En selvoppfyllende profeti innebærer at en bestemt oppfatning av en situasjon får individer til å handle på måter som i sine konsekvenser fører til at denne situasjonsoppfatningen blir korrekt, selv om den ikke var det i utgangspunktet (Johannesen, Christoffersen og Tufte, 2011). Situasjonen kan føre til at potensielle investorer trekker seg, og redsel blant selskapets kreditorer kan føre til en uheldig

ringvirkning der innstramming i selskapets kapitaltilgang betyr ytterlig forverring av en allerede uheldig situasjon. Dette kan skje der selskapets usikre stilling medfører en overbelastning på likviditetssiden ved at kreditorene krever innfrielse av utestående krav i frykt for eventuell konkurs. Et delvis vaklende selskap vil dermed kunne bli hardt likviditetsbelastet, noe som i seg selv kan tvinge frem en konkurs som muligens kunne vært unngått uten ekstrabelastningen som ble påført av selskapets innrømmelse av sin usikre posisjon. Muligheten for denne uønskede effekten setter også styret i en vanskelig situasjon. De har en plikt til å informere om selskapets situasjon og verne om selskapets kreditorer, men har også en plikt til å handle ut fra selskapets beste. Styrets dilemma påpekes i note nr 137 til regnskapsloven, der det påpekes at opplysningsplikten må veies opp mot de negative signalene som sendes ut til forretningsforbindelsen ved oppfyllelse av opplysningsplikten [3]. Note 137 viser samtidig til at ledelsens potensielle straff- og erstatningsansvar. Informasjonsplikten er av Huneide et al (2010, s.688) blitt omtalt på følgende måte: *”En kan ikke unnlate å gi opplysninger som kreves i årsberetningen, med den begrunnelse at det anser at offentliggjøring av slik informasjon kan være skadelig for selskapet”*. En annen måte å si dette på er at selskapet ikke kan unnlate å opplyse om tvil av betydning om evne til videre drift, med den begrunnelse at informasjonen kan skade virksomheten.

2.3 Forutsetning om fortsatt drift

Behandling av forutsetning om fortsatt drift er ryggraden i denne oppgaven, da jeg skal se på hvordan forutsetningen er blitt behandlet av selskaper som i etterkant gikk konkurs. Min antagelse er at de fleste av selskapene i utvalget sto ovenfor visse usikkerhetsmomenter vedrørende evne til fortsatt drift ved siste avlagte årsrapport. For å kunne undersøke hvorvidt årsrapportens opplysninger om forutsetning om fortsatt drift er i tråd med regelverket, må jeg først undersøke hvilke retningslinjer som gjelder. Det er derfor nødvendig å se på regelverket som fortsatt drift forutsetningen bygger på, og rammeverket rundt disse reglene.

Grunnlaget for måling av fortsatt drift forutsetningen angis i første omgang av regnskapslovens § 4-5. Denne angir hvorvidt årsregnskapet skal avlegges under forutsetning om fortsatt drift eller forutsetning om avvikling. Videre angir regnskapslovens § 3-3a (7) hvordan forutsetning om fortsatt drift skal behandles i årsberetningen. Det skal være

konsistens mellom forutsetning om fortsatt drift i årsregnskapet og årsberetningen. Informasjonsplikten etter § 3-3a (7) utdypes av NRS 16 Årsberetning i samsvar med god regnskapsskikk. Jeg skal først ta for meg måleregelen i § 4-5 og styrets avveininger i forhold til denne. Jeg skal deretter se på informasjonsregelen i § 3-3a (7), og redegjøre for hvilke momenter styret må ta stilling til i årsberetningen i henhold til § 3-3a (7) og NRS 16. Jeg vil deretter se på revisors rammeverk for revisjon av selskapets evne til videre drift.

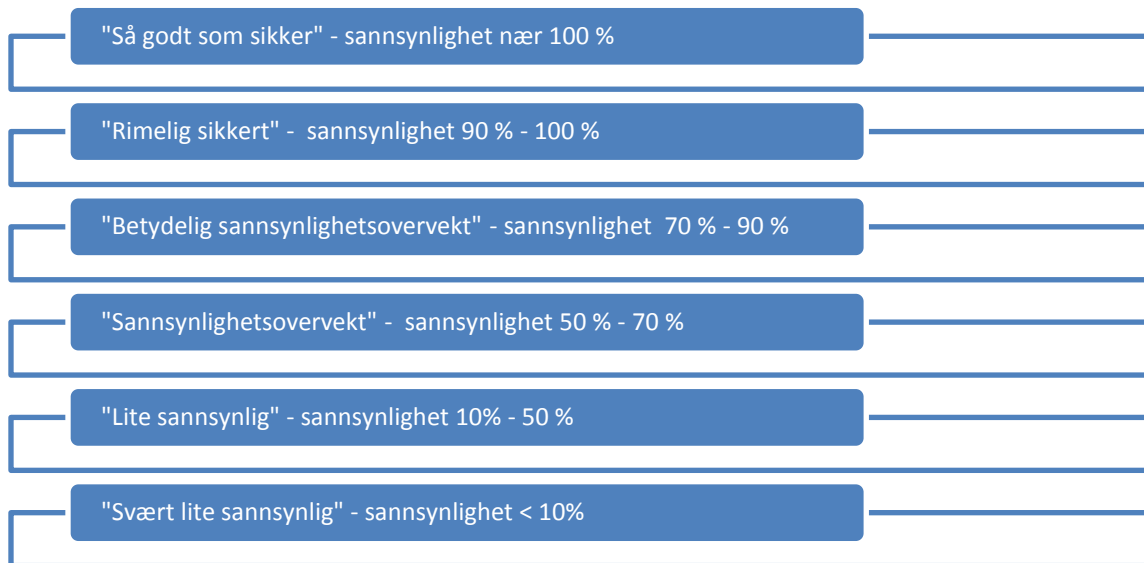
2.3.1 Regnskapsloven måleregul: § 4-5

Forutsetning om fortsatt drift er behandlet i Regnskapslovens § 4-5, og er et av de grunnleggende prinsippene ved avleggelse av årsregnskapet:

”Årsregnskapet skal utarbeides under forutsetning om fortsatt drift så lenge det ikke er sannsynlig at virksomheten vil bli avvirket. Dersom det er sannsynlig at virksomheten vil bli avvirket, skal eiendeler og gjeld vurderes til virkelig verdi ved avvikling”

Bestemmelsen er todelt fordi ”fortsatt drift” og ”avvikling” skal være uttømmende og gjensidig utelukkende alternativer (Johnsen og Kvaal, 1999). Med ”fortsatt drift” menes ikke bare fortsatt eksistens for foretaket, men også at samme virksomhet skal fortsette (Børresen, 2005). Målregelens hensikt er å angi grensen mellom fortsatt drift og avvikling. Formuleringen av fortsatt drift forutsetningen aktiverer samtidig et avklaringsbehov rundt begrepet sannsynlighet, grunnet ordlyden: ”så lenge det ikke er sannsynlig”. Sannsynlighetsbegrepet er knyttet til mulige utfall av en gitt situasjon. Ved like stor sjanse for at alle mulige utfall inntreer snakker vi om uniform sannsynlig. Litt forenklet kan man si at ikke-uniform sannsynlighet inntreer når ett mulig utfall har større sjanse for å inntre enn andre mulige utfall. Det er ikke-uniform sannsynlighet som aktualiseres av § 4-5 med hensyn på avveining mellom fortsatt drift eller avvikling. Ikke-uniform sannsynlighet handler i realiteten om sannsynlighetsovervekt. Sannsynlighetsovervekt inntreffer ved overskridelse av 50 prosent sjanse for ett av to mulige utfall.

Sannsynlighetsbegrepet innen god regnskapsskikk blir behandlet i NRS 13 Usikre forpliktelser og betingede eiendeler. NRS 13 punkt 3.2 slår fast at regnskapsmessige problemstillinger rundt usikkerhet som oftest ikke vil kunne tallfestes med presise sannsynlighetsprosent. I mange sammenhenger vil en være nødt til å basere seg på en omtrentlig oppfatning av sannsynlighetsnivå. NRS 13 angir følgende retningsgivende sannsynlighetsnivået innen god regnskapsskikk:

Figur 2 Sannsynlighetsnivåer jf NRS 13

Selskapet må estimere sannsynlighetsnivå for fortsatt drift basert på selskapets situasjon. Dette kan settes i sammenheng med regnskapsloven § 4-2 om beste estimat: *"Ved usikkerhet skal det brukes beste estimat, på bakgrunn av den informasjonen som er tilgjengelig når årsregnskapet avlegges"*. Alle relevante momenter som knytter seg til selskapets evne til videre drift må vurderes, slik at en total sannsynlighet kan estimeres.

Nivået for sannsynlighet må også vurderes opp mot tidshorisont, da sannsynligheten for fortsatt drift reduseres dersom man ser langt frem i tid. Tidshorisonten vil normalt være frem til neste balansedag, med forbehold og tillegg av visse momenter. Finansdepartementet uttalte i Ot.prp. nr. 42 (1997-98), pkt 11.5 følgende om tidshorisonten: *"Etter departementets syn er*

den relevante tidshorizonten den forventede økonomiske levetid som legges til grunn for periodiseringen av anleggsmidlene". Anleggsmidler defineres som "eiendeler til varig eie eller bruk" (jf regnskapsloven § 5-1). Anleggsmidler omfatter et vidt spekter eiendeler med stor spredning i forventet økonomisk levetid, og fordrer bruk av skjønn i hva som skal legges i Finansdepartementets uttalelse om "relevant tidshorison". Dette kan knyttes opp til at forutsetningen om fortsatt drift ikke kun gjelder foretakets eksistent, men også at samme virksomhet skal fortsette. Dette har betydning for vurdering av anleggsmidlene (NOU 1995:30 s. 124). Uttalelsen kan i følge Johnsen og Kvaal tolkes som at *"redegjørelsen for fortsatt drift må reflektere all relevant informasjon om hele planleggingshorisonten (...) men i praksis vil dette si frem til neste årsregnskap, da den regnskapspliktige uansett må gjøre en ny vurdering av fortsatt drift forutsetningen da"* (Johnsen og Kvaal, 1999, s.190). Dette også i tråd med Rødssæteren og Gøbel sin konklusjon på at vurderingshorisonten for fortsatt drift forutsetningen i årsberetningen normalt vil være 12 måneder fra årsregnskapets balansedag (Rødssæteren og Gøbel, 2009). Regnskapsloven krever at man skal ta stilling til foretakets evne til fortsatt drift hvert år, da årsregnskapet skal utarbeides for hvert regnskapsår (jf regnskapsloven § 3-1(1)).

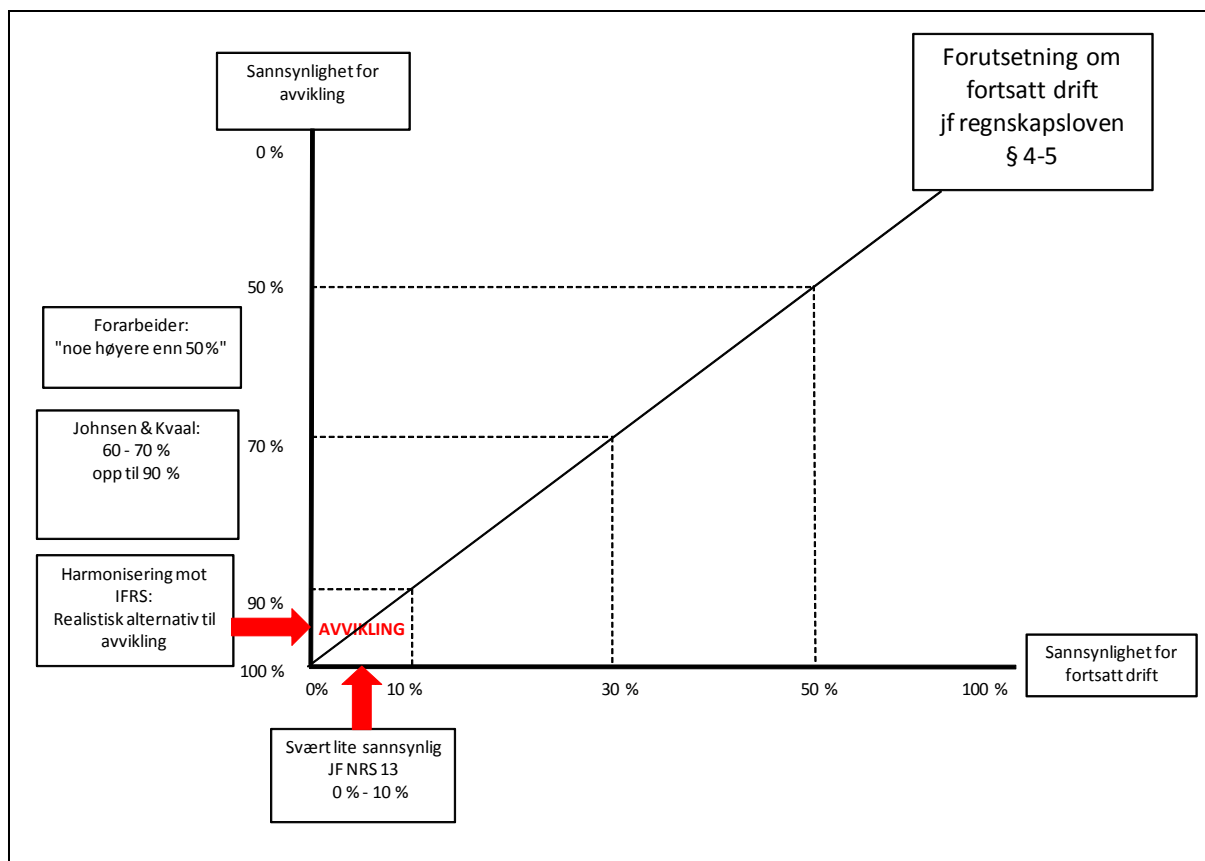
Ordlyden i § 4-5 *"så lenge det ikke er sannsynlig at virksomheten vil bli avvirket (...)"* fordrer en avklaring av hva som legges i uttalelsen. Sannsynlighetsnivået for avvikling er ikke fastsatt til et absolutt nivå i verken regnskapsloven eller forarbeidene. Det uttrykkes i forarbeidene at nivået skal tolkes til "noe høyere enn 50 prosent" (jf Ot.prp. nr. 42 (1997-98)). Dette åpner for potensielt vide og subjektive tolkninger rundt sannsynlighet for videre drift / avvikling. At et avviklingsregnskap skal avlegges ved en sannsynlighet for avvikling "noe høyere enn 50 prosent" kan i praksis oppleves som i overkant strengt. Ifølge Johnsen og Kvaal (2009) er sannsynligheten i praksis satt relativt mye høyere enn 50 % før en styrt avvikling legges til grunn. Sannsynlighetsnivået er blitt hevdet å tilsvare alt fra 60-70 prosent opp til 90 prosent (Johnsen og Kvaal, 1999, s.188). Dette er et stort spenn som fordrer bruk av skjønn fra styrets side. Det utstrakte tolkningsspennet gjør at det for en kreditor vil det være meget interessant å vite om selskapet anser sannsynligheten for konkurs å være 60 % eller 90 %. Ikke minst vil det være interessant å vite om selskapets sannsynlighetstolkning skyldes antatt god evne til å håndtere en vanskelig situasjon, eller tro på at usikre positive estimater slår til. Selv om

spennet er stort, settes det likevel som krav at det må være et minstemål av realisme i sannsynlighetsantagelsen for fortsatt drift (Johnsen og Kvaal, 1999).

En annen faktor som spiller inn i tolkningen av regnskapsloven § 4-5 er IFRS sin tolkning av forutsetning om fortsatt drift. På mange områder har vi sett et økende samsvar mellom regnskapspraksis i NGAAP og IFRS. IFRS sin behandling av forutsetning om fortsatt drift er gitt av IAS 1 punkt 23-24, og gjengis i NRS 16. Her legges det til grunn at: *regnskapet skal utarbeides under forutsetning om fortsatt drift med mindre ledelsen har til hensikt å avvikle virksomheten, eller at ledelsen ikke har noe realistisk alternativ til avvikling* (NRS 16, 2010 jf IAS 1, 1997). Det er en betydelig forskjell mellom ordlyden om fortsatt drift i regnskapslovens § 4-5 ”så lenge det ikke er sannsynlig at virksomheten vil bli avviklet” og ordlyden i IAS 1 ” *eller at ledelsen ikke har noe realistisk alternativ til avvikling*”. I NRS 16 påpekes det at det neppe er tjenelig at anvendelsen av fortsatt drift forutsetningen er særegen i Norge, og at det derfor legges opp til at det i Norge må kreves samme grad av sikkerhet for at avvikling skal legges til grunn, som etter internasjonale standarder (NRS 16, punkt 2.8, 2010). IAS 1 legger opp til at det for å forkaste fortsatt drift kreves oppimot 100 prosent sannsynlighet for avvikling (Lien, 2012). Dette er betydelig høyere enn regnskapslovens relativt diffuse tolkning i forarbeidene: ”noe høyere enn 50 prosent”. Hensynet til harmonisering med internasjonale regnskapsstandarder taler for at sannsynlighetsnivået i praksis må legges nærmere IFRS tolkning (opp mot 100 prosent) enn regnskapslovens ordlyd (noe høyere enn 50 prosent). Harmoniseringshensynet har blitt vektlagt i NRS 16 som skal gjenspeile god regnskapsskikk. Lien konkluderer med at regnskapsloven § 4-5 bør tolkes i samme retning som IAS 1:

Da også regnskapslitteratur, reelle hensyn og muligens også revisjonspraksis taler for denne løsningen, tilsier en avveining av rettskildefaktorene at regnskapsloven § 4–5 har samme innhold som IAS 1; et krav om avviklingsregnskap først når styret har til hensikt, eller ikke har noe realistisk alternativ til å avvikle (Lien, 2012).

Også Johnsen og Kvaal (1999) konkluderer med at det ikke er noen motstrid mellom regnskapslovens bestemmelse og operasjonalisering av IAS 1.

Figur 3 Forutsetning om fortsatt drift jf regnskapsloven § 4-5

Målerregelen i regnskapsloven § 4-5 (første setning) angir om årsregnskapet skal avlegges etter forutsetning om fortsatt drift eller etter avvikling. Dersom selskapet planlegges oppløst og/eller driften skal innstilles grunnet mangel på realistiske alternativer til videre drift, krever lovverket et avviklingsregnskap der selskapets eiendeler og gjeld skal vises til virkelig verdi jf regnskapsloven § 4-5 (andre setning). Kravet om avviklingsregnskap til virkelig verdi kan knyttes til det faktum at NGAAP er et transaksjonsbasert historisk kost system. Eiendeler vises normalt til anskaffelseskost fratrukket for avskrivninger. Dette i motsetning til IFRS som i større grad viser eiendeler til markedsbasert virkelig verdi. Ved avvikling innen NGAAP skal selskapets reelle realisasjonsverdi vises. Dette for å få en oversikt over reelle verdier i forhold til reelle forpliktelser, inkludert verditap på eiendeler ved realisasjonspris grunnet forsert salg (likvidasjonsverdi). Man kan si at eiendelene i et avviklingsselskap vises til slakteverdi. Gjennom et avviklingsregnskap skal involverte parter kunne få et innblikk i hvor mye av selskapets gjeld som kan forventes innfridd ved avvikling. Avviklingsregnskap

til virkelig verdi er dermed viktig for både selskapet og selskapets kreditorer dersom selskapet foreslås oppløst.

Målerregelen i regnskapsloven § 4-5 tolkes i denne oppgaven til at årsregnskapet skal utarbeides under forutsetning om fortsatt drift med mindre ledelsen har til hensikt å avikle virksomheten, eller at ledelsen ikke har noe realistisk alternativ til avvikling. Hva som legges i begrepet *”realistisk alternativ”* er ikke klart definert gjennom lovverket. Dette settes av Konkursrådet i punkt 6.3 i sammenheng med *”begrunnet håp”* om overlevelse [4]. Begrunnet håp om overlevelse er knyttet til hvilke tiltak selskapet har mulighet til å iverksette. I gråsonen mellom fortsatt drift og avvikling kan det oppstå tvil om selskapets evne til fortsatt drift jf regnskapsloven § 3-3a (7). I note nr 137 i regnskapsloven angis følgende tiltak for å håndtere usikkerhet om evne til fortsatt drift: *”refinansiering, omstrukturering, kostnadsreduksjoner eller andre tiltak”* [5]. Disse kan anses som realistiske tiltak som kan gi begrunnet håp om overlevelse. Kostnadstiltak må være en del av en helhetlig pakke, der det også jobbes med kapitalsituasjonen. Dette ble påpekt gjennom i Bømmeløydommen: *”Og selv om styret gjorde mye for å få kostnadene ned, er det lite som tyder på at behovet for å styrke egenkapitalen ble tilstrekkelig vurdert”* (RG-2007 1625). I forbindelse med *refinansiering og tilførsel av frisk kapital* for å sikre en forsvarlig egenkapital, påpekes det av Konkursrådet i punkt 6.4.2 at kapitaltilførselen må være tilstrekkelig til å kunne dekke selskapets reelle behov, og ikke kun løse selskapets likviditetsproblemer på kort sikt [6]. Dette i tråd med note 283 til aksjeloven § 3-5, der det utdypes at tiltakene som styret iverksetter må være tilstrekkelige til å sikre en forsvarlig egenkapital: *”Det forutsettes at siktemålet med de tiltak som styret skal foreslå, er å gi selskapet en forsvarlig egenkapital”*[7]. Styrets informasjons- og handleplikt ble behandlet i Bømmeløydommen der styremedlemmene ble holdt ansvarlige for uaktsom skade, og for de tap som fulgte av skaden de hadde voldt. Lagmannsretten uttalte følgende i dommen: *”Lagmannsretten kan ikke se at det (...) er redegjort tilfredsstillende for hvilke tiltak det var tale om, annet enn tiltak for å få omsetningen opp og kostnadene ned. Selv om dette var viktig i den situasjonen selskapet befant seg i, måtte det, ut fra den informasjonen styret hadde eller burde hatt, være åpenbart at selskapet i tillegg måtte tilføres kapital i betydelig omfang for å ivareta kravene i aksjeloven § 3-4”* (RG 2007 1625, 2007).

Unntaksvist kan håp om overlevelse begrunnes uten at det jobbes med kapitalstiasjonen. Dette kan skje der selskapet har begynt å *snu en langsiktig negativ trend*. Stenbergdommen vektla dette som et viktig moment: ”*Et annet viktig moment som skal nevnes, er at den økonomiske stiasjonen i Stenberg AS fra årsskiftet 2005/2006 var stabil, i den forstand at den løpende driften isolert sett gikk i null, eventuelt med et marginalt overskudd. Stenberg hadde altså, etter at han igjen overtok som daglig leder, på kort tid maktet å snu den sterkt negative trenden fra de første tre kvartaler i 2005*”(LB-2008-000704, 2008). At selskapet har klart å snu en langsiktig negativ trend må ifølge Konkursrådet punkt 6.4.6.2 likevel måles opp mot størrelsen på selskapets gjeld, og sannsynligheten for å klare å betjene denne gjelden, i forhold til muligheten for overskudd på sikt [8]. Hvorvidt påtenkte og gjennomførte tiltak vurderes som tilstrekkelige realistiske til at avvikling kan unngås, kulminerer i hvorvidt de er i stand til å gi et ”*begrunnet håp*” om å få selskapet på fote igjen, og sikre en forsvarlig egenkapital. I hovedsak fokuseres det på at selskapet må jobbe aktivt med kapitalstiasjonen i forbindelse med realistiske alternativ til avvikling.

Hvor lenge selskapet kan forsøke å iverksette redningstiltak før de må legge avvikling til grunn, eventuelt begjære oppbud, er ikke nærmere presisert i lovverket. Aarum understreker at styrets optimisme ikke er tilstrekkelig: ”*Det bør gis rom for en viss optimisme, men denne må ha grunnlag i konkrete forhold*”(Aarum, 1994, s. 500). I forbindelse med tidsfristen for redningstiltak, uttalte retten at denne må vurderes konkret i det enkelte tilfelle: ”*Hvor lang tid selskapets ledelse har til rådighet må blant annet ses i lys av om selskapet har hatt en vanskelig økonomisk og likvid stiasjon forut for konstateringen av at egenkapitalen er tapt*” (LE-2004-25259). Dette kan forstås som at lange tapsperioder vil virke skjerpene og innskrenke tidsvurderingen. God historisk prestasjon vil kunne virke formildende. Dersom styret iverksetter tiltak som ikke er tilstrekkelige eller realistiske vil de kunne gjøre seg erstatningsansvarlige jf aksjeloven § 17-1.

2.3.2 Regnskapslovens informasjonsregel: § 3-3a (7)

Målerregelen om forutsetning om fortsatt drift i regnskapsloven § 4-5 angir om årsregnskapet skal utarbeides etter fortsatt drift eller avvikling. I årsberetningen skal det gis nærmere informasjon om forutsetningen som er lagt til grunn i årsregnskapet. Alle selskapene i

undersøkelsen har gått konkurs. Det er naturlig å anta at mange av dem opplevde både subjektiv og objektiv usikkerhet om fortsatt drift ved siste avlagte årsregnskap og årsberetning. Spørsmålet er om usikkerheten var sterk nok til å skape tvil om evnen til videre drift, og hvorvidt selskapene anerkjente og informerte om denne usikkerheten i siste avlagte årsberetning. Informasjonsreglene om forutsetning om fortsatt drift presenteres i regnskapsloven § 3-3a (7), og utdypes videre i NRS 16 Årsberetning.

Regnskapslovens krav til årsberetningens innhold er presentert i regnskapsloven § 3-3 for små foretak og § 3-3a for foretak som ikke er små. Informasjonsreglene tilknyttet forutsetning om fortsatt drift er sammenfallende for små foretak og for foretak som ikke er små, og presenteres i regnskapslovens § 3-3a (7) som sier at:

I årsberetningen skal det gis følgende opplysninger om forutsetningen om fortsatt drift, jf. § 4-5:

- 1. Dersom forutsetning om fortsatt drift legges til grunn for årsregnskapet, skal det bekreftes at forutsetningen er til stede.*
- 2. Dersom det er tvil om den regnskapspliktige kan fortsette virksomheten, skal det redegjøres for usikkerheten.*
- 3. Dersom styrets handleplikt ved tap av egenkapital har inntrådt i henhold til aksjeloven eller allmennaksjeloven § 3-5, skal det opplyses om det er besluttet eller satt i verk tiltak for å sikre selskapets drift, eventuelt å oppløse selskapet.*
- 4. Dersom det er sannsynlig at virksomheten vil bli avviklet, skal det redegjøres for hvordan virkelig verdi ved avvikling er beregnet dersom dette ikke framgår i note til årsregnskapet*

Forutsetning om fortsatt drift og forutsetning om avvikling er gjensidig utelukkende alternativer. Av paragrafens fire ledd omhandler første til tredje ledd fortsatt drift, mens fjerde ledd tar for seg situasjoner med avvikling. Alle er viktige av informasjonsmessige årsaker for

regnskapsbrukerne. Første ledd tar for seg utvilsom fortsatt drift, hvor det i årsberetningen kun skal bekreftes at fortsatt drift er lagt til grunn. Det kan likevel være tilfeller hvor usikkerhetsmomenter om fremtiden er tilstede, uten at dette har blitt vurdert til å ha en reell betydning for foretakets evne til fortsatt drift. Andre og tredje ledd tar for seg tilfeller der det eksisterer tvil rundt foretakets evne til videre drift. Jf andre ledd skal det redegjøres for usikkerheten dersom det eksisterer tvil om selskapets evne til fortsatt drift skal det. I note 137 til regnskapsloven henvises det til at plikten til å redegjøre for usikkerheten inntreer når det foreligger konkrete omstendigheter utover den ”normale” forretningsmessige risiko, som kan bli vanskelig å motstå ved refinansiering, omstrukturering, kostnadsreduksjoner eller andre tiltak. Tredje ledd slår fast at dersom handleplikten er inntrådt, skal styret opplyse om tiltak for å sikre fortsatt drift (jf diskusjonen om realistiske tiltak i forrige kapittel). Både andre og tredje ledd aktiverer styrets informasjonsplikt knyttet til usikkerhet om fortsatt drift. Begge er svært aktuelle for denne oppgavens undersøkelser. Paragrafens fjerde ledd tar for seg avvikling. Dersom avvikling er vedtatt, eller foretaket ikke har realistiske alternativ til avvikling, skal det utarbeides et avviklingsregnskap. Det skal da opplyses i årsberetningen hvordan virkelig verdi er beregnet hvis dette ikke er fremgår i note

2.3.3 NRS 16 og NRS 8

Regnskapslovens krav til informasjon om forutsetning om fortsatt drift i årsberetningen suppleres av NRS 16 Årsberetning og NRS 8 Små Foretak. NRS 16 har til hensikt å konkretisere god regnskapsskikk om årsberetning, og behandler blant annet opplysningsreglene knyttet forutsetning om fortsatt drift. NRS 16 gjelder for alle foretak som plikter å avgi årsberetning etter regnskapsloven (NRS 16, punkt 1, 2010). Små foretak er unntatt noen av kravene til årsberetningens innhold. Årsberetningens innhold for små foretak presiseres i NRS 8 Små Foretak kapittel 9.2. Både små foretak og foretak som ikke er små plikter å behandle evne til videre drift i årsberetningen. På de punkter der NRS 16 og NRS 8 avviker eller utfyller hverandre i forhold til forutsetning om fortsatt drift vil jeg påpeke dette.

NRS 16 punkt 2.8 behandler forutsetning om fortsatt drift. Det skilles i standarden mellom tre prinsipielt forskjellige situasjoner: *utvilsom fortsatt drift*, *usikker fortsatt drift* og *avvikling*. Avgjørelsen om hvilket alternativ som skal presenteres i årsberetningen vil ofte inneholde

diskusjoner innad i styret rundt eventuell eksistens av usikkerhet og tvil, samt potensiell virkning for selskapets fremtid. I hvilken grad tilstedeværelse av usikkerhetsmomenter vil påvirke selskapets sannsynlighet for videre drift vil stå sentralt i disse diskusjonene.

Dersom selskapet kommer frem til at evnen til videre drift ikke er usikker, skal årsregnskapet avlegges i henhold til *utvilsom fortsatt drift* jf NRS 16. Det skal da bekreftes at forutsetning om fortsatt drift er tilstede i årsberetningen jf regnskapsloven § 3-3a (7) første ledd. Det skal da være fravær av forhold som kan sette videre drift i fare. Man skal ikke ha til hensikt å avvikle driften og /eller likvidere foretaket. Dersom man har til hensikt å avvikle driften, eller mangler realistiske alternativ til fortsatt drift, skal årsregnskapet avlegges under forutsetning om avvikling, og det skal informeres om forholdet, samt om hvordan virkelig verdi er beregnet, i årsberetningen jf NRS 16 og regnskapsloven § 3-3a (7) fjerde ledd.

Dersom årsregnskapet er avlagt under forutsetning om fortsatt drift, men det eksisterer tvil av betydning om evne til videre drift, skal det informere om denne usikkerheten i årsberetningen. NRS 16 utdyper hvordan informasjon om usikkerhet skal presenteres. *Usikker fortsatt drift* aktualiseres av *tvil om den regnskapspliktige kan fortsette virksomheten* jf regnskapsloven § 3-3a (7) annet ledd, eller *handleplikt ved tap av egenkapital* jf regnskapsloven § 3-3a (7) tredje ledd. *Tvil* innebærer usikkerhet om selskapets fremtid, og kan settes opp mot *tro* på selskapets fremtid. Det må da være snakk om objektiv tro på selskapet, jamfør diskusjonen i forrige kapittel om realistiske alternativ. Det er ikke tilstrekkelig at styret subjektiv tror på selskapet.

Graden av usikkerhet er det momentet som er interessant både for regnskapsbruker og regnskapsprodusent, og det skilles derfor mellom konkrete forhold som skaper henholdsvis *normal* og *vesentlig* forretningsusikkerhet. I sistnevnte tilfelle vil det være snakk om vesentlig usikkerhet som kan gi grunn til tvil om evnen til videre drift. Forholdene må være av en slik art at selskapet vanskelig kan eliminere driftsfaren gjennom egne tiltak. Alternativene til avvikling kan være reorganisering av driften, refinansiering, overdragelse av virksomhet til andre eller kombinasjonen av slike til tak (NRS 16, punkt 2.8 2010). Vurderingshorisonten er normalt frem til neste balansedag. Redegjørelsen skal i henhold til NRS 16 omfavne de

forutsetninger fortsatt drift bygger på, kritiske faktorer og eventuelle konsekvenser av ugunstige forhold som kan inntreffe. NRS 8 Små Foretak supplerer NRS 16 om god regnskapsskikk for behandling av forutsetning om fortsatt drift. NRS 8 punkt 9.2.4.3 inneholder eksempler på forhold som kan indikere at fortsatt drift forutsetningen er tvilsom:

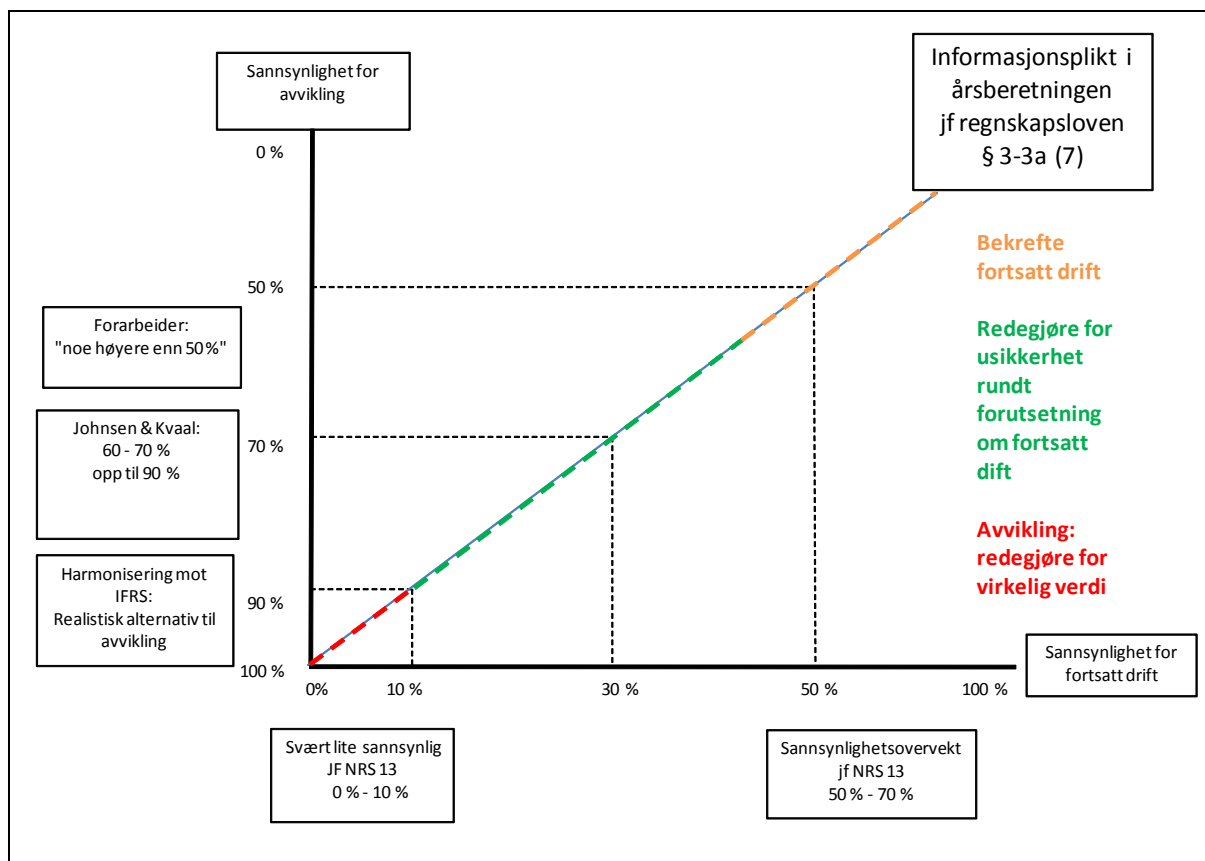
- Negativ egenkapital eller negativ arbeidskapital
- Negativ utvikling i økonomiske nøkkeltall
- Betydelige driftsunderskudd
- Manglende evne til å betale kreditorer ved forfall
- Problemer med å oppfylle lånevilkår
- Problemer med å finansiere nødvendig produktutvikling eller andre påkrevde investeringer
- Tap av vesentlig marked, franchise, lisens eller hovedleverandør
- Problemer med arbeidskraft eller mangel på viktige leveranser

God regnskapsskikk tilsier at selskapet er forpliktet til å redegjøre også for andre enn overnevnte forhold dersom selskapet er kjent med andre konkrete forhold som kan sette foretakets videre drift i fare. NRS 16 fastslår at omfanget av redegjørelsen om usikkerhet knyttet til fortsatt drift *skal* avspeile den usikkerheten som foreligger. For små foretak jf regnskapsloven § 1-6, henviser NRS 8 til at redegjørelsen *bør* avspeile den usikkerheten som foreligger. Det kan diskuteres hvorvidt det er hensiktsmessig med ”bør-formuleringen” i NRS 8, da regnskapslovens ordlyd tilknyttet årsberetningens informasjon om tvil om evne til fortsatt drift for små foretak, er den samme som for øvrige foretak: ” *Dersom det er tvil om den regnskapspliktige kan fortsette virksomheten, skal det redegjøres for usikkerheten*” jf regnskapsloven § 3-3 (3) annet ledd. Fra regnskapsbrukers perspektiv kan det virke hensiktsmessig at redegjørelsen skal avspeile den usikkerheten som foreligger, slik at selskapets reelle evne til fortsatt drift kommuniseres til regnskapsbrukeren.

2.3.4 Tolkning av regnskapsloven § 3-3a (7)

Informasjonsplikten vedrørende forutsetning om fortsatt drift i regnskapsloven § 3-3a (7) er knyttet til hvilken forutsetning som er lagt til grunn i årsregnskapet jf regnskapsloven § 4-5. Det er denne forutsetningen det skal redegjøres for i årsberetningen. Ved tilstedeværelse av konkrete forhold som kan skape *tvil om den regnskapspliktige kan fortsette virksomheten* kan sannsynligheten for at disse konkrete forholdene utfordrer videre drift forholdene knyttes opp mot diskusjonen rundt begrepet ”sannsynlighet” som ble aktualisert av regnskapsloven § 4-5. Regnskapslovens forarbeiders diffuse tolkning viste til at avvikling skulle legges til grunn ved sannsynlighet som var ”noe høyere enn 50 prosent”. Johnsen og Kvaal (1999) argumenterte for at sannsynlighetsnivået for avvikling befant seg mellom 60-70 % og opp til 90 %.

Intervallet mellom ”noe høyere enn 50 prosent” opp til 90 % har altså blitt tolket til å være forbundet med usikkerhet. Lien hevdet at forkasting av fortsatt drift forutsetningen krever oppimot 100 prosent sannsynlighet for avvikling (Lien, 2012). Dette ble knyttet opp til ledelsens muligheter for ”realistisk alternativ” til avvikling. NGAAPS harmonisering mot IFRS er i praksis tolket dit hen at avvikling legges til grunn ved mangel på realistiske alternativ til avvikling. Dette nivået legges opp mot 100 %. For å gi et visst spillerom kan ”avviklingsintervallet” settes til mellom ca 90 % - 100 % sannsynlighet for avvikling. Det skal da redegjøres for virkelig verdi i årsberetningen. Denne tolkningen åpner for at intervallet mellom ”noe høyere enn 50 % ” og opp til ca 90 % sannsynlighet for avvikling, kan legges til grunn for når et selskap plikter å redegjøre i årsberetningen for usikkerhet og tvil om evne til fortsatt drift. Dersom sannsynlighetsnivået for fortsatt drift utfordres av konkrete forhold slik at sannsynlighet for fortsatt drift ligger mellom ”noe lavere enn 50 %” og ned til ca 10 %, aktiveres informasjonsplikten i regnskapsloven § 3-3a. Det skal da redegjøres for usikkerheten i årsberetningen.

Figur 4 Informasjonsplikt i årsberetningen jf regnskapsloven § 3-3a (7) jf god regnskapsskikk

2.3.5 Finansielle indikatorer

Styret har et ansvar for å holde seg orientert om selskapets økonomiske stilling og plikter å påse at formuesforvaltningen er gjenstand for betryggende kontroll (jf aksjeloven § 6-12). De bør derfor utvikle en hensynsmessig fremgangsmåte og hensiktsmessige verktøy for å holde øye med selskapets økonomiske tilstand og selskapets kapitalstatus. Dette kan gjøres ved å utføre regnskapsanalyser. En regnskapsanalyse er definert som: *”alle teknikker som benyttes for å kartlegge og belyse en bedrifts økonomiske utvikling og stilling”* (Kristoffersen, 2005). Styret bør altså utvikle en hensiktsmessig analyseform som får frem relevant informasjon for styrets beslutninger. Pedersen (1996) anbefaler å foreta en finansiell diagnostisering av selskapet. Finansiell diagnose defineres av Pedersen som: *”Finansiell diagnose er når et individ gjør en vurdering av den økonomiske situasjonen i et selskap basert på informasjon i finansregnskapet”* (P.E.Pedersen, 1996 s.1). Denne informasjonen kan brukes for å si noe om dagens tilstand så vel som predikere fremtidig utvikling og fremtidige hendelser. For å

predikere utvikling kan man ifølge Pedersen benytte finansielle indikatorer: *”(..) indikatorer på grunnleggende forhold knyttet til vanskelig observerbare forhold ved selskapet”*

(P.E.Pedersen, 1996, s.12). ”Vanskelig observerbare forhold” kan være blant annet selskapets likviditet eller lønnsomhet, altså tall som ikke fremkommer direkte i årsregnskapet.

Utgangspunktet for mine undersøkelser i forhold til finansielle indikatorer, er at indikatorene bør kunne si noe relatert til et selskaps evne til fortsatt drift. Fortsatt drift er sterkt knyttet til selskapets likviditets- og soliditetmessige situasjon. Likviditetsaspektet er knyttet til foretakets betalingsevne på kort sikt, mens soliditetsaspektet er knyttet til evnen til å innfri forpliktelser på lang sikt og til å tåle tap. Litt forenklet kan man si at så lenge selskapet har god soliditet, så vil midlertidige likviditetsproblemer som regel kunne la seg løse, siden kreditorene da vil ha god sikkerhet for sine lån (Langli, 2010). Langvarige likviditetsproblemer er derimot er sterkt symptom på en uheldig utvikling, og vil tære på selskapets soliditet. Likviditets- og soliditetssituasjonen vil avhenge av flere ulike forhold. Eksempler på slike forhold er selskapets årlige resultat, inntjening, egenkapitalsituasjon, gjeldsnivå og evne til å innfri forpliktelser ved forfall. Styret bør overvåke disse, og andre hensiktsmessige, forhold. Revisor skal på sin side vurdere holdbarheten av ledelsens forutsetning om fortsatt drift ved utarbeidelse av årsregnskapet jf RS 570 punkt 9, og bør derfor også ta stilling til disse forholdene. Rødsæteren og Gøbel (2009) påpeker at det er av avgjørende betydning for revisor å identifisere hendelser og forhold som skaper vesentlig usikkerhet for fortsatt drift. De mener at aktuelle faktorer i hovedsak er knyttet til finansiering og drift.

”Erfaringsmessig er det likviditet som skaper problemer for fortsatt drift. Dermed blir kapitalbehov, arbeidskapital og evne til å refinansiere eller skaffe finansiering sentrale indikatorer for revisor i tillegg til resultatutvikling og inntjeningsevne”
(Rødsæteren og Gøbel, 2009).

For både styret og revisor vil det være viktig å kartlegge utviklingsmønstrene som kan føre til likviditetsproblemer og påfølgende underbalanse. Klarer man å kartlegge dette på et tidlig tidspunkt er man bedre stilt for å snu utviklingen. Ved aktiv overvåking av disse forholdene kan man unngå langvarige perioder med dårlig likviditet som fører til svekking av selskapets

egenkapital og soliditet. Kartlegging kan bidra til å iverksette forebyggende tiltak, eller midlertidige løsninger som for eksempel utvidet kassakreditt, for å komme seg gjennom en vanskelig periode. Dersom utviklingen ikke kan endres, vil tidlig oppdagelse av uheldige utviklingsmønstre kunne legge til rette for en styrt avvikling der man unngår unødige tap på egne og andres vegne. Bruk av utvalgte finansielle indikatorer kan forenkle prosessen med overvåking av viktige deler av selskapets økonomi og finansielle stilling knyttet til evnen til videre drift.

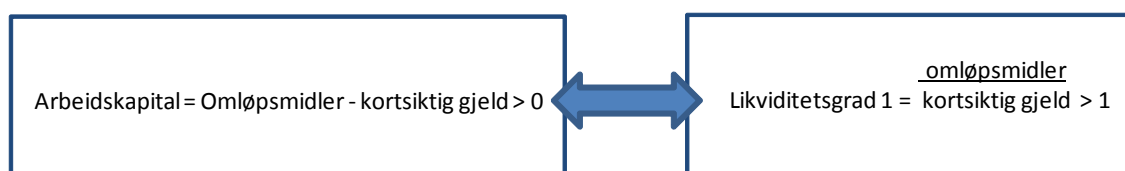
2.3.6 Utvalgte finansielle indikatorer

Jeg skal se på konkurstruede selskapers rapportering om evne til videre drift. I den forbindelse kan det være aktuelt å undersøke årsregnskapets tallmateriale for negativ utvikling i hensiktsmessige indikatorer. Det vil legges vekt på at indikatorene som skal brukes evner å si noe om selskapets evne til videre drift. Det vil derfor være naturlig å inkludere indikatorer som angir selskapets likviditets- og soliditetsmessige situasjon.

Boye og Koekebakker (2006) har sett på hvilke faktorer som ofte har vært tilstede hos selskap som har gått konkurs, og viser til visse gjennomgående trekk ved konkursbedrifter. Blant aksjeselskap beskrives det at jo mindre aksjekapital selskapene hadde, jo større var sjansen for konkurs. Negativt resultat og negativ egenkapital var til stede hos de fleste konkursbedrifter. En uheldig kapital situasjon var altså et gjennomgående trekk ved konkursbedrifter. Konkursloven § 61 viser til insuffisiens som grunnlag for begjæring av konkurs. Insuffisiens er et resultat av illikviditet og insolvens. Disse faktorene vil vektlegges sterkt i utarbeidelsen undersøkelsens indikatorer.

Et mye brukt likviditetsmål er *likviditetsgrad 1* som blir brukt for å beskrive bedriftens kortsiktige betalingsevne. Den ser på i hvilken grad omløpsmidlene er finansiert med kortsiktig gjeld. Det er uenighet om hva som er et tilfredsstillende nivå på likviditetsgraden, og det er variasjoner mellom selskap og bransjer. Tradisjonelt er kravet til likviditetsgrad 1 at den skal være større enn eller lik 2 (Hoff, 2005). Dette innebærer at halvparten av omløpsmidlene er finansiert med langsiktig kapital. Ifølge Boye og Koekebakker (2006) er

regnskapsstatistikken for aksjeselskap 1,06. Dette viser at den faktiske normen for likviditetsgrad 1 ligger langt under det tradisjonelle kravet. Likviditet kan også måles som *arbeidskapital*. Arbeidskapital er differansen mellom omløpsmidler og kortsiktig gjeld. Omløpsmidlene bør være større enn den kortsiktige gjelden, slik at omløpsmidlene kan realiseres for å betale den kortsiktige gjelden etter hvert som den forfaller. For at den kortsiktige gjelden ikke skal bli større enn omløpsmidlene, bør anleggsmidlene ikke finansieres med kortsiktig gjeld. Arbeidskapitalen bør ikke i noen tilfeller være negativ (Hoff, 2005). En negativ arbeidskapital indikerer dårlig likviditet (likviditetsgrad 1 < 1). Dette betyr at den daglige driften står ovenfor potensielt betydelige problemer. Minimumskravet bør derfor være en positiv arbeidskapital. Dette tilsvarer også en likviditetsgrad 1 > 1.

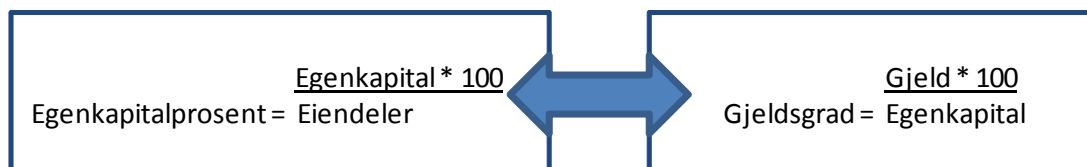

Figur 5 Likviditet

Det påpekes av Kristoffersen (2005) at en likviditetsanalyse basert kun på bedriftens regnskapsdata kan gi et feilaktig bilde. *"Balansen tar ikke hensyn til forfallstidspunkter eller bedriftens muligheter for å ta opp nye kreditter"* (Kristoffersen, 2005, s 427). Innbetaling av utestående fordringer, ubenyttet kassekreditt og muligheter for økt kassekreditt kan alle være forhold som ikke reflekteres av årsregnskapets data. En analyse basert på regnskapstall kan likevel gi en god indikasjon på selskapets likviditetssituasjon, spesielt dersom analysen inkluderer sammenligningstall fra året før. Slik kan man få et mer helhetlig bilde, og se om utviklingen i likviditetssituasjonen går i positiv eller negativ retning. Overvåking av utviklingen vil også høyne sjansen for at man klarer å snu en negativ utvikling. Dette påpekes også av Boye og Koekebakker (2006), som hevder at mulighetene for å få tilført mer likvider øker med økende planleggingstid. En likviditetsanalyse som kun baseres på regnskapstall har visse begrensninger, men ved bruk av sammenligningstall fra tidligere år kan man likevel danne seg et inntrykk av selskapets likviditetssituasjon og likviditetsutvikling.

Et selskaps *soliditetssituasjon* sier noe om bedriftens evne til å tåle tap, og er nært knyttet til finansiering. Med finansiering menes hvordan et selskap har anskaffet og anvendt sin kapital

(Kristoffersen, 2005). Man ser på hvor mye av selskapet som er finansiert med egenkapital, og hvor mye som er finansiert med langsiktig eller kortsiktig gjeld. Soliditeten gir altså et bilde på hvor mye penger selskapet kan tape før egenkapitalen er tapt. *Egenkapitalprosent* viser hvor stor del av totalkapitalen som er finansiert med egne midler (Kristoffersen, 2005). Jo større egenkapitalprosent, jo bedre soliditet. Aksjeloven § 3-4 krever at egenkapitalen skal være forsvarlig ut fra risikoen ved og omfanget av selskapets virksomhet. Hva som anses som en akseptabel egenkapitalprosent for det enkelte selskap vil variere med bransje, marked og risiko. Et vanlig krav er at egenkapitalprosenten bør bære større enn 30 % (Hoff, 2005). *Gjeldsgrad* måler forholdet mellom gjeld og egenkapital, og forteller hvor mange kroner gjeld selskapet har for hver krone egenkapital. Gjeldsgraden har innvirkning på soliditeten, ved at høy og økende gjeldsgrad svekker soliditeten. Det kan være vanskelig å finne eksakte krav til gjeldsgraden. På generell basis kan man si at jo lavere gjeldsgrad bedriften har, desto mindre risiko er det for at bedriften vil bli slått konkurs (Eklund og Knutsen, 2003). Dette fordi et selskaps som er finansiert hovedsakelig ut fra eksterne lån vil ha lavere evne til å tåle tap enn et selskap med en solid egenkapitalfinansiering.

Figur 6 Soliditet

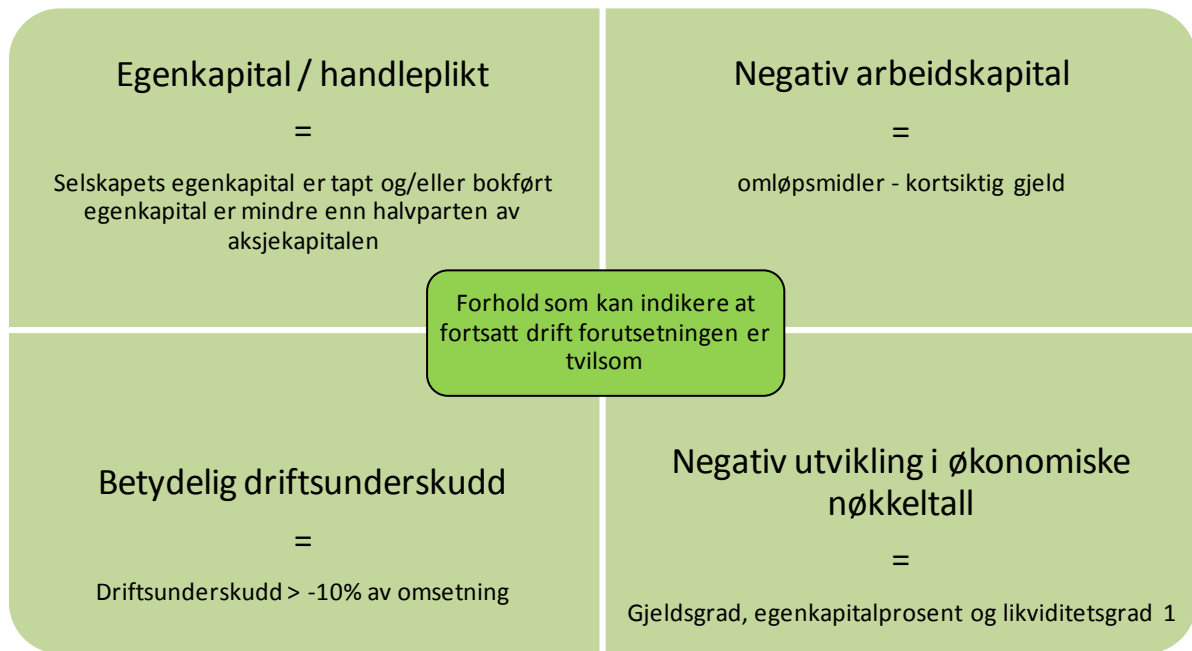
Andre faktorer som innvirker på et selskaps soliditet og likviditet er selskapets årsresultat og driftsresultat. Vedvarende underskudd vil tære på egenkapitalen. Motsatt vil overskudd bidra til styrket soliditet såfremt overskudd tilføres egenkapitalen. Driftsresultatet sier noe om selskapets evne til å generere penger, og er dermed en viktig faktor i vurderingen av selskapets overlevelsessevne.

Nivået på egenkapitalen, og hendelser som påvirker egenkapitalen, påvirker hvorvidt selskapet bindes av handleplikt etter aksjeloven § 3-5. Dersom egenkapitalen tappes i en slik grad at egenkapitalen ikke lenger er forsvarlig (jf aksjeloven § 3-4), eller dersom

egenkapitalen er blitt mindre enn halvparten av aksjekapitalen, skal styret forslå tiltak for å sikre selskapets videre drift. Handleplikt utløses ikke av bokført egenkapital, men av egenkapitalen virkelige verdi. Dette innebærer at man må ta hensyn til merverdier i selskapets eiendeler. Alle selskapene i denne undersøkelsen gikk konkurs. Dette tyder på selskapenes eiendeler ikke inneholdt betydelige merverdier, samt at selskapene ikke hadde tilstrekkelig tilgang på frisk kapital. Dersom et selskap er bundet til handleplikt, men kan bekrefte at deres eiendeler inneholder betydelige merverdier, bør det opplyses om at tiltak i forbindelse med handleplikt ikke anses nødvendig fordi egenkapitalens virkelige verdi er betydelig høyere enn bokført verdi. Hva som anses som ”forsvarlig egenkapital” i forhold til risikoen ved og omfanget av et selskaps virksomhet kan være vanskelig å bedømme uten inngående kjennskap til selskapet. Det man derimot kan ta stilling til er størrelsen på egenkapitalen i forhold til aksjekapitalen. Dersom egenkapitalen er mindre enn halvparten av aksjekapitalen, og selskapet i årsberetningen ikke opplyser om at virkelig verdi av eiendelene er betydelig større enn bokført verdi av eiendelene, så vil dette anses som utslag på handleplikt etter aksjeloven § 3-5 i denne undersøkelsen.

I NRS 8 Små Foretak punkt 9.2.4.3 er det gitt eksempler på forhold som kan indikere for styret at fortsatt drift forutsetningen er tvilsom. Jeg har vurdert disse forholdene ut fra hvorvidt de evner å si noe om selskapene likviditets- og soliditetsmessige situasjon, og ut fra diskusjonen over. Jeg har valgt ut fire indikatorer fra NRS 8 som jeg mener er hensiktsmessige i vurderingen av selskapenes evne til videre drift i denne undersøkelsen: 1) negativ egenkapital 2) negativ arbeidskapital 3) betydelig driftsunderskudd og 4) negativ utvikling i økonomiske nøkkeltall. Indikatoren ”negativ egenkapital” er utvidet til å inkludere ”handleplikt” etter aksjeloven § 3-5, der det måles hvorvidt bokført egenkapital er blitt mindre enn halvparten av aksjekapitalen (med forutsetning om at selskapet ikke har merverdi i eiendeler). De utvalgte indikatorene evner å si noe om selskapets likviditet og soliditet. De valgte indikatorene lar seg observere uten betydelig innsyn i det enkelte selskaps økonomiske og finansielle situasjon, slik at de skal kunne beregnes av en regnskapsbruker ved bruk av årsregnskapet, uten andre inngående kunnskaper om selskapet. Indikatorene kan relativt enkelt observeres gjennom å bearbeide tallmaterialet i årsregnskapet, og sammenlignes med tall fra tidligere år. Indikatorene bærer ikke preg av verken selskapsspesifikkhet eller

bransjespesifikkhet. Finansielle indikatorer for styrets rapportering for denne undersøkelsen er disse fire indikatorene:

Figur 7 Finansielle indikatorer

Utvalgte finansielle indikatorer vil benyttes for å vurdere selskapenes rapportering om evne til fortsatt drift jf regnskapsloven § 4-5 og regnskapsloven § 3-3a (7). Indikatorene vil også benyttes for å ta stilling til revisjonsberetningens konklusjoner. Dette i tråd med Kjelløkkens (2012), som påpeker at det har mye for seg å anta at tersklene for informasjon om usikkerhet i årsberetningen og revisjonsberetningen er ment å være like høye, slik til at plikten til å ta inn en presisering i revisjonsberetningen utløses samtidig som plikten til å informere om usikkerheten i årsberetningen.

3 Forskningsdesign og metode

Dette kapittelet tar for seg studiens tilnærming til å svare på undersøkelsens problemstillinger. Forskningsdesignet og metodetilnærmingen vil utgjøre undersøkelsens rammeverk. Jeg vil først redegjøre kort for valgt forskningsdesign og hvorfor jeg har valgt denne fremgangsmåten. Deretter vil jeg ta en gjennomgang av metodisk tilnærming, og forklare hvorfor jeg har valgt å gå frem slik har gjort. Styrkene og svakhetene ved den metodiske fremgangsmåten vil drøftes fortløpende.

3.1 Forskningsdesign

Forskningsdesign beskrives som den veien man skal gå fra forskningsspørsmål til gjennomføring av selve undersøkelsen, og kan dermed defineres som alt som knytter seg til en undersøkelse (Johannesen et al, 2011). Det skilles tradisjonelt mellom tre hovedretninger inne forskningsdesign: forklarende, eksplorerende og beskrivende forskningsdesign: 1) forklarende design, 2) eksplorerende design og 3) beskrivende design. Forklarende design (kausalt design) brukes for å forklare forholdet mellom ulike variabler. Dette innebærer ifølge Johannes et al (2011) undersøkelser av hvilke x som er årsak til y, eller hvilke y som er konsekvenser av x. Eksplorerende design brukes ofte når det forskes på et fenomen som ikke er begrunnet i tidligere utviklet teori, når man skal forske på nye problemstillinger eller når forskningsspørsmålene er vage. Eksplorerende design baseres ofte på induktiv forskning, som beskrives av Johannesen et al (2011) som å gå fra ”empiri til teori”. Beskrivende design brukes ofte når man forsøker å beskrive en hendelse eller en praksis for å kartlegge det fenomenet man forsker på. Beskrivende design blir ofte utført som deduktiv forskning, som beskrives av Johannesen et al (2011) som å gå ”fra teori til empiri”. Denne undersøkelsen har i hovedsak en beskrivende design da jeg vil forsøke å kartlegge hvordan selskap som befinner seg i en vanskelig økonomisk situasjon rapporterer om evne til videre drift.

For å kunne besvare denne undersøkelsens problemstillinger på best mulig måte anser jeg det som viktig å benytte en tilnærming og et rammeverk som er direkte relatert til oppgavens formål: undersøkelse av praktisering av forutsetning om fortsatt drift i konkurstruede selskap.

3.2 Økonomisk forskning

Johannesen et al (2011) påpeker at forskerens faglige utgangspunkt gir klare føringer for forskningsprosjektets innhold. Mitt faglige utgangspunkt er et økonomisk-administrativt utdannelsesløp, og dette danner bakgrunner for mitt forskningsprosjekt. Det har de siste årene vært en fremvekst av ulike forskningsmetoder innen økonomiske fagområder, med fellesbetegnelsen økonomisk forskning (business research). Disse har vokst frem etter stigende behov for metodiske tilnærminger som er tilpasset forskning på økonomiske fagområder, i motsetning til forskning på samfunnsvitenskapelige fagområder. Hair, Money, Samouel & Page (2007, s. 5) beskriver økonomisk forskning på følgende måte:

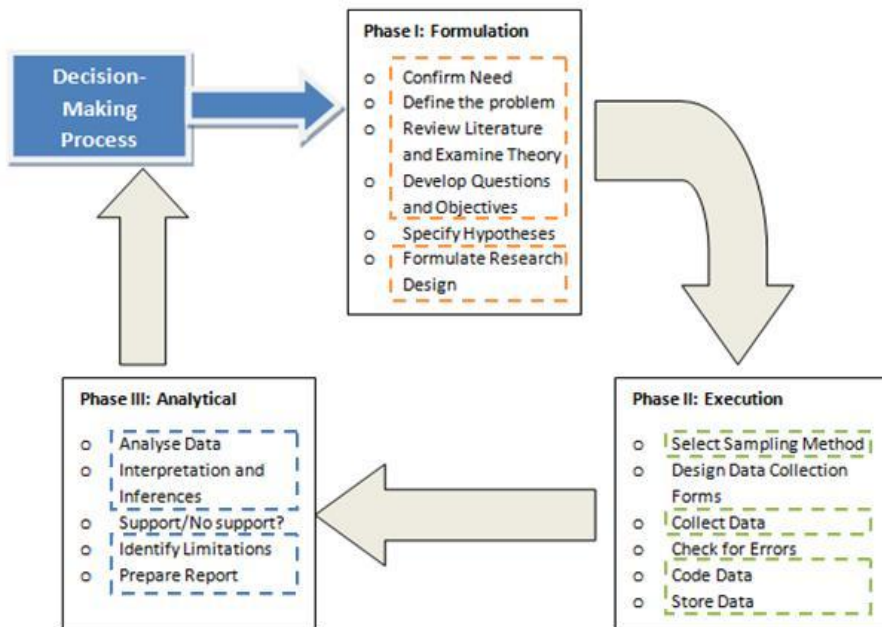
”Business research seeks to predict and explain phenomena that taken together comprise the ever-changing business environment. Thus, business research is a truth-seeking function that gathers, analyses, interprets and report information so that business decision makers become more effective”.

Innen økonomisk forskning vektlegges behovet for en forskningsdesign som på best mulig måte kan sørge for relevante data for studien (Hair et al, 2007). Jeg har derfor valgt å gå bort fra de tradisjonelle samfunnsvitenskapelige forskningsmetodene, og valgt å benytte meg av den fremvoksende disiplinen økonomisk forskning. Dette fordi økonomisk forskning anses som mer kompatibel med min forsknings formål. Hair et al (2007) deler den økonomiske forskningsprosessen inn i tre hovedfaser:

- I) Formuleringsfasen der man bekrefter formålet, definerer problemstillinger, gjennomgår litteratur og teori, utvikler målsettinger og formulerer forskningsdesign.
- II) Utførelsesfasen der man velger metodetilnærming, og samler og koder data
- III) Analysefasen der man analyser data og forbereder forskningsrapporten.

Jeg vil benytte meg av økonomisk forskning som angitt over i min undersøkelse av praktisering av forutsetning om fortsatt drift hos konkurstruede selskap. Forskningsprosessen

fremstilles i påfølgende figur. Figuren er fremstilt av Hair et al (2007) og redigert for endringer (i henhold til prosessens tre hovedfaser) av Nyseth og Nilsen (2011) :

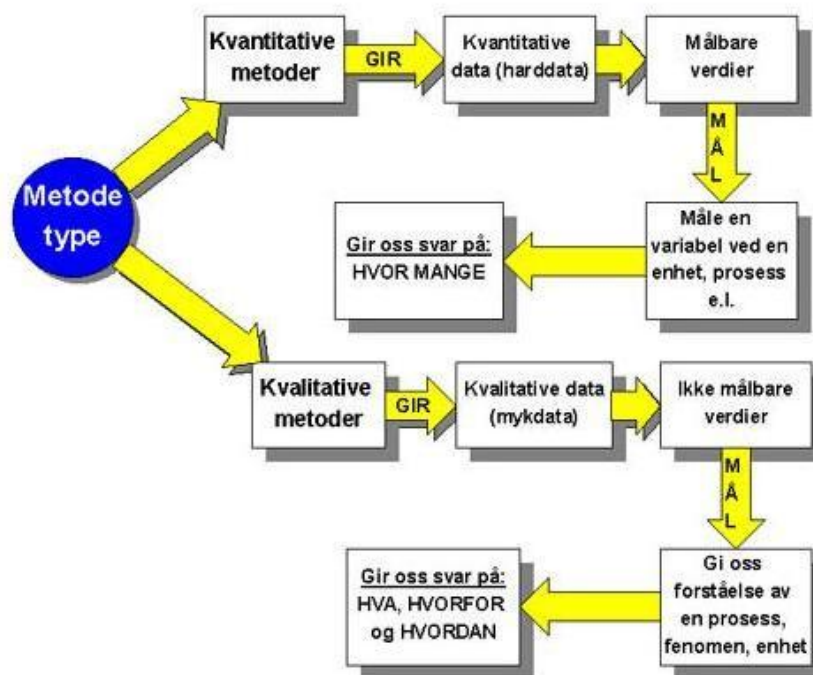
Figur 8 Økonomisk forskning

3.3 Metode

Valg av metodetilnærming handler om hvordan man skal gå frem ved innhenting og analysering av informasjon. Johannessen et al (2011 S.33) beskriver metode som følgende ”Å bruke en metode, av det greske *methodos*, betyr å følge en bestemt vei mot et mål”.

Metodetilnærming deles tradisjonelt inn i to hovedkategorier: kvantitativ og kvalitativ metodetilnærming. Forskjellen er i hovedsak basert på den typen informasjon som brukes til å studere et fenomen (Blumberg, Cooper og Schindler, 2011). Kvantitative studier baseres på kvantitativ informasjon (nummer og tall), mens kvalitative studier baseres på kvalitativ informasjon (ord, setninger og fortellinger) (Blumberg et al, 2011). Jacobsen (2005) anbefaler en kvantitativ tilnærming når man vil beskrive hyppigheten eller omfanget av et fenomen, og

en kvalitativ tilnærming når man vil få frem en nyansert beskrivelse av temaet. I Sander [9] sin figur under ser hans forståelse av hva de ulike metodene representerer:

Figur 9 Metodetype: kvantitativ og kvalitativ metode

Vi ser at kvantitative metoder tradisjonelt gir svar på spørsmål av typen ” hvor mange”, mens kvalitative metoder tradisjonelt gir svar på spørsmål av typen ”hva, hvorfor og hvordan”. Jeg søker svar på både *hvor mange* som har rapportert om evne til videre i samsvar med lov, forskrifter og god regnskapsskikk, og svar på *hva og i hvilken grad* selskapene har rapportert. I forbindelse med valg av forskningsmetode viser Ghauri og Grønhaug (2010, s.104) til Jankowicz (1991) ” (...) which methods and techniques are most suitable for which research depends on the research problem and its purpose”. Denne undersøkelsen fordrer bruk av både kvalitative og kvantitative metodetilnæringer. Å kombinere metodetilnæringer beskrives som metodetriangulering (Johannesen et al, 2011). *Metodetriangulering* innebærer ifølge Johannesen et al (2011) å se et fenomen fra flere perspektiver, ved hjelp av forskjellige metoder, for å samle inn og analysere data. Også Jacobsen (2005) påpeker at de to tilnærmingene må betraktes som utfyllende, ikke konkurrerende, og at kombinasjonen av metoder er å foretrekke.

3.4 Mixed methods research

Valg av metode for denne undersøkelsen fordrer en metodetilnærming som tillater bruk av både kvantitativ og kvalitativ databehandling og analyse. Bryman og Bell (2007) argumenterer for en metodetilnærming innen økonomisk forskning som de kaller ”mixed methods research”. Dette er en forskningstilnærming som benytter seg av både kvantitative og kvalitative metoder *ut fra behov* i henhold til forskningens formål. Den beskrives som en strategi hvor man skal tenke på forskningsmetoder som teknikker til innsamling av data eller analyseverktøy som ikke er belastet med epistemologisk og odontologisk bagasje (Bryman og Bell, 2007). Denne metoden passer godt med undersøkelsens forskningsformål, og studiens krav til metodetriangulering.

Utvalget på 74 foretak med tilhørende årsregnskap er relativt stort, noe som innebærer en kvantitativ tilnærming. Samtidig vil behovet for å gå delvis i dybden på de ulike selskapenes årsberetning tale for en kvalitativ tilnærming. Den innsamlede dataen er av både kvantitativ og kvalitativ art. Årsregnskapenes tallmateriale vil behandles kvantitativt gjennom kvantitative analyser av utvalgte finansielle indikatorer. Årsberetningenes og revisjonsberetningenes tekstmateriale behandles både kvantitativt og kvalitativt. Dette vil resultere i kvantitative analyser av årsregnskapet, årsberetningene og revisjonsberetningene, samt kvalitative analyser av årsberetningenes og revisjonsberetningenes informasjon.

Forskningsdesign og metodevalget dreier seg om å finne de beste teknikkene for innsamling av data, og påfølgende analyse av disse, for å komme frem til en mest mulig pålitelig og troverdig undersøkelse. Gjennom bruk av økonomiske forskning med en hovedsaklig beskrivende forskningsdesign, og mixed methods research som metodetilnærming, mener jeg at forskningen blir gjennomført på en hensiktsmessig måte, med et rammeverk som er tilpasset forskningens formål, og ivaretar forskningens kvalitet.

3.5 Datautvalg

Jeg skal se på konkurstrammede selskaps praktisering av forutsetning om fortsatt drift ved regnskapsavleggelsen før konkursåpning. For å finne data dette søkte jeg på ”kunngjøringer”

tilknyttet konkursåpning i Konkursregisteret i Brønnøysundregistrene [10] for 2010. Årstallet ble valgt i avveining mellom mest mulig oppdatert og relevant informasjon, og reell tilgang på de ulike årsrapportene. Selskapene må ha avlagt siste regnskap før konkursåpning i 2009 eller 2008. Dette for å ha relevant og oppdatert tallmateriale å analysere i tidsmessig relativ nærhet til konkursåpning. Populasjonen ble deretter innsnevret til kun å omhandle foretak organisert som aksjeselskap. Dette for å kunne sette fokus på styret rolle i tilknytning til styrets handleplikt ved tap av egenkapital jf aksjeloven § 3-5. Aksjeselskapene med konkursåpning i 2010, med siste avlagte årsrapport i 2009 eller 2008, ble deretter innsnevret til Troms fylke. Dette fordi oppgavens tidsramme på seks måneder krever en innsnevring i utvalg av konkursrammede selskap i 2010 grunnet tid til databehandling. Ved å snevre inn utvalget fra nasjonalt nivå til fylkesnivå, i motsetning til for eksempel innsnevring med bakgrunn i bransjekontekst, beholder undersøkelsen likevel en bredde og variasjon i foretakskontekst og type virksomhet. I utvalg av fylker er Troms fylke et naturlig valg da undersøkelsen blir utført fra Universitet i Tromsø.

Utvalget i studien kan karakteriseres som et strategisk utvalg. Dette betyr at man på forhånd har bestemt seg for hvilken målgruppe man skal innsamle nødvendig data fra (Johannessen et al, 2011). Dette i motsetning til sannsynlighetsutvalg, som baserer seg på tilfeldigheter. For denne oppgaven innebærer et strategisk utvalg at selskapene er valgt nettopp fordi de har åpnet konkurs i et visst tidsrom, samtidig som de er organisert som aksjeselskap. Fordelen med denne typen utvalg er at man med relativt stor sikkerhet kan si at de innhentede dataene representerer det man ønsker å undersøke. Dette styrker studiens validitet. Samtidig vil denne typen utvalg tradisjonelt redusere muligheten for generalisering av funnene i studien da ikke hele populasjonen undersøkes. Jeg mener likevel at selskapsutvalget kan gi en god indikasjon på praktisering av forutsetning for fortsatt drift aksjeselskap i økonomisk uføre, da utvalget er såpass stort, og fordi utvalget er valgt med tanke på variasjon i kontekst og type virksomhet.

3.6 Datainndeling

Selskapene har ingen annen sammenheng seg imellom annet enn at de tilhører Troms fylke, og de ulike årsrapportene behandles derfor fortløpende uten videre inndeling. Jeg starter med å gå gjennom selskapenes årsregnskap. Jeg skal undersøke hvorvidt årsregnskapet er avlagt

under forutsetning om fortsatt drift eller under forutsetning om avvikling målt opp mot regnskapsloven § 4-5 første setning. Dersom årsregnskaper er avlagt under forutsetning om avvikling skal det tas stilling til om selskapene har vurdert eiendeler og gjeld til virkelig verdi jf § 4-5 andre setning. Dette måles i denne undersøkelsen ved å måle bokførte verdier ved siste avlagte årsregnskap opp mot bokførte verdier fra året før. En betydelig nedgang eller bortfall av poster kan tyde på at virkelig verdi er lagt til grunn.

Teorigjennomgang viser at styrets handleplikt ved lav egenkapital er sentral i forbindelse med evne til videre drift. Indikatoranalysen inkluderer derfor måling av utslag på egenkapital/handleplikt (jf kapittel 2.3.7) For å kunne måle hvorvidt selskapene har utslag på handleplikt ett er aksjeloven § 3-5 er jeg nødt til å ta visse forutsetninger. Handleplikt utløses dersom det må antas at egenkapitalen er lavere enn forsvarlig (jf aksjeloven § 3-4), eller hvis egenkapital er lavere enn halvparten av aksjekapitalen. Handleplikt måles ut fra egenkapitalens virkelig verdi, i motsetning til den bokførte verdien som fremkommer av årsregnskapet. Dersom selskapet har merverdier utover bokførte verdier skal dette medregnes i virkelig verdi. Jeg har ikke grunnlag for å kunne uttale meg om eventuelle merverdier i selskapene som ikke fremkommer av årsregnskapene, og baserer utregning av handleplikt jf aksjeloven § 3-5 på hvorvidt bokført egenkapital er lavere enn aksjekapitalen. Sannsynligheten for at selskapene i denne undersøkelsen hadde skjulte reserver er liten, da alle selskapene gikk konkurs. I forhold til måling av handleplikt har jeg for lite informasjon om det enkelte selskap til å kunne ta stilling til hva som utgjør forsvarlig egenkapital (jf aksjeloven § 3-4) i de ulike tilfellene på objektivt grunnlag. Måling av utslag på handleplikt tar derfor utgangspunkt i om selskapene har en bokført egenkapital som er mindre enn halvparten av aksjekapitalen.

Analysene av selskapenes informasjon i årsberetningen jf regnskapsloven § 3-3a (7), krever en viss tilpasning. Regnskapsloven § 3-3a (7) skiller mellom generell usikkerhet som kan skape tvil av betydning om selskapet evne til fortsatt drift (jf andre ledd), og opplysninger om utløst handleplikt med påfølgende tiltak for å sikre videre drift (jf tredje ledd). I analysen er det vanskelig å skille mellom hvorvidt selskapene rapporterer om usikkerhet grunnet generell tvil jf andre ledd eller handleplikt jf tredje ledd, da det ikke alltid fremkommer av

årsberetningen hvor usikkerheten stammer fra. For å kunne gjennomføre analysen av årsberetning på hensiktsmessig måte, har jeg derfor innledningsvis målt årsberetningens innhold i tråd med NRS 16 / NRS 8, hvor paragrafens andre ledd (tvil) og tredje ledd (handleplikt) samles under ”*usikker fortsatt drift*”. På bakgrunn av indikatoranalysens ”egenkapital/handleplikt”, vil jeg for denne gruppen foreta en videre inndeling i to grupper i henhold til § 3-3a (7) andre og tredje ledd. Jeg vil deretter vurdere årsberetningens informasjon ut fra gruppetilhørighet og antall indikatorutslag. ”Usikker fortsatt drift” innebærer i denne undersøkelsen at selskapene har bekreftet fortsatt drift, og i tillegg heist et rødt flagg gjennom å si noe om usikkerhet i forbindelse med forutsetning om fortsatt drift.

3.7 Validitet og Reliabilitet

Bakgrunnen for at forskningsdesign og metode må tilpasses forskningens formål, er at disse skal sikre høy kvalitet på forskningen. Forskningens kvalitet kan inndeles i to ulike hovedkategorier: reliabilitet (pålitelighet) og validitet (troverdighet). Reliabilitet knytter seg til nøyaktigheten av undersøkelsens data, hvilke data som brukes, den måten de samles inn på og hvordan de bearbeides (Johannessen et al, 2011). Validitet dreier seg om i hvilken grad forskerens fremgangsmåter og funn på en riktig måte reflekterer formålet med studien og representerer virkeligheten. Johannesen et al (2011) beskriver at dette tilknyttes teoretiske funn, begrepsmessig klarhet og metodiske vurderinger.

Undersøkelsen av praktisering av forutsetning for fortsatt drift for konkurstruede selskap organiseres som en retrospektiv studie av hvordan konkurstruede selskap har rapportert om evne til videre drift i siste årsrapport før konkursåpning. Undersøkelsens 74 årsregnskap med tilhørende årsberetning og revisjonsberetning er å anse som *sekundærdata*. Sekundærdata er informasjon som allerede er samlet inn og analysert av andre (Johannessen et al, 2011). Det knytter seg en kvalitetsusikkerhet til sekundærdata, nettopp fordi dataene er bearbeidet av andre. Årsrapportene er hentet fra Brønnøysundregisteret, Norges sentrale registeretat, som anses som en pålitelig kilde. De faktiske regnskapsdataene er utarbeidet av daglig leder og styret, og er deretter blitt vurdert for eventuelle feil og mangler av revisor. Årsregnskapet er i utgangspunktet kvalitetssikret for pålitelighet og troverdighet både internt (av styret og daglig leder) og eksternt (av revisor), slik at årsrapporten som helhet skal gi et korrekt bilde av

selskapenes ståsted. Denne undersøkelsen tar sikte på å undersøke hvorvidt selskapets informasjon om evne til videre drift er i samsvar med lov og forskrift. Teoretisk er dataens reliabilitet og validitet ivaretatt gjennom regnskapsavleggelse i samsvar med regnskapslovgivning og god regnskapsskikk. Denne undersøkelsen tar sikte på å finne om dette er realiteten i praksis.

Undersøkelsens reliabilitet kan anses som utfordret ved at studien baseres utelukkende på sekundærdata, uten at primærdata er innhentet. Primærdata er informasjon som samles inn for første gang, og som ikke er bearbeidet av andre. Primærdata samles inn for den spesifikke undersøkelsen i direkte kontakt med kilden. Unnlattelse av å gjennomføre kvalitative intervjuer med daglig leder eller styremedlemmer kan anses som en svakhet i undersøkelsen da disse kunne ha gitt utfyllende informasjon om *hvorfor* de har rapportert som de har gjort i årsrapporten. Det er mulig at sannsynligheten for at respons på forespørsler om intervjuer ville vært relativt lav, da det kan spekuleres i styrets og ledelsen villighet til å svare på spørsmål som potensielt kunne sette dem i en ansvarssituasjon. Dette kunne likevel ha vært unngått ved å anonymisere svarene. Det viktigste argumentet for ikke å gjennomføre intervjuer er at undersøkelsen tar sikte på å undersøke rapporteringen om evne til videre drift fra regnskapsbrukernes perspektiv. Regnskapsbrukerne har ofte ikke har tilgang på annen informasjon en selskapenes årsrapport i sine beslutninger. Jeg mener derfor det er interessant å foreta undersøkelsen av praktisering av forutsetning om fortsatt drift fra regnskapsbrukers ståsted. Dette innebærer å analysere det materiale regnskapsbrukerne har tilgang på: årsrapporten og dens opplysninger om selskapets evne til fortsatt drift.

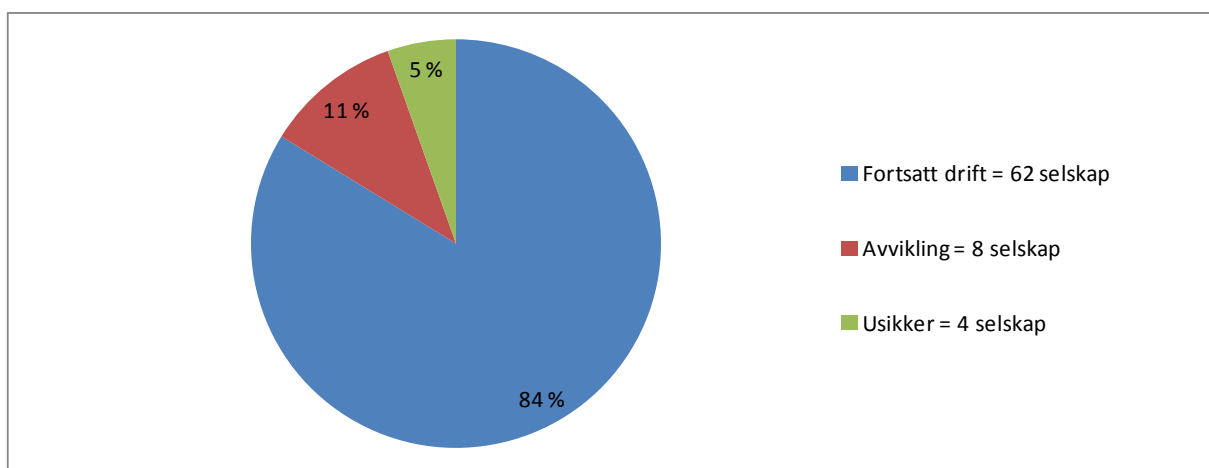
Det faktum at ikke hele populasjonen er undersøkt kan hevdes å være en svakhet ved undersøkelsens validitet. Populasjonen er redusert ut fra geografisk ståsted, og ikke med hensyn på bransjetilhørighet eller selskapsespesifikkhet, noe som kan hevdes å øke undersøkelsen representasjon av virkeligheten.

4 Resultat

Jeg vil i dette kapittelet presentere resultater fra de ulike analysene. Jeg vil først ta for meg selskapenes bruk av forutsetning om fortsatt drift i henhold til regnskapsloven § 4-5. Jeg skal deretter analysere informasjonen i årsberetningen jf regnskapsloven § 3-3a (7). For å gjøre dette vil jeg benytte meg av indikatoranalyser for å kunne ta stilling til informasjonens kvalitet. Analysene basert på regnskapsloven § 4-5 og § 3-3a (7) vil danne bakgrunn for å analyse av revisjonsberetningens konklusjoner angående selskapenes evne til fortsatt drift.

4.1 Er årsregnskapene avlagt i samsvar med regnskapsloven § 4-5 om forutsetning om fortsatt drift?

De 74 selskapsutvalget er undersøkt med hensyn bruken av forutsetning om fortsatt drift. De to alternativene fortsatt drift / avvikling er gjensidig utelukkende, og årsregnskapet skal dermed avlegges etter ett av to mulige alternativer: fortsatt drift eller avvikling jf paragrafens første setning. Likevel viser gjennomgangen selskapenes årsregnskap og årsberetning at selskapene må deles inn i tre grupper: de som avlagt regnskapet under forutsetning om fortsatt drift, de som har avlagt regnskapet under forutsetning om avvikling og de som har avlagt regnskapet uten en klar bruk av forutsetning om fortsatt drift. De 74 selskapene i undersøkelsen er derfor delt inn i 3 ulike grupper:

Figur 10 Regnskapsloven § 4-5, 1.setning

- 84 % av selskapene har avlagt årsregnskapet under forutsetning om fortsatt drift i henhold til regnskapsloven § 4-5. Disse vil undersøkes videre for utfyllende informasjon i årsberetningen om evne til videre drift jf regnskapsloven § 3-3a (7).
- 11 % av selskapene har avlagt årsregnskapet under forutsetning om avvikling i henhold til regnskapsloven § 4-5 (1). Av disse har alle vurdert eiendeler og gjeld til virkelig verdi jf regnskapsloven § 4-5 (2). Selskapene som har lagt avvikling til grunn i årsregnskapet vil undersøkes videre for utfyllende informasjon i årsberetningen om hvordan virkelig verdi av selskapets eiendeler og gjeld er beregnet jf regnskapsloven § 3-3a (7).
- De resterende 5 % av selskapene har ikke avlagt årsregnskapet i henhold til regnskapsloven § 4-5. Årsregnskapene i denne gruppen er avlagt under både forutsetning om fortsatt drift og avvikling, i den forstand at årsregnskapet er avlagt under forutsetning om fortsatt drift selv om de har vedtatt avvikling eller sterkt vurderer avvikling. Ifølge NRS 8, punkt 9.2.4.2 ”Avvikling” skal foretaket *”ikke basere regnskapet på forutsetning om fortsatt drift hvis det, innen regnskapet avlegges av styret, blir vedtatt en intensjon om å likvidere foretaket eller innstille driften, eller fortsatt drift ikke er noe realistisk alternativ. I så fall skal det utarbeides et avviklingsregnskap, og det skal redegjøres for hvordan virkelig verdi ved avvikling er beregnet”*. Det kan konstateres at disse selskapene ikke har fulgt god regnskapsskikk for rapportering om forutsetning om fortsatt drift. Det vil ikke bli foretatt videre analyser av disse 4 selskapene.

Regnskapsloven § 4-5, annen setning omfatter de selskap som har avlagt årsregnskapet under forutsetning om avvikling, og lyder som følger: *”Dersom det er sannsynlig at virksomheten vil bli avviklet, skal eiendeler og gjeld vurderes til virkelig verdi ved avvikling”*.

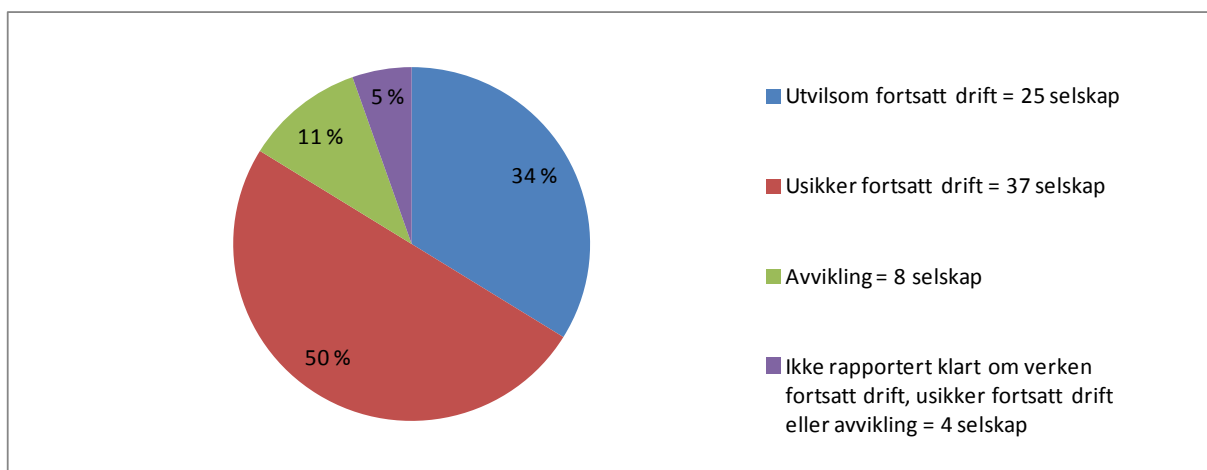
Årsregnskapene til de 11 % av selskapene som har lagt avvikling til grunn er undersøkt, og resultatene viser at:

- Blant de 11 % av selskapene som har lagt avvikling til grunn, så har alle vurdert eiendeler og gjeld til virkelig verdi i samsvar med regnskapsloven § 4-5 (2).

4.2 Er styrets og daglig leders informasjon om selskapets evne til videre drift i årsberetningen i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7)?

Regnskapsloven § 3-3a (7) første til tredje ledd omfatter de 84 % av selskapene som har rapportert om fortsatt drift jf regnskapsloven § 4-5. § 3-3a (7) fjerde ledd omhandler de 11 % av selskapene som har rapportert om avvikling jf regnskapsloven § 4-5. De 5 % av selskapene som ikke har rapport i henhold til § 4-5 vil ikke undersøkes nærmere.

Regnskapsloven § 3-3a (7) første ledd tilsvare de selskapene som har informert om utvilsom fortsatt drift jf NRS 16. Denne gruppen utgjør 34 % av selskapene. Paragrafens annet og tredje ledd omfatter alle de som har informert om usikker fortsatt drift jf NRS 16. Dersom det ikke er gitt utfyllende informasjon i årsberetningen vil det være vanskelig å skille mellom hvorvidt informasjonen er gitt etter annet og tredje ledd. Jeg vil derfor innledningsvis basere undersøkelsen på NRS 16 sin inndeling, hvor annet og tredje ledd samles i fellesbetegnelsen *usikker fortsatt drift*. Denne gruppen utgjør 50 % av selskapene. De som i henhold til denne inndelingen har informert om usikker fortsatt drift, vil deretter analyseres med bruk av finansielle indikatorer, for å kunne vurdere informasjonens kvalitet i henhold til regnskapsloven § 3-3a (7) annet og tredje ledd. Regnskapsloven § 3-3a (7) fjerde ledd tilsvare de som har informert om avvikling. Denne gruppen utgjør 11 % av selskapene. Disse skal analyseres for hvorvidt de har informert om hvordan virkelig verdi er beregnet.

Figur 11 Regnskapsloven § 3-3aa (7) jf NRS 16 / NRS 8

4.2.1 Indikatoranalyse

Årsberetningens informasjon vil vurderes for kvalitet på bakgrunn av selskapenes utslag på fire finansielle indikatorer. De finansielle indikatorene beregnes som prosent. Antall selskap med utslag på indikatorene er angitt som prosent av 74 selskap. Dette fordi indikatorutslag skal beregnes for ulike grupper innad i selskapsutvalget. Det kan da oppleves som lite oversiktelig dersom hver enkelt gruppe referer til seg selv. Prosentutregningene i denne undersøkelsen vil derfor konsekvent referere til det totale selskapsutvalget på 74 selskap. Alle prosentangivelser skal derfor forstås som ”prosent av 74 selskap”. Den totale fordelingen vises i en sammenfattet figur under kapittel 5 ”Analyse”.

Undersøkelsens fire indikatorer er som følger:

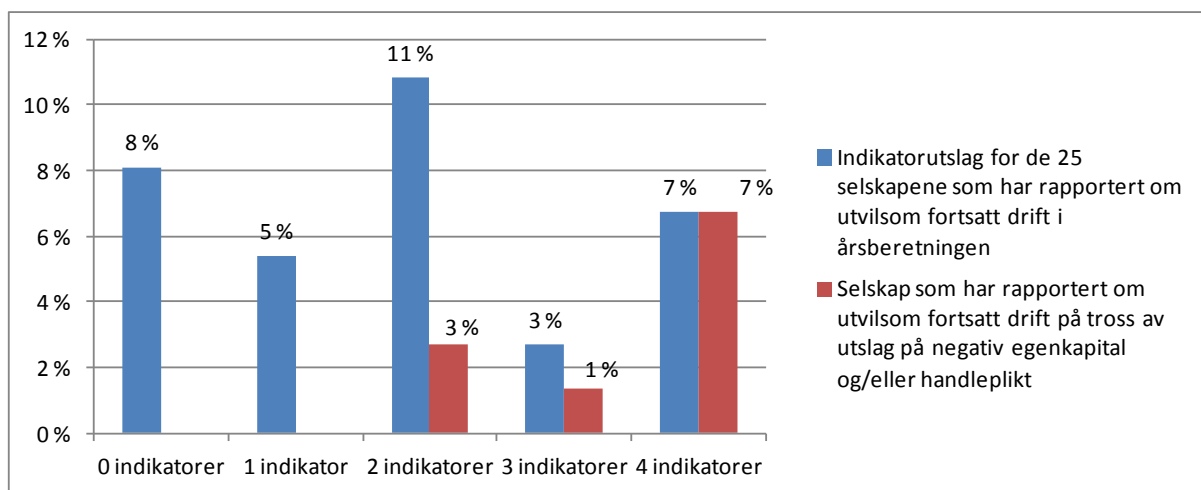
- 1) egenkapital/handleplikt (handleplikt er definert i denne undersøkelsen som bokført egenkapital som er lavere enn halvparten av aksjekapitalen),
- 2) negativ arbeidskapital,
- 3) betydelig driftsunderskudd og
- 4) negativ utvikling i økonomiske nøkkeltall.

Blå gruppe: utvilsom fortsatt drift jf § 3-3a (7) første ledd

Blant selskapene i undersøkelsen har 34 % informert om *utvilsom fortsatt drift* i årsberetningen. Disse selskapene er undersøkt for utslag på undersøkelsens fire finansielle indikatorer, for å kunne vurdere hvorvidt selskapene burde ha informert om usikkerhet i årsberetningen. Ut av 34 % av selskapene som har informert om utvilsom fortsatt drift, så fordeler indikatorutslagene seg på følgende måte:

- 8 % har ikke utslag på noen av de finansielle indikatorene.
- 5 % har utslag på 1 indikator. (Ingen av disse 13 % har utslag på indikatoren ”negativ egenkapital og/eller handleplikt”).
- 21 % har utslag på to eller flere finansielle indikatorer. Av disse har 11 % utslag på negativ egenkapital og/eller handleplikt.

Da det teoretiske rammeverket fremhevet selskapets kapital situasjon som den viktigste faktoren for et selskaps mulighet til å overleve, er denne indikatoren fremhevet med en egen ”ekstra” stolpe i figuren under. Den ekstra stolpen viser hvorvidt utslag på egenkapital/handleplikt utgjør noen av utslagene på finansielle indikatorer for disse selskapene. Resultatene av undersøkelsen brukes for å ta stilling til hvorvidt selskapene burde informert om usikkerhet i årsberetningen. Resultatene presenteres i figuren under:

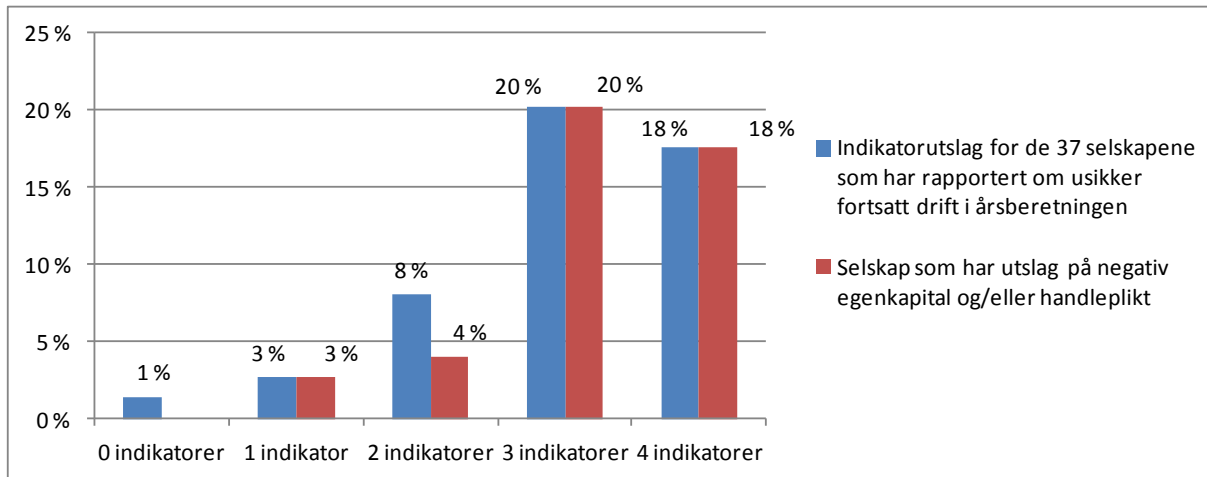
Figur 12 Indikatoranalyse knyttet til regnskapsloven § 3-3a (7) 1.ledd og utvilsom fortsatt drift

Rød gruppe: usikker fortsatt drift jf § 3-3a (7) annet og tredje ledd

Blant selskapene i undersøkelsen har 50 % informert om usikker fortsatt drift i årsberetningen. Selskapene tilhører denne kategorien dersom de har bekreftet fortsatt drift, og samtidig redegjort for fortsatt drift utover kun å bekrefte fortsatt drift. Disse selskapene er undersøkt for hvor mange indikatorer selskapene har utslag på av undersøkelsens fire finansielle indikatorer. Ut av 50 % av selskapene som har informert om usikker fortsatt drift, så fordeler indikatorutslagene seg på følgende måte:

- 5 % av har ikke utslag på egenkapital/handleplikt. For disse vil årsberetningens informasjon vil derfor vurderes på grunnlag av § 3-3a (7) andre ledd.
- 45 % av selskapene har utslag på negativ egenkapital / handleplikt. For disse selskapene vil årsberetningens informasjon vurderes på grunnlag av § 3-3a (7) tredje ledd.

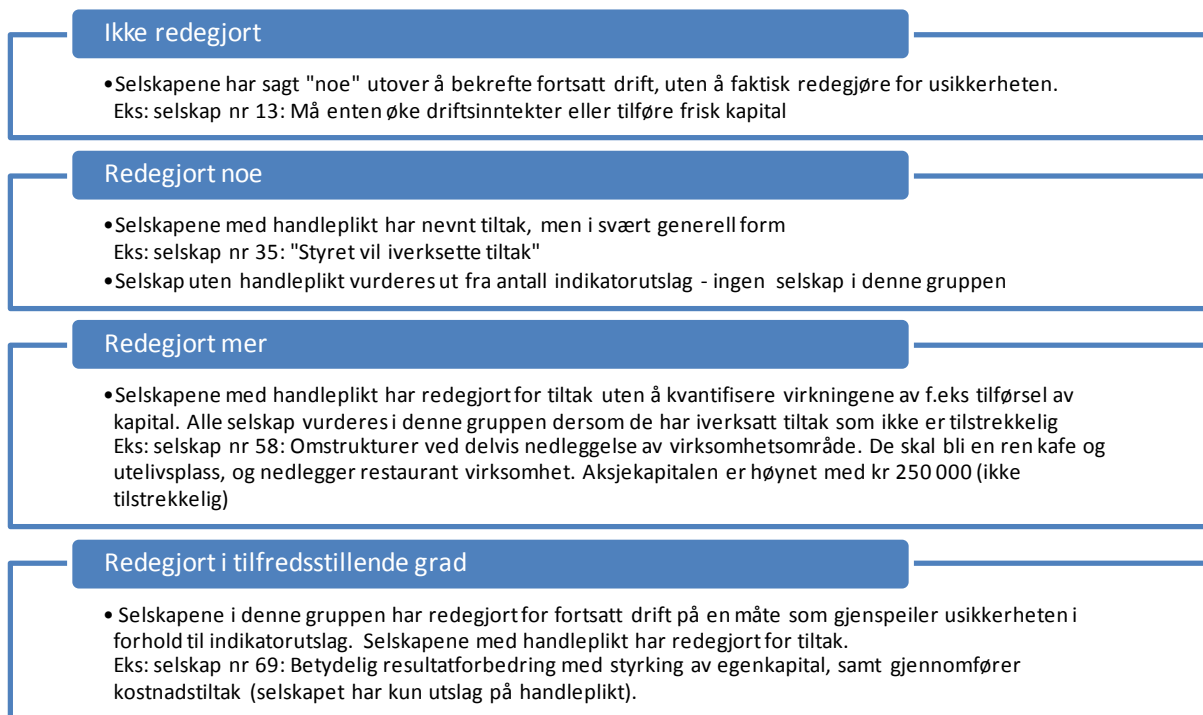
Resultatene av undersøkelsen presenteres i figuren under, og vil danne grunnlaget for undersøkelse av årsberetningens kvalitet for selskapene i denne gruppen. Den røde ”ekstra” stolpen viser hvorvidt utslag på egenkapital/handleplikt utgjør noen av utslagene på finansielle indikatorer for disse selskapene.

Figur 13 Indikatoranalyse knyttet til regnskapsloven § 3-3a (7) 2. og 3. ledd og usikker fortsatt drift

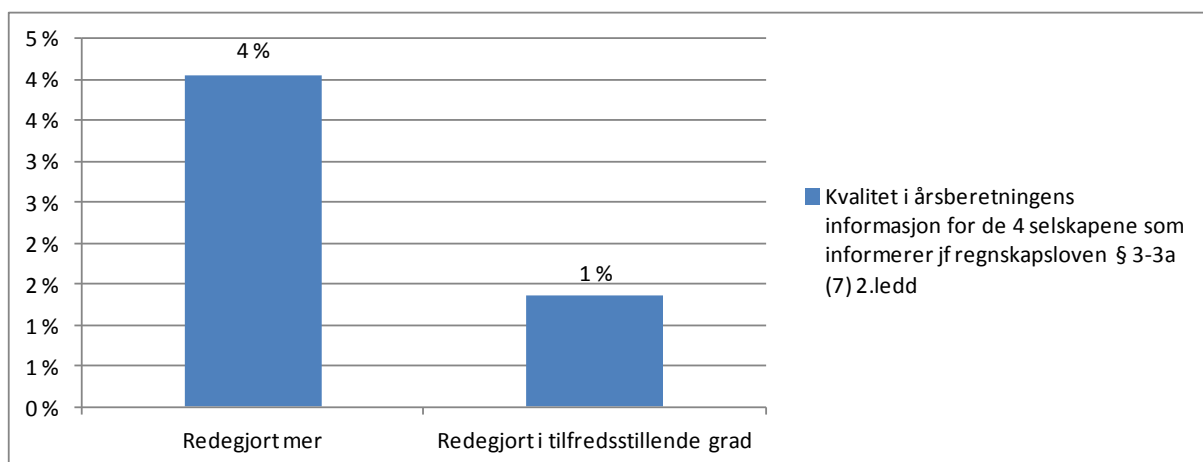
Indikatoranalysen er gjennomført for kunne foreta en mer kvalifisert vurdering av selskapenes informasjon i årsberetningen. Jeg skal nå benytte resultatene fra indikatoranalysen for å vurdere årsberetningens kvalitet for de 5 % av selskapene som skal vurderes ut fra § 3-3a (7) annet ledd (tvil), og 45 % som skal vurderes ut fra § 3-3a (7) tredje ledd (handleplikt).

Kvalitetsmålingen vil bli utført på fire nivåer. For selskap som vurderes ut fra andre ledd, vil kravene til informasjonens kvalitet vil være strengere for et selskap med utslag på fire indikatorer enn for selskap med utslag på null indikatorer. For selskapene som vurderes ut fra tredje ledd, stilles det krav til informasjon om tiltak i forbindelse med utslag på handleplikt. Kvalitetsmålingens fire nivåer vises i figuren under.

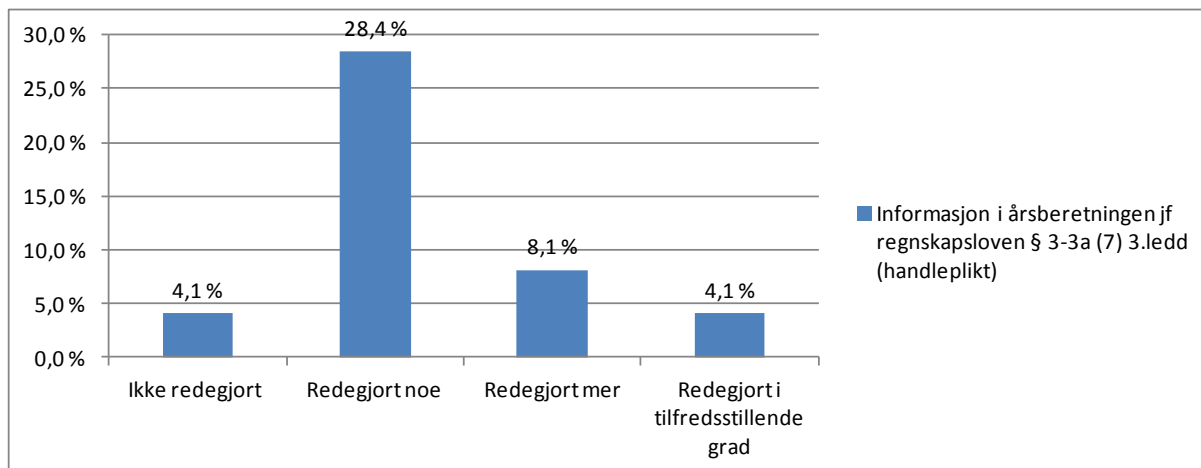
Figur 14 Grunnlag for bedømming av årsberetningens informasjonskvalitet

5 % av selskapene i den røde gruppen vurderes i henhold til regnskapsloven § 3-3a (7) annet ledd (tvil). Disse selskapene har alle utslag på en eller to indikatorer. Ingen har utslag på handleplikt. Alle scorer på de to høyeste nivåene i kvalitetsmålingen. Resultatene presenteres i figuren under.

Figur 15 Informasjonskvalitet jf regnskapsloven § 3-3a (7) 2.ledd (tvil)

45 % av selskapene i den røde gruppen vurderes i henhold til regnskapsloven § 3-3a (7) tredje ledd (handleplikt). 4 % har ikke redegjort for tiltak i forbindelse med handleplikt. 40 % har opplyst om tiltak i varierende grad. Kun 4 % har redegjort godt. Resultatene presenteres i figur under.

Figur 16 Informasjonskvalitet jf regnskapsloven § 3-3a (7) 3.ledd (handleplikt)

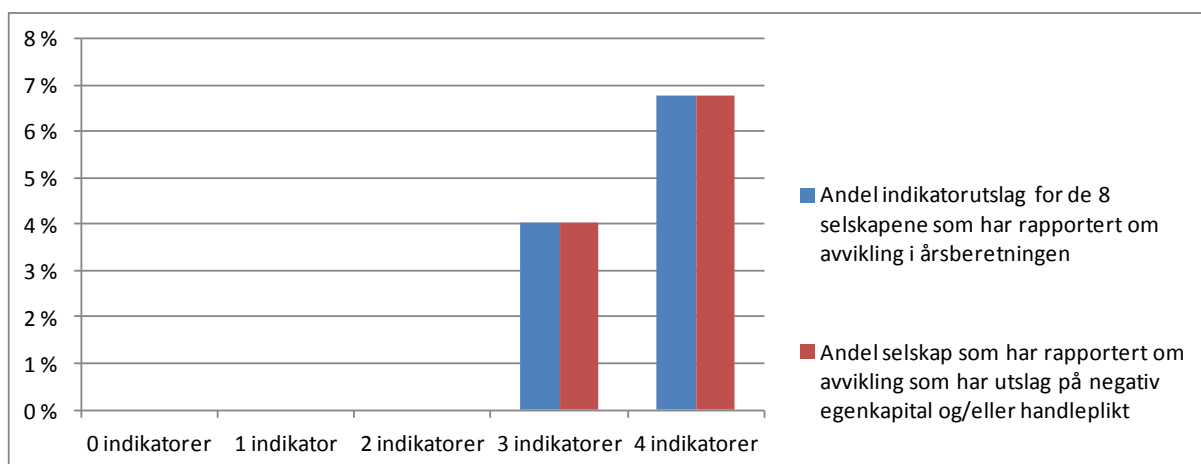
Grønn: avvikling jf § 3-3a (7) fjerde ledd

Blant selskapene i undersøkelsen har 11 % lagt avvikling til grunn i årsregnskapet. Informasjonen i disse selskaperes årsberetning skal kvalitetsvurderes for hvorvidt selskapene har informert om hvordan virkelig verdi av selskapets eiendeler og gjeld er beregnet jf § 3-3a (7) fjerde ledd.

Disse selskapene er undersøkt for hvor mange indikatorer selskapene har utslag på av undersøkelsens fire finansielle indikatorer. Dette for å anslå disse selskaperes reelle økonomiske situasjon, samt for å kunne se hvorvidt indikasjonene i denne oppgavens teori om at et selskaps kapital situasjon er den viktigste faktoren for selskapets mulighet til å overleve. Ut av 11 % av selskapene som har informert om avvikling, så fordeler indikatorutslagene seg på følgende måte:

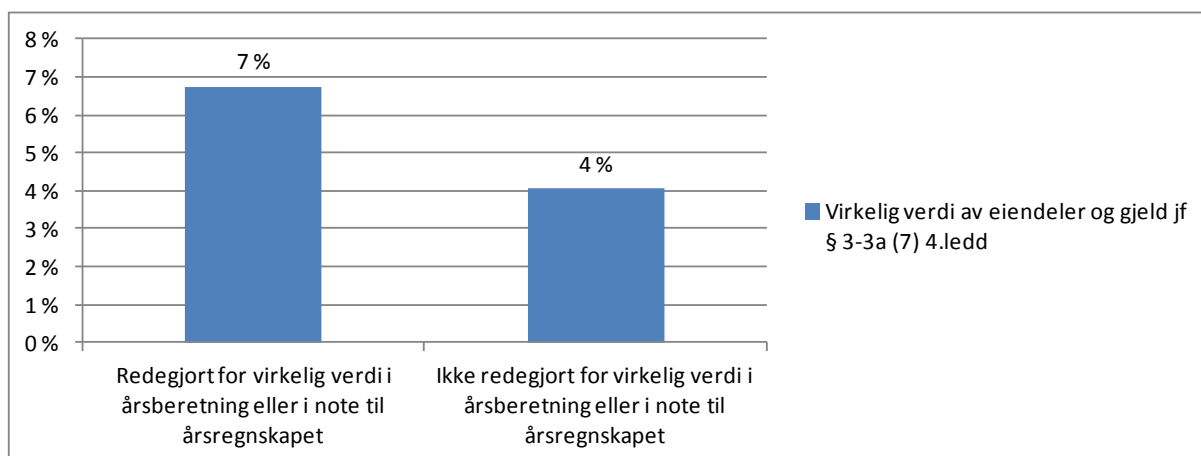
- Alle 11 % har utslag på flere enn to indikatorer (satt som ramme i oppgavens teoridel for at tvil er til stede jf NRS 16)
- Alle 11 % har utslag på egenkapital/handleplikt.

- Resultatene av undersøkelsen presenteres i figuren under:

Figur 17 Indikatoranalyse tilknyttet regnskapsloven § 3-3a (7) 4.ledd (avvikling)

Regnskapsloven § 3-3a (7) fjerde ledd fastslår at det skal redegjøres i årsberetning eller note til årsregnskapet for hvordan virkelig verdi er beregnet dersom avvikling er lagt til grunn. Analysen viser at blant selskapene som har lagt avvikling til grunn, så har 7 % av selskapene redegjort for virkelig verdi i årsberetningen eller i note til årsregnskapet. 4 % av selskapene har ikke redegjort for virkelig verdi i årsberetningen eller i note til årsregnskapet.

Figur 18 Virkelig verdi av eiendeler og gjeld jf regnskapsloven § 3-3a (7) 4.ledd

4.3 Hvordan er styrets og daglig leder informasjon om forutsetning om fortsatt drift vurdert i revisjonsberetningen?

Revisor skal vurdere om opplysningene i årsberetningene om forutsetning om fortsatt drift er i samsvar med lov og forskrifter, samt om opplysningene er konsistent med årsregnskapet.

Revisors konklusjoner presenteres i revisjonsberetningen som en av fire alternativ jf RS 570, som kan inndeles i to hovedgrupper: Ren beretning (definert i denne oppgaven som en beretning uten avvik tilknyttet fortsatt drift) eller beretning med avvik relatert til evne til fortsatt drift.

Utvilsom fortsatt drift

34 % av selskapene informerte om utvilsom fortsatt drift jf regnskapsloven § 3-3a (7) første ledd. Av disse har 26 % fått ren beretning. 7 % har fått beretning med presisering. 1 % av fått beretning med forbehold.

Usikker fortsatt drift

50 % av selskapene informerte om usikker fortsatt drift. Dette utgjør både andre og tredje ledd av § 3-3a (7). Av disse selskapene har 8 % fått ren beretning. 39 % har fått beretning med presisering. 3 % har fått beretning med forbehold.

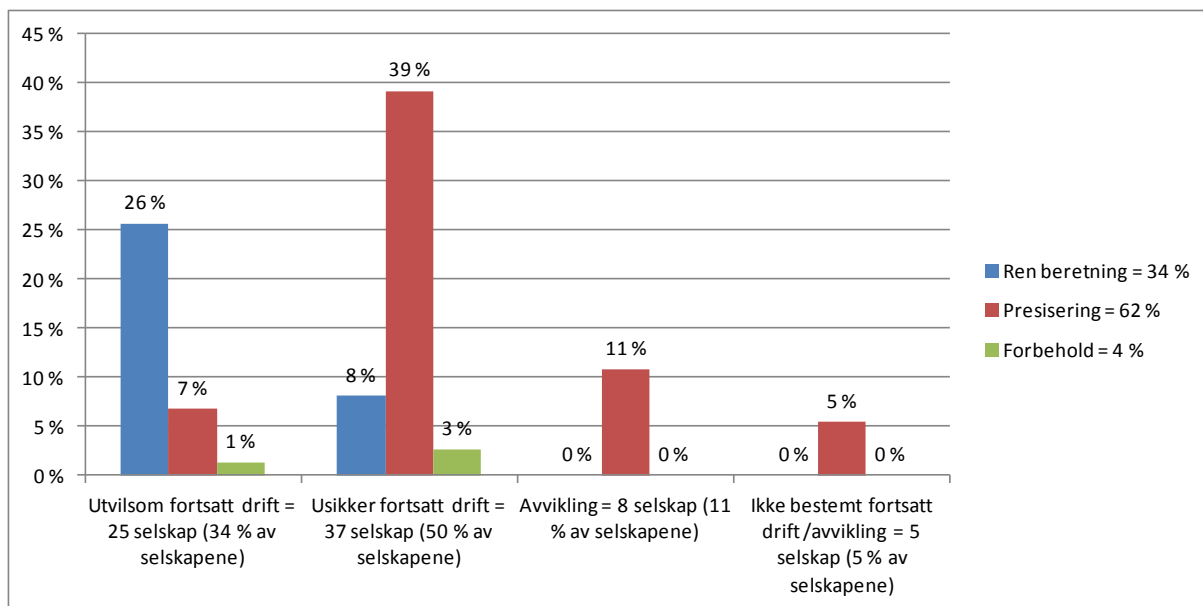
Avvikling

11 % av selskapene informerte om avvikling. Alle disse har fått beretning med presisering.

Tvetydig

5 % la verken fortsatt drift eller avvikling til grunn jf regnskapsloven § 4-5. Disse ble ikke vurdert etter regnskapsloven § 3-3a (7). Alle disse fikk beretning med presisering.

Resultatene av analyse av revisjonsberetningenes konklusjoner presenteres i figuren under.

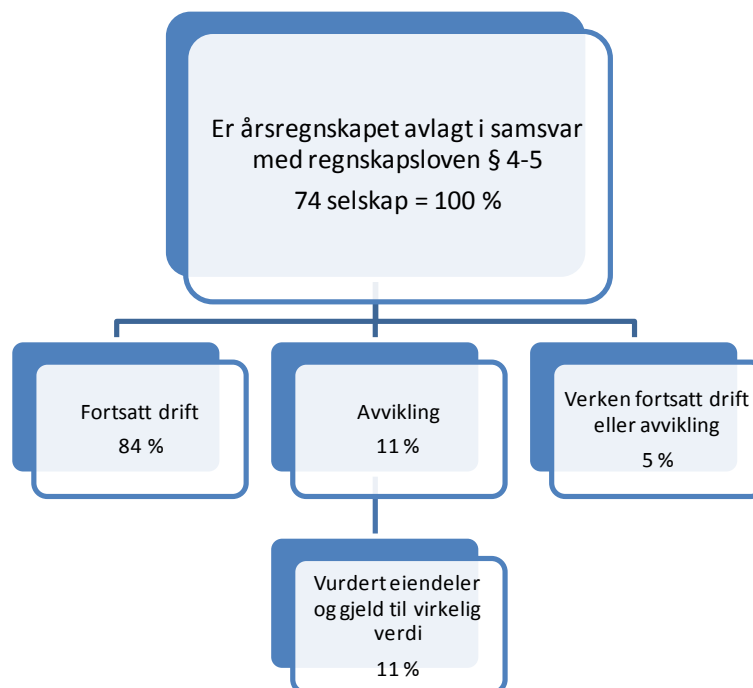
Figur 19 Revisjonsberetningenes konklusjoner jf RS 570 Fortsatt drift

5 Analyse

Årsregnskapet og årsberetningen skal gi regnskapsbrukerne et troverdig verktøy for deres økonomiske beslutninger. Informasjonen i disse dokumentene må være relevant og pålitelig. Revisjonsberetningen skal gi regnskapsbrukerne betryggende sikkerhet for at den avgitte informasjonen ikke inneholder vesentlige feil. Resultatene fra undersøkelsens empiriske data skal nå brukes for å analysere hvorvidt årsrapporten bidrar til å redusere informasjonsasymmetrien mellom regnskapsprodusent og regnskapsbruker, og hvorvidt den gjenspeiler selskapets reelle evne til fortatt drift.

5.1 Er årsregnskapene avlagt i samsvar med regnskapsloven § 4-5 om forutsetning om fortsatt drift?

Analysen av årsregnskapene gav følgende resultater:

Figur 20 Er årsregnskapene avlagt i samsvar med regnskapsloven § 4-5 om forutsetning om fortsatt drift?

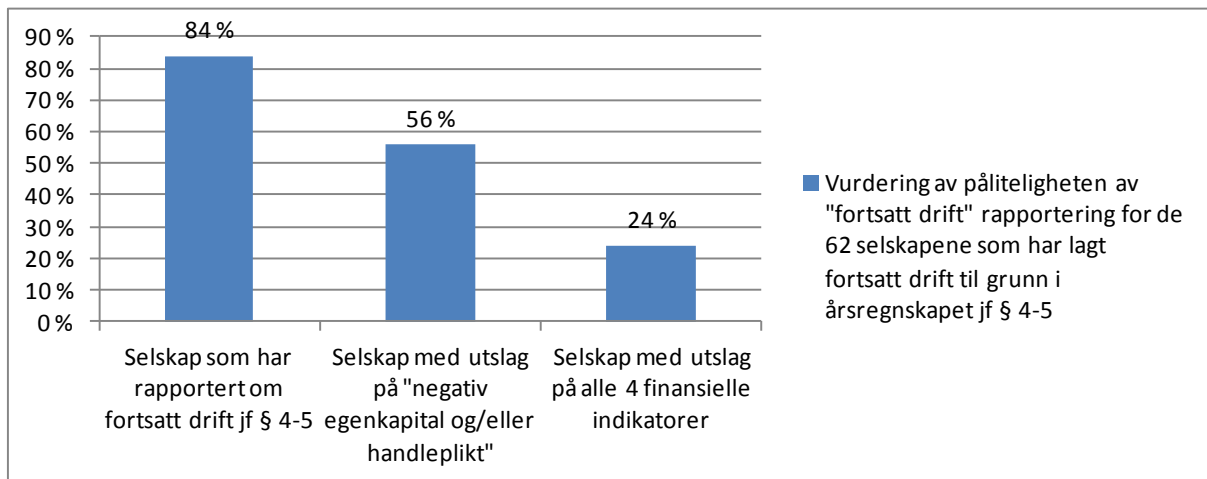
Alle de selskapene som har rapportert om avvikling, har vurdert sine eiendeler og gjeld til virkelig verdi i årsregnskapet. Selskapenes rapportering om "slakteverdier" bidrar til at regnskapsbrukerne får et riktig bilde av selskapets økonomiske situasjon.

84 % av selskapene i undersøkelsen har rapportert om fortsatt drift. I forhold til de selskapene som har rapportert om fortsatt drift, kan det stilles spørsmål rundt påliteligheten av denne rapporteringen da alle gikk konkurs innen kort tid. Hvorvidt disse selskapene har avlagt regnskapet på en korrekt måte i henhold til § 4-5 er avhengig av fortolkningen av sannsynlighet for fortsatt drift jf diskusjonen i kapittel 2.3. Dersom avvikling skal legges til grunn ved en sannsynlighet for fortsatt drift mellom 0 % - 10 %, som brukt i denne oppgaven, må det antas at det ikke er mange som har brutt regelen. Dersom tolkningen av sannsynlighet tilknyttet evne til fortsatt drift baseres på forarbeidenes anbefaling, skal avvikling legges til grunn ved en sannsynlighet for avvikling som er ”noe større enn 50 % ”. Dersom denne tolkningen legges til grunn, må det antas at majoriteten av selskapene som har lagt fortsatt drift til grunn har brutt regnskapsloven § 4-5.

Teorigjennomgangen viste til at manglende egenkapital var den viktigste faktoren i vurderingen av selskapets evne til videre drift. Det faktum at alle disse selskapene gikk konkurs, tyder på at de ikke hadde tilgang på tilstrekkelig frisk kapital og/eller ekstern finansiering av videre drift. Det er naturlig å anta at styret var bevisst selskapets mangel på realistiske muligheter til å få tilført selskapet tilstrekkelig kapital ved regnskapsavleggelsen. Det kan derfor diskuteres hvorvidt de selskapene som lå under for manglende kapital, og som har avlagt årsregnskapet under forutsetning om fortsatt drift, hadde grunnlag for å gjøre dette, da alle selskapene senere gikk konkurs. Dette vil være til dels skjønsmessige vurderinger, som ikke kan foretas uten større informasjonsgrunnlag for hvert enkelt selskap. Det kan derfor være vanskelig å kvantifisere et nøyaktig estimat på hvor mange av selskapene som burde ha rapportert om avvikling blant de som har rapportert om fortsatt drift. Resultatene av analysen av finansielle indikatorer kan likevel brukes til å fremheve de selskapene som ser ut til å være de som er dårligst stilt.

Analysen viser at 56 % av de 62 selskapene som har rapportert om fortsatt drift i henhold til regnskapsloven § 4-5 hadde utslag på egenkapital/handleplikt”. 24 % av selskapene hadde utslag på alle de fire finansielle indikatorene (inkludert egenkapital/ handleplikt). Det kan stilles spørsmål rundt hvorvidt disse 24 % av selskapene befinner seg innenfor intervallet 0 % - 10 % sannsynlighet for fortsatt drift. Det kan dermed også stilles spørsmål rundt hvorvidt

disse burde ha avlagt årsrapporten under forutsetning om avvikling (i stedet for under forutsetning om fortsatt drift).

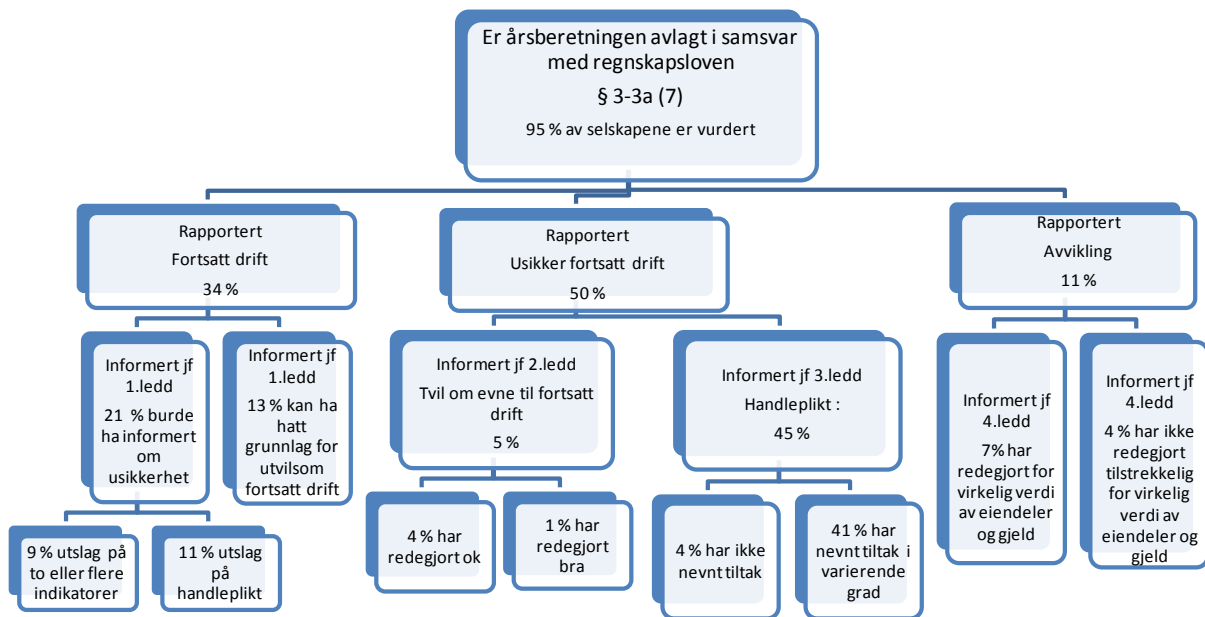

Figur 21 Vurdering av rapportering jf § 4-5

5 % av selskapene i undersøkelsen har avlagt årsregnskapet uten en klar bruk av verken forutsetning om fortsatt drift eller forutsetning om avvikling. Disse har ikke rapportert i samsvar med regnskapsloven § 4-5. Hvorvidt dette skyldes manglende forståelse av regelverket, eller det er en bevisst handling for å unngå å måtte ta klar stilling til fortsatt drift / avvikling, er uvisst. Den uklare behandlingen av den grunnleggende forutsetningen omkring selskapets evne til fortsatt drift kan teoretisk skyldes at selskapene i denne gruppen ikke ønsket å måtte vurdere sine eiendeler og gjeld til virkelig verdi ved regnskapsavleggelsen.. Den uklare rapporteringen er ikke i samsvar med kravene til relevans og pålitelighet.

5.2 Er styrets og daglig leders informasjon om selskapets evne til videre drift i årsberetningen i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7)?

Analyser at årsregnskapene gav følgende resultater:

Figur 22 Er styrets og daglig leder informasjon om selskapets evne til videre drift i årsberetningen i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7)?

Blå gruppe – utvilsom fortsatt drift jf regnskapsloven § 3-3a (7) første ledd

Undersøkelsen viser at 34 % av selskapene har informert om *utvilsom fortsatt drift* i årsberetningen. Disse har altså ikke informert om usikkerhet om tvil i forbindelse med evne til videre drift i årsberetningen. Dette er den gruppen som kommer klart verst ut i undersøkelsen. De har ikke antydning om at de befant seg i en usikker situasjon. Det kan være tilfeller innad i denne gruppen der selskapets problemer dukket opp på uventet vis. Indikator- og kvalitetsanalysen i forrige kapittel viser at 21 % av selskapene burde ha informert om usikkerhet i årsberetningen: 10 % i henhold til § 3-3a (7) annet ledd som omhandler tvil, og

11 % i henhold til § 3-3a (7) tredje ledd som omhandler handleplikt. For disse 21 % må det påpekes at kravet til konsistens mellom årsregnskapet og årsberetningen i liten grad er oppfylt. Fra regnskapsbrukers perspektiv innebærer dette at informasjon ikke kan hevdes å være relevant eller pålitelig. Informasjon er således av lav bruksverdi som beslutningsgrunnlag for regnskapsbrukerne. For disse 21 % av selskapene kan informasjonen i årsberetningen hevdes å være villedende.

De resterende 13 % av denne gruppen hadde utslag på null eller en indikator, og ingen av disse selskapene hadde utslag på egenkapital/handleplikt. Det er mulig at disse selskapene, ved tidspunktet for regnskapsavleggelsen, vurderte at var i en situasjon der evne til fortsatt drift var til stede i høy grad. Hvorvidt disse burde informert om usikkerhet i årsberetningen er vanskelig å ta stilling til uten et større informasjonsgrunnlag enn det som fremkommer av selskapenes årsrapport. Selskapenes konkurs tyder imidlertid på at de burde ha informert om usikkerhet.

Rød gruppe : Rød 1 tvil og Rød 2 handleplikt

50 % av selskapene i undersøkelsen har informert om usikker fortsatt drift. Tatt i betraktning at samtlige av undersøkelsens selskap gikk konkurs, har selskapene i den røde gruppen i utgangspunktet gitt regnskapsbrukerne bedre informasjon enn selskapene i den blå gruppen som informerte om utvilsom fortsatt drift. Regnskapsloven stiller imidlertid krav til informasjonens *kvalitet* i årsberetningen.

Rød 1 - Tvil om evne til fortsatt drift jf regnskapsloven § 3-3a (7) annet ledd

Analysen i kapittel 4.2.1 viser at de 5 % av selskapene som vurderes ut fra § 3-3a (7) annet ledd, i hovedsak har redegjort relativt godt for usikkerhet i årsberetningen i forhold til den usikkerhet som indikatoranalysen antydte. 1 % av disse har redegjort på tilfredsstillende måte. 4 % havnet i det kvalitetsvurderingens nest høyeste vurderingsboks. Det kan spekuleres i hvorvidt årsaken til at ikke alle er vurdert til å ha redegjort på en tilfredsstillende måte, kan være at god regnskapsskikk, konkretisert gjennom NRS 8, sier at informasjonen som gis ”bør” gjenspeile den usikkerheten som foreligger, i motsetning til ”skal” formuleringen i NRS 16.

De foretakene dette gjelder er alle små foretak. Helhetlig sett vil jeg understreke at denne gruppen kommer relativt godt ut av undersøkelsen. De har både ”heist et rødt flagg” i årsberetningen, og redegjort relativt godt om usikkerheten og tiltak for å håndtere usikkerheten. På bakgrunn av indikator- og kvalitetsanalysen kan informasjon i disse selskapenes årsberetning hevdes å oppfylle kravene til relevans og pålitelighet.

Rød 2 – Handleplikt- og tiltaksopplysning jf regnskapsloven § 3-3a (7) tredje ledd

Analysen i kapittel 4.2.1 viser at 45 % av selskapene i undersøkelsen skal vurderes ut fra regnskapsloven § 3-3a (7) tredje ledd. 5 % av disse har ikke redegjort for tiltak i forbindelse med handleplikt. Disse selskapene har ikke informert i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7) tredje ledd.

40 % av selskapene i denne gruppen har nevnt tiltak i forbindelse med handleplikt. Hvor utfyllende informasjonen om tiltak er, varierer mellom selskapene. 5 % har redegjort for tiltak på en tilfredsstillende måte. De resterende 32 % av selskapene i denne gruppen har i ulik grad ikke redegjort på en tilfredsstillende måte. Det må antas, på bakgrunn av denne oppgavens teorikapittel, at utløsning av handleplikt (jf denne oppgavens definisjoner) er såpass graverende at det kan forventes utfyllende redegjørelser blant selskapene i denne gruppen. Informasjonen i årsberetningen til disse selskapene, forringer regnskapsbrukerens oppfatning av selskapenes reelle økonomiske og finansielle situasjon til en viss grad. Dette må likevel ses i lys av at de faktisk har heist et rødt flagg i årsberetningen og at usikkerhet eksisterer.

Grønn – avvikling jf regnskapsloven § 3-3a (7) fjerde ledd

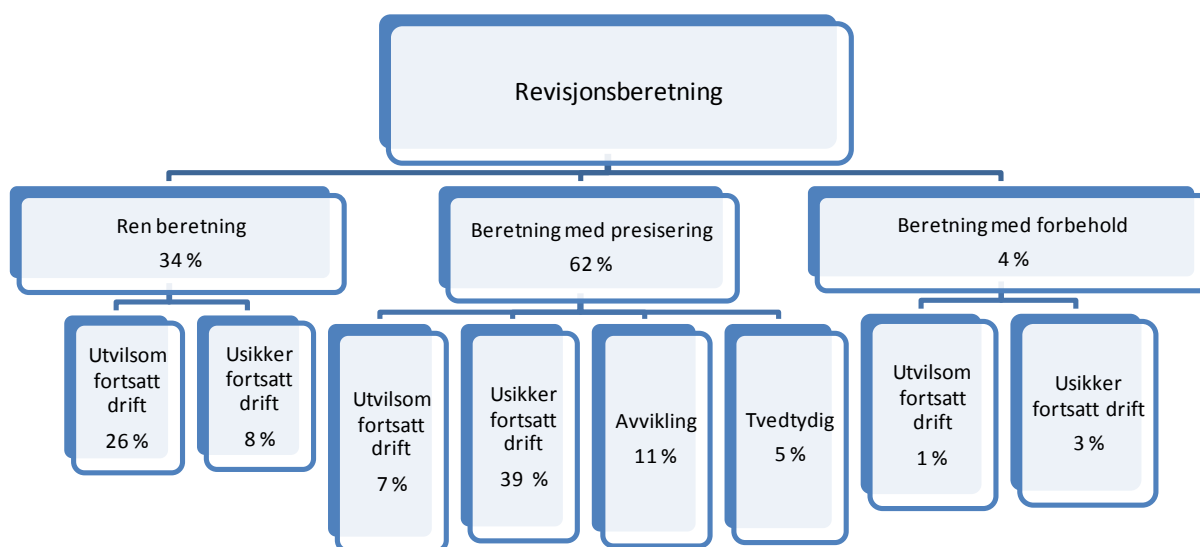
Analysen i kapittel 4.2.1 viser at av de 11 % av selskapene som har avlagt regnskapet under forutsetning om avvikling, så har alle selskapene utslag på egenkapital/handleplikt. Dette underbygger teorien som denne oppgaven baserer seg på om at selskapenes kapital situasjon er den viktigste faktoren for selskapets mulighet til å overleve.

Analysen i kapittel 4.2.1 viser videre at blant de 11 % av selskapene som har informert om *avvikling*, har 7 % redegjort for hvordan virkelig verdi er beregnet. De resterende 4 % av

selskapene i denne gruppen har ikke informert i henhold til regnskapsloven § 3-3a (7) fjerde ledd. De har dermed ikke oppfylt kravene om relevant og pålitelig regnskapsinformasjon. Det kan spekuleres i om selskapet har ansett det som mer hensiktsmessig med kontinuitet i regnskapet. Dersom slike hensyn er vurdert, burde det likevel informeres om dette i årsberetningen.

5.3 Hvordan er styrets og daglig leder informasjon om forutsetning om fortsatt drift vurdert i revisjonsberetningen?

Analysen av revisjonsberetningene gav følgende resultater:

Figur 23 Hvordan er styrets og daglig leders informasjon om forutsetning om fortsatt drift vurdert av revisor i revisjonsberetningen?

Revisjonsberetningene skal fungere som et sikkerhetsnett for brukernes tillit til at årsrapporten gir et korrekt bilde av selskapenes økonomiske situasjon. Det er derfor graverende at det er gitt ren beretning (beretning uten avvik angående evne til fortsatt drift) til 26 % av de 34 % av selskapene som har informert om utvilsom fortsatt drift jf regnskapsloven § 3-3a (7) første ledd. Dette vil si at, på tross av at selskapene gikk konkurs i relativ tidsmessig nærhet til

regnskapsavleggelsen, så har både selskapet og revisor godt god for at selskapet har en utvilsom evne til fortsatt drift, og for at det er fravær av usikkerhet og tvil av betydning om den evnen. Det kan ikke hevdes at revisjonen gir en betryggende sikkerhet for at informasjonen ikke inneholder vesentlige feil og mangler i disse tilfellene. Det kan stilles spørsmål rundt hvorvidt revisor har vært utført revisjonen med det aktsomhetsnivå, og den profesjonelt skeptiske holdningen, som kreves i revisjonen av disse selskapene.

Analysen viser også at det er avgitt ren beretning til 8 % av de 50 % av selskapene som har informert om usikker fortsatt drift. RS 570 punkt 33 slår fast at dersom det eksisterer usikkerhet skal det, selv om det er gitt tilstrekkelige opplysninger i årsregnskap og årsberetning, tilføyes et presiseringsavsnitt i revisjonsberetningen som understreker at det eksisterer usikkerhet. Også for disse tilfellene kan det hevdes at revisjonen ikke gir en betryggende sikkerhet for at informasjonen ikke inneholder vesentlige feil og mangler.

De resterende 66 % av revisjonsberetningene er gitt med presiseringer (62 %) eller forbehold (4 %). Disse har heist et rødt flagg for regnskapsbrukerne, og bidrar i så måte til at regnskapsbrukeren blir bevisst på at det eksisterer usikkerhet og tvil rundt selskapets evne til fortsatt drift.

I selskapsutvalget for denne undersøkelsen er det mange små selskap (jf regnskapsloven § 1-6). I 2011 bortfalt revisjonsplikten for små selskap. Ut fra denne undersøkelsens resultater kan det se ut som om årsregnskapet og årsberetningen for selskap som har gått konkurs i stor grad manglet pålitelig og relevant informasjon. Selv om undersøkelsen viser at revisjonen ikke alltid fanger opp faresignalene, så bidrar den i mange tilfeller til at regnskapsbrukeren gjøres oppmerksom på tvil om selskapets evne til fortsatt drift. Bortfall av revisjonsplikt for små foretak kan derfor hevdes å forringe regnskapsbrukerens beslutningsgrunnlag. Det kan da spekuleres i hvorvidt regnskapsbrukerne beholder tillit til årsregnskapet og årsberetningen som beslutningsverktøy. Det er for øvrig også interessant at i 2010, året før innførselen av bortfall av revisjonsplikt for små selskap, ble RS 200 punkt 2 (som nevnt i kapittel 2.2.3) endret til ISA punkt 3, som sier om revisjonens formål at: *Formålet med revisjon er å øke de tiltenkte brukernes tillit til regnskapet*” (ISA 200 – 2010). Denne undersøkelsen indikerer at

bortfall av revisjonsplikt for små foretak i stor grad reduserer regnskapsbrukernes tillit til årsrapportens informasjon om evne til fortsatt drift for konkurstruede selskap.

5.4 Oppsummering

Undersøkelsen viser at praktisering av forutsetning om fortsatt drift når konkurs truer ofte er mangelfull. Fra regnskapsbrukers perspektiv kan det stilles spørsmål rundt årsberetningens evne til å gi en rettvise oversikt over selskapets stilling. Årsberetningen brukes, sammen med årsregnskapet, som beslutningsverktøy for regnskapsbrukerne. Informasjonen som gis må derfor være pålitelig og relevant, og informasjonen i årsregnskapet og årsberetningen må være konsistent. Dersom man sammenligner informasjonen i årsberetning og årsregnskapet for selskapene i undersøkelsen er det i mange tilfeller ikke overensstemmelse mellom disse. Årsberetningen bekrefter i mange tilfeller uproblematisk fortsatt drift, men årsregnskapet indikerer en sterk tilstedeværelse av usikkerhet og tvil om evne til fortsatt drift. Det er et gjentakende fenomen at årsrapporten underdriver selskapets problemer, noe som må antas å redusere årsrapportens bruksverdi for regnskapsbrukeren. Hvorvidt dette skyldes mangelfull kunnskap om lov og forskrift relatert til rapportering om evne til videre drift, eller unnlattelse av å rapportere i henhold til regelverket grunnet frykt for iverksettelse av en selvoppfyllende profeti, vites ikke. Fra regnskapsbrukers perspektiv er det likevel et faktum at årsregnskapet og årsberetningen for i disse tilfellene ikke gir relevant og pålitelig informasjon. Konsekvensen av dette kan være at regnskapsbrukerne mister tilliten til selskapenes rapportering i årsregnskapet og årsberetningen.

Undersøkelsens resultater om relativt stort omfang av mangelfull rapportering kan også settes i sammenheng med ”bør” og ”skal” formuleringene i henholdsvis NRS 8 og NRS 16 i tilknytning til redegjørelse av tvil i årsberetningen. Per dags dato anbefaler NRS 8 (små foretak) at redegjørelse for usikkerhet om fortsatt drift ”bør” avspeile den usikkerheten som foreligger, mens NRS 16 fastslår at redegjørelsen ”skal” avspeile den usikkerheten som foreligger. Tatt i betraktning av denne undersøkelsens funn, samt bortfall av revisjonsplikt for små foretak, kan det hevdes aktuelt å vurdere hvorvidt kravene til årsberetningens innhold angående forutsetning om fortsatt drift bør være ulike for små foretak og foretak som ikke er små.

6 Konklusjon

1) Er årsregnskapene avlagt i samsvar med regnskapsloven § 4-5 om forutsetning om fortsatt drift?

Det kan diskuteres hvorvidt de 84 % av selskapene som har avlagt årsregnskapet under forutsetning om fortsatt drift, har gjort dette ”i samsvar med” regnskapsloven § 4-5. Foruten det faktum at alle disse selskapene gikk konkurs, kan det være vanskelig å ta stilling hvor mange av disse som burde ha avlagt årsregnskapet under forutsetning om avvikling i stedet for fortsatt drift da lovverkets formulering av er diffust. Analyser peker likevel i retning av at 24 % av selskapene befinner seg innenfor intervallet 0 % - 10 % sannsynlighet for fortsatt drift, og derfor burde ha lagt avvikling til grunn. Disse har ikke rapporter i samsvar med regnskapsloven § 4-5. Regnskapsrapportering for disse selskapene er ikke i samsvar med kravene om relevant og pålitelig informasjon.

11 % av selskapene har avlagt årsregnskapet under forutsetning om avvikling i samsvar med regnskapsloven § 4-5 første setning. Samtlige har vurdert selskapets eiendeler og gjeld til virkelig verdi i årsregnskapet i samsvar med paragrafens andre setning.

5 % av selskapene i undersøkelsen har utvilsomt ikke avlagt årsregnskapet i samsvar med regnskapsloven § 4-5.

2) Er styrets og daglig leders informasjon om selskapets evne til videre drift i årsberetningen i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7)?

Utvilsom fortsatt drift

1.ledd: 34 % av selskapene har informert om utvilsom fortsatt drift jf paragrafens første ledd. 14 % av disse kan ha grunnlag for utvilsom fortsatt drift på bakgrunn av at de ikke har hatt utslag på mer enn 1 finansiell indikator. De resterende 20 % i denne gruppen burde ha

informert om usikkerhet i årsberetningen. 9 % av disse burde ha informert om tvil om evne til fortsatt drift, og redegjort for usikkerheten i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7) andre ledd. 11 % av selskapene burde ha opplyst om at handleplikt etter aksjeloven § 3-5 var inntrådt, samt opplyst om tiltak for å sikre selskapets videre drift jf regnskapsloven § 3-3a (7) tredje ledd. Disse 20 % har ikke informert i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7) første ledd. Disse selskapene står for undersøkelsens mest graverende feil, da regnskapsbrukerne gis misvisende informasjon.

Usikker fortsatt drift

2.ledd: 5 % av selskapene som har informert om usikker fortsatt drift, er vurdert ut fra regnskapsloven § 3-3a (7) annet ledd: tvil. Kvalitetsanalysen av årsberetningens innhold viser at disse i hovedsak har redegjort relativt godt.

3.ledd: 45 % av selskapene som har informert om usikker fortsatt drift, er vurdert ut fra regnskapsloven § 3-3a (7) tredje ledd: handleplikt. Analysen av årsberetningens innhold viser at 40 % av disse selskapene ikke har informert i samsvar med regnskapsloven § 3-3a (7) tredje ledd.

Avvikling

4.ledd: 11 % av selskapene har lagt avvikling til grunn. Analysen viser at 4 % av disse ikke har informert i samsvar med regnskapsloven § 3-3 (7) fjerde ledd.

3) Hvordan er styrets og daglig leders informasjon om forutsetning om fortsatt drift vurdert av revisor i revisjonsberetningen?

Det er gitt ren beretning til 26 % av de 34 % av selskapene som har informert om utvilsom fortsatt drift jf regnskapsloven § 3-3a (7) første ledd. Revisjonen gir ikke en betryggende sikkerhet for at informasjonen ikke inneholder vesentlige feil og mangler i disse tilfellene. Det kan stilles spørsmål rundt hvorvidt revisor har vært utført revisjonen med det aktsomhetsnivå, og den profesjonelt skeptiske holdningen, som kreves.

Det er avgitt ren beretning til 8 % av de 50 % av selskapene som har informert om usikker fortsatt drift. Også for disse tilfellene kan det hevdes at revisjonen ikke gir en betryggende sikkerhet for at informasjonen ikke inneholder vesentlige feil og mangler.

De resterende 66 % av revisjonsberetningene har heist et rødt flagg for regnskapsbrukerne gjennom presisering og forbehold om fortsatt drift, og bidrar i så måte til at regnskapsbrukeren blir bevisst på at det eksisterer usikkerhet og tvil rundt selskapets evne til fortsatt drift.

Oppsummering

Undersøkelsen viser at regnskapsrapportering om evne til fortsatt drift når konkurs truer i stor grad er mangelfull. Den mangelfulle regnskapsrapporteringen kan svekke årsregnskapets bruksverdi. Spesielt er inkonsistensen mellom mange av årsregnskapene og årsberetningene en faktor som kan redusere regnskapsbrukernes tillit til rapporteringen. I disse tilfellene vil informasjonen som gis mangle relevans og pålitelighet, og i noen tilfeller være direkte misvisende. Det ble innledningsvis stilt spørsmål rundt hvorvidt den usikkerheten som det antas at selskapene sto ovenfor, kommer godt nok frem i selskapenes årsberetning og revisjonsberetning. Konklusjonen på dette blir at usikkerhet, i stor grad, ikke kommer godt nok frem.

6.1 Forslag til videre arbeid

Denne undersøkelsen har tatt for seg 74 aksjeselskap i Troms fylke som gikk konkurs i 2010. Grunnet oppgavens begrensning i tid og omfang var det ikke mulig å ta for seg alle selskap som åpnet konkurs i Norge i 2010. Det kunne vært interessant å foreta en undersøkelse på landsbasis for å se om denne undersøkelsens resultater er representativ på nasjonalt nivå, eller om det finnes lokale variasjoner i behandlingen av fenomenet ”regnskapsrapportert når konkurs truer”. Det kunne også vært interessant å undersøke om det eksisterer variasjoner fra en selskapsbransje til en annen.

I forbindelse med bortfall av revisjonsplikt mener jeg at det kan det være interessant å undersøke hvilken virkning bortfallet av revisjonsplikt for små foretak har på regnskapsrapportering for selskap med soliditets- og likviditetsmessige problemer.

Referanseliste

Bøker

Aarum, K. N (1994) *Styremedlemmers erstatningsansvar i aksjeselskaper*. Oslo, Ad notam

Blumberg, B, Cooper, D.R og Schindler P.S (2011) *Business Research Methods* 3. utgave, 2011, McGraw-Hill Higher Education

Boye, K. og Koekebakker, S (2006) *Finansielle emner*, Oslo, Cappelen akademisk.

Bryman, A og Bell, E (2007) *Business Research Methods* 2nd edn, Oxford University Press.

Bråthen, T (2008) *Selskapsrett*, 3.utgave, Universitetsforlaget for Focus Forlag AS,

Børresen, P.B (2005) *Konkurs – enkeltforfølgning, gjeldsforhandlinger og konkurs*, 5 utgave, Cappelen akademisk forlag

Eklund, T. og K. Knutsen (2003) *Regnskapsanalyse med årsoppgjør: aktiv bruk av regnskapet*, Oslo, Gyldendal akademisk.

Ghuri, P., & Grønhaug, K. (2010) *Research Methods in Business Studies* (4th ed.). Harlow: Pearson Prentice Hall.

Hair, J, F, Money, A, H, Samouel, P, & Page, M (2007) *Research methods for business* Chichester: Wiley

Hoff, K. G. (2005) *Bedriftens økonomi* Oslo, Universitetsforlaget.

Huneide, J-E, Pedersen, K, Schwencke H.R, Haugen D, O (2010) *Årsregnskapet i teori og praksis*, Gyldendal Akademisk forlag

Jacobsen, D. I. (2005) *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, 2 utgave, Høyskoleforlaget

Johannesen,A, Christoffersen, L og Tufte, P,A (2011) *Forskningsmetode for økonomisk -administrative fag*, 3 utgave, Abstrakt Forlag, Oslo

Johnsen, A og Kvaal, E (1999)*Regnskapsloven – kommentarer til lov av 17 juli 1998 nr 56 om årsregnskap m,v*, Cappelen Akademisk forlag

Kristoffersen, T (2005) *Årsregnskapet – en grunnleggende innføring*
2 utg, Fagbokforlaget

Langli, J.C (2010) *Årsregnskapet*, 9,utg, Gyldendal akademisk forlag

Norges Registrerte Revisorers Servicekontor (1992), *Revisjonsmetodikk* Norges
Statsautoriserte revisorers servicekontor

Lover og dommer

Aksjeloven - Lov om aksjeselskaper 13.06.1997 nr.44

Internasjonale revisjonsstandarder (ISA) 200: Overordnet mål for den uavhengige revisor og gjennomføringen av en revisjon i samsvar med revisjonsstandardene, 1.01.2010

Konkursloven - Lov om gjeldsforhandling og konkurs 22.12.1995 nr 85

LB-2008-000704, 2008 - Stenbergdommen

NOU 1995:30 Ny regnskapslov

NOU 1997: 9 Om revisjon og revisorer

Norsk Regnskapsstandard 8 *God regnskapsskikk for små foretak* (november 2000, revisert november 2006)

Norsk Regnskapsstandard 13 *Usikre forpliktelser og betingede eiendeler* (endelig november 2003, revidert juni 2008)

Norsk Regnskapsstandard 16. *Årsberetning*, (endelig september 2007, revidert juni 2008)

Odelstingsproposisjon (Ot.prp) nr. 42 (1997-98) *Om lov om årsregnskap m.v*
(*regnskapsloven*)

Odelstingsproposisjon (Ot.prp) nr. 55 (2005-2006) *Om lov om endringer i aksjelovgivning*
mv.

Odelstingsproposisjon (Ot.prp) nr 89 (2003-2004) *Om lov om endringer i lov 17. juli 1998 nr.*

56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) og enkelte andre lover (gjennomføring av EØS-regler om anvendelse av internasjonale regnskapsstandarder m.m.)

Regnskapsloven – Lov om årsregnskap nr 56 av 17.7.1998

Revisjonsstandard 200 (RS 200) *Formål og generelle prinsipper for revisjon av regnskap*,
vedtatt 4.12.2007 med virkning fra 1.1.2008, Den Norske Revisorforening

Revisjonsstandard 570 (RS 570) *Fortsatt drift*, vedtatt 31.12.2002. Justert 1.1.2006, Den
Norske Revisorforening

Revisorloven – Lov om revisjon og revisorer, lov 15.01.1999 nr.2

RG 2007 s.1625 - Bømmeløydommen

Tidsskrift og artikler

Rødssæteren, K og Gøbel, A (2009) Revisjon av forutsetningen om fortsatt drift, *Praktisk økonomi og finans*, nr 4

Kjelløkken, R (2012) Revisjonsberetninger – noen erfaringer, *Revisjon og Regnskap* nr 1

(Abrahamsen, 2012) Stoler på jobber vi gjør. *Revisjons og regnskap* nr 1

Lien, L (2012) Fortsatt drift forutsetningen *Revisjons og regnskaps* nr 1

Nyseth,A.V og Nilsen, M (2011) : Nordnorske sjømatseksporters regnskapsmessige behandling

av valutaterminkontrakter i sikringsforhold – en analyse av regnskapspraksis,
masteroppgave ved UiT

Pedersen, P.E (1996) En teoretisk-metodisk sammenligning av ulike tilnærminger til
finansiell diagnostisering, *Høgskolen i Agder (Universitetet i Agder*

Internettkilder

L17.07.1998 nr. 56 Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven), Gyldendal rettsdata. Webside
<http://abo.rettsdata.no/browse.aspx?sDest=gL19980717z2D56>

[1] note 125 Lest 05.03.2012

[3] note 137 Lest 05.03.2012

[5] note 137 Lest 05.03.2012

Gyldendal rettsdata: L13.06.1997 nr 44 *Lov om aksjeselskaper (aksjeloven* Webside:
<http://abo.rettsdata.no/browse.aspx?sDest=gL19970613z2D44>

[2] Note 282 Lest 13.03.2012

[7] Note 283 Lest 13.03.2012

Konkursrådet, *Styremedlemmers erstatningsansvar overfor selskapets konkursbo for brudd på oppbudsplikten og handleplikten*, Publisert 13.08.2009 (sist endret 14.12.2010). Uthentet 12 februar 2012. Webside:

<http://www.konkursradet.no/Styremedlem/Styremedlemmers-erstatningsansvar-overfor-selskapets-konkursbo-for-brudd-p%C3%A5-oppbudsplikten-og-handleplikten-798/>

[4] punkt 6.3 Lest 24.01.2012

[7] punkt 6.4.2 Lest 24.01.2012

[8] punkt 6.4.6.2 Lest 24.01.2012

[9] Sander, K (2004) – uthentet fra kunnskapssenteret

<http://www.kunnskapssenteret.com/articles/2486/1/Metodetyper/Metodetyper.html> Lest
01.02.2012

[10] Brønnøysundregisteret : konkursregisteret, Uthentet 16.11.2011

<http://w2.brreg.no/kunngjoring/>

Vedlegg nr 1

Selskapsinndeling jf regnskapsloven § 4-5

Selskap	Selskapsnavn	Utvilsom FD	Usikker FD	Avvikling	Tvedtydig
1	Akryl & Vinyl AS		1		
2	Alpha Entreprenør AS	1			
3	Aquamarine systems AS		1		
4	Arbeidskraft Tromsø AS	1			
5	Arnøy Boligselskap AS		1		
6	Astamar AS			1	
7	Bardu Invest AS				1
8	Bedriftselektro AS	1			
9	Billetten AS	1			
10	Bonus AS		1		
11	Byggeservice Tromsø AS		1		
12	Effect Klær & Sport AS		1		
13	Egiko AS		1		
14	Eide Junior AS (se Eifrakt)		1		
15	Eiendomsutvikling Midt Troms AS			1	
16	Eifrakt AS / Eide Maritim AS		1		
17	Enigma Eiendom AS	1			
18	Fasadebygg AS		1		
19	Finnsnes Næringsforum AS	1			
20	Fogden Kafe og Bar AS		1		
21	Friis AS				1
22	Gini AS		1		
23	Grytøy Taxi AS		1		
24	Willy Grønvold Transport AS		1		
25	Hamnakiosken AS				1
26	Hamnvik Radio & TV Drift AS	1			
27	Handtverkeren Skjervøy AS				1
28	Harstad Bilsalg AS		1		
29	Helmut og Gitta AS		1		
30	Hoaas advokatsekskap AS	1			
31	Ias Nord AS		1		
32	Ishavsbygg AS	1			
33	Juno Bygg AS	1			
34	Killie Transport AS		1		
35	Kvadro Holding AS	1			

36	Letto Glass & Aluminium AS		1		
37	Life Harstad AS		1		
38	Lofitorsk AS	1			
39	Lysjentene AS		1		
40	Lysstøperiet Finnsnes AS		1		
41	Maskin og Caravan AS	1			
42	Mateo AS	1			
43	Meieriet Cafe AS		1		
44	Molviktind II AS			1	
45	MS Nordfold AS		1		
46	Noco AS		1		
47	Norgesbingo Andenes AS			1	
48	Norgesbingo Fause AS			1	
49	Norgesbingo Svolvær AS			1	
50	Norsk Marin Settefisk AS		1		
51	Novafish AS	1			
52	Polynya Maritime AS		1		
53	Pomor International Trade AS		1		
54	Redskapsbua AS	1			
55	Richards AS		1		
56	Richards Holding AS	1			
57	Rossfjord Plastindustri AS	1			
58	Rossvold Transport AS		1		
59	Sagfjord Drift AS		1		
60	Sea Culture Technology AS			1	
61	Senja Travel AS		1		
62	Sentrale Leiligheter AS	1			
63	Skjervøy Diesel AS	1			
64	Skogen Treprodukter AS		1		
65	Smud AS		1		
66	Storfjord Torsk AS	1			
67	TJ Transport AS	1			
68	Torkni AS		1		
69	Total Helse AS			1	
70	Troms Slakteribedrift AS	1			
71	Tromsø Bobil og Caravan AS	1			
72	Tromsø Caravansenter AS	1			
73	Tømmerne Dyrnes & Vollan AS		1		
74	W. logistikk		1		
Sum		25	37	8	4
Prosent		34 %	50 %	11 %	5 %

Vedlegg 2

Fordeling av selskapenes revisjonsberetninger

Selskap	Selskapsnavn	Presisering	Forbehold	Negativ konklusjon	Ren beretning
1	Akryl & Vinyl AS	1	0	0	
2	Alpha Entreprenør AS	1	0	0	
3	Aquamarine systems AS	1	0	0	
4	Arbeidskraft Tromsø AS	0	0	0	1
5	Arnøy Boligselskap AS	1	0	0	
6	Astamar AS	1	0	0	
7	Bardu Invest AS	1	0	0	
8	Bedriftselektro AS	0	0	0	1
9	Billetten AS	0	0	0	1
10	Bonus AS	1	0	0	
11	Byggeservice Tromsø AS	1	0	0	
12	Effect Klær & Sport AS	1	0	0	
13	Egiko AS	1	0	0	
14	Eide Junior AS (se Eifrakt)	1	0	0	
15	Eiendomsutvikling Midt Troms	1	0	0	
16	Eifrakt AS / Eide Maritim AS (se	1	0	0	
17	Enigma Eiendom AS	0	0	0	1
18	Fasadebygg AS	1	0	0	
19	Finnsnes Næringsforum AS	0	0	0	1
20	Fogden Kafe og Bar AS	1	0	0	
21	Friis AS	1	0	0	
22	Gini AS	0	1	0	
23	Grytøy Taxi AS	1	0	0	
24	Willy Grønvold Transport AS	1	0	0	
25	Hamnakiosken AS	1	0	0	
26	Hamnvik Radio & TV Drift AS	1	0	0	
27	Handtverkeren Skjervøy AS	1	0	0	
28	Harstad Bilsalg AS	0	0	0	1
29	Helmut og Gitta AS	1	0	0	
30	Hoaas advokatselskap AS	0	0	0	1
31	Ias Nord AS	0	0	0	1
32	Ishavsbygg AS	0	0	0	1
33	Juno Bygg AS	0	0	0	1
34	Killie Transport AS	1	0	0	
35	Kvadro Holding AS	0	0	0	1

36	Letto Glass & Aluminium AS	1	0	0	
37	Life Harstad AS	1	0	0	
38	Lofitorsk AS	0	0	0	1
39	Lysjentene AS	1	0	0	
40	Lysstøperiet Finnsnes AS	1	0	0	
41	Maskin og Caravan AS	0	0	0	1
42	Mateo AS	0	0	0	1
43	Meieriet Cafe AS	1	0	0	
44	Molviktind II AS	1	0	0	
45	MS Nordfold AS	0	0	0	1
46	Noco AS	1	0	0	
47	Norgesbingo Andenes AS	1	0	0	
48	Norgesbingo Fause AS	1	0	0	
49	Norgesbingo Svolvær AS	1	0	0	
50	Norsk Marin Settefisk AS	0	0	0	1
51	Novafish AS	1	0	0	
52	Polynya Maritime AS	1	0	0	
53	Pomor International Trade AS	1	0	0	
54	Redskapsbua AS	0	0	0	1
55	Richards AS	1	0	0	
56	Richards Holding AS	1	0	0	
57	Rossfjord Plastindustri AS	1	0	0	
58	Rossvold Transport AS	0	0	0	1
59	Sagfjord Drift AS	1	0	0	
60	Sea Culture Technology AS	1	0	0	
61	Senja Travel AS	1	0	0	
62	Sentrale Leiligheter AS	0	1	0	
63	Skjervøy Diesel AS	0	0	0	1
64	Skogen Treprodukter AS	1	0	0	
65	Smud AS	1	0	0	
66	Storfjord Torsk AS	0	0	0	1
67	TJ Transport AS	0	0	0	1
68	Torkni AS	1	0	0	
69	Total Helse AS	1	0	0	
70	Troms Slakteribedrift AS	0	0	0	1
71	Tromsø Bobil og Caravan AS	0	0	0	1
72	Tromsø Caravansenter AS	0	0	0	1
73	Tømmerne Dyrnes & Volla AS	0	0	0	1
74	W. logistikk (Henning Mortens)	0	1	0	
Sum		46	3	0	25
Prosent		62 %	4 %	0 %	34 %